

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLER BAĞLAMINDA GÜNÜMÜZ İNTİHAR
OLAYLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VEYSEL UZUN

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GARİP AYDIN**

AKSARAY 2022

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLER BAĞLAMINDA GÜNÜMÜZ İNTİHAR
OLAYLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VEYSEL UZUN

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GARİP AYDIN**

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 3 (üç) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Veysel

Soyadı : UZUN

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : İntiharla İlgili Hadisler Bağlamında Günümüz İntihar Olaylarının İncelenmesi

İngilizce Adı: Examining The Contemporary Suicide Cases İn The Context Of Hadiths Related To Suicide

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Veysel UZUN

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Veysel UZUN tarafından hazırlanan “İntiharla İlgili Hadisler Bağlamında Günümüz İntihar Olaylarının İncelenmesi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi Garip AYDIN)

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ)

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. Selahattin AYDEMİR)

(Temel İslam Bilimleri, Kayseri Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 29.09.2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze insanlar, istenmeyen olaylar karşısında sorunların üstesinden gelemedikleri zaman kendilerini çaresiz hissetmekte, hayata dair umutlarını yitirmekte, yaşama sevincinden uzaklaşmakta ve ruhsal bunalım geçirebilmektedirler. Bu atmosferi yaşayan fertlerde, sıkıntı ve zorluğu yenebileceğine dair bir ümit, inanç ve mücâdele ruhu oluşmaz yahut kendilerine yardım ve destek alabilecekleri bir el uzanmaz ise bu kimseler, yaşadıkları krizden kurtulma ümidi ile intiharı göze alabilmektedirler.

Kişileri içine düştükleri girdaptan kurtarmak, onları yeniden yaşama bağlamak ve intihar olaylarının önüne geçmek için yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Konuyla alakalı yapılan her bir araştırma, kendi bilim dalına göre intihar fiilinin nedenleri hakkında tespitlerde bulunurken temel hedefi ise insanları intihar etmeye sevk eden problemlere çözüm ve öneri sunarak vak'aların sona ermesi adına alana katkı sağlamaktır.

Temel İslam Bilimlerinde intihar üzerine yapılan çalışmalarda intiharla ilgili hadislere değinildiği gözlemlenmiş ancak intihar olaylarının önlenmesi için veya bireyleri intihara sürükleyen sebeplere çözüm adına hadislerden nasıl istifade edilebileceği üzerinde durulmadığı müşahade edilmiştir.

Hadis bilim dalında oluşturulan bu çalışma, Hz. Peygamber'in hadislerinin doğru analiz edilerek gerektiği şekilde anlaşıldığı takdirde, hadis-i şeriflerin intihar vak'alarına neden olan sorunlara çare olacağı, insanların hayata pozitif bakmasına imkân tanıyacağı, fertlerin yaşama tutunma gayretlerini artıracığı ve meydana gelen intihar olaylarının önlenmesine katkı sağlayacağı düşüncesi ile hazırlanmıştır.

Bu çalışmada tavsiye ve önerileriyle yönlendirmede bulunarak benden yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Garip Aydın hocama, çalışmanın ilmi açıdan daha kaliteli hale gelmesi için önerilerini sunan jüri üyesi hocalarıma, ilmi ve mesleki açıdan gelişmeme imkân tanıyan anne-babama ve tez çalışmalarım esnasında sabır ve tahammül göstererek bana destek olan aileme teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLER BAĞLAMINDA GÜNÜMÜZ
İNTİHAR OLAYLARININ İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Veysel Uzun, Aksaray 2022

ÖZET

İnsanın en temel haklarından olan yaşam hakkından feragat etmesi, kendi eliyle hayatını sonlandırması en acı olaylardan birisidir. Bu problemin üstesinden gelmek için bireyleri intihara sevk eden sorunların araştırılması ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Konu hakkında araştırma yapan her bilim dalı kendi bakış açısı ile olayları değerlendirmekte ve çözüm odaklı öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu çalışmadaki amaç da intihar olaylarına sebep teşkil eden sorunlara hadis metinlerinden çözüm olabilecek öneriler sunarak intihar davranışının önlenmesine katkı sağlamaktır.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde intihar kavramı ve insanların intihar etmesine sebep olan nedenler TÜİK verileri ve alanla ilgili yazılmış çalışmalar kapsamında incelenmiştir. Daha sonra insanların intihar ederken hangi yöntemleri kullandıklarına yer verilmiş ve intihar vak'alarının önlenmesi için pozitif bilim dallarının gerekli gördüğü çözüm ve öneriler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde konuyla yakın ilişkisi olduğundan öncelikle adam öldürme fiilinden bahsedilmiş sonraki aşamada ise Hz. Peygamber'den nakledilen intihar ile ilgili hadisler tespit edilerek bu hadislerin kaynakları, rivâyet farklılıkları ve şerhlerine müracaat edilmiştir. Üçüncü bölümde ise tespiti yapılarak intihar olaylarına neden olduğu belirlenen maddî ve mânevî meselelere, hadis-i şeriflerden çözüm olabilecek konular belirlenerek sürdürebilir bir dünya hayatının şifreleri ve hadislerin intihar davranışını önlemedeki rolü üzerinde durulmuştur. İntihar düşüncesi taşıyan kişilere, çalışmada sunulan çözüm önerileri uygulandığı takdirde intihar fiilinin önüne geçilebileceği kanaatine ulaşılmıştır.

Bilim Kodu: 60402

Anahtar Kelimeler: Hadis, İntihar, İntiharın Sebepleri, Çözüm ve Öneriler, Mânevî Destek.

Sayfa Adedi: 165

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Garip AYDIN

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

**EXAMINING THE CONTEMPORARY SUICIDE CASES IN THE
CONTEXT OF HADİTHS RELATED TO SUICIDE**

(Master Thesis)

Veysel Uzun, Aksaray 2022

ABSTRACT

A person's putting an end to his or her life with his or her own hand by abducting the very basic human right to live. It is one of the most tragic events. To overcome this problem, it is necessary to study the problems which cause the individuals to commit suicide and to dispose of them. Every science which has read up on this matter has judged the events according to its own point of view and given the solution oriented advices. The aim of this study is to contribute to the prevention of suicidal behaviour by making proposals which will be able to be the solution of the problems causing the suicidal events from the hadith scripts.

The study composes of an introduction and three sections. In the first section of the thesis, the suicide as a concept and the causes which lead people to commit suicide have been studied within the context of the data of TSI (Turkish Statistical Institute) and the previous studies about the field. And then, the methods which people use when they commit suicide have been discussed and to be able to prevent the suicidal events, the solution and proposals which the positive sciences find necessary have been urged upon. In the second section, the homicide action have been primarily talked about because it is closely related the matter; In the next level, the hadiths about the suicide from the Prophet (peace and blessings be upon him) have been found out and the sources, narrative differences and glosses of these hadiths have been had recourse to. In the third section, about the moral and material issues which have been determined that they cause the suicidal events, the matters which will be able to be a solution from the hadiths have been determined, and the codes of a sustainable world life and the role of the hadiths on the prevention of suicide events have been urged upon. It has been concluded that if the solution suggestions presented in the study are applied to people who have suicidal thoughts, the act of suicide can be prevented.

Science Code : 60402

Key words: Hadith, Suicide, Reasons for Committing Suicide, Solutions and Suggestions, Spiritual Support

Page Number: 165

Supervisor: Dr. Öğretim Üyesi Garip AYDIN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	iv
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	v
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1
1- Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2- Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	1
3- Kaynaklar	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
İNTİHARIN TANIMI, NEDENLERİ, KULLANILAN METOTLAR, ÇÖZÜM VE TEDAVİSİ.....	5
1. İntihar Kavramı	5
1.1. Bireyleri İntihara Sürükleyen Sebepler	6
1.2. İntihar Etmesi Muhtemel İnsanlarda Meydana Gelen Belirtiler ..	12
2. İntihar Vak'alarının Maddî Sebepleri.....	14
2.1. Hastalık	14
2.2. Ailevî Sorunlar	15

2.3. Sosyo-Demografik Unsurlar	16
2.3.1. Cinsiyet	16
2.3.2. Yaş.....	17
2.3.2.1. Çocuk İntiharları.....	17
2.3.2.2. Gençlik Dönemi İntiharları.....	17
2.3.2.3. Yaşlılık İntiharları.....	19
2.4. Medenî Durum	20
2.5. Ekonomik Sıkıntılar	20
2.6. Başarısızlıklar (İş-Eğitim).....	21
2.7. Madde Bağımlılığı.....	22
3. İntihar Vak‘alarının Mânevî Sebepleri	23
3.1. Psikolojik Nedenler	23
3.1.1. Özsaygı.....	24
3.1.2. Mükemmeliyetçilik Anlayışı.....	25
3.1.3. Çaresizlik.....	25
3.1.4. Umutsuzluk	26
3.1.5. Yalnızlık	26
3.2. Toplumsal ve Kültürel Etkenlerin İntihara Etkisi	27
3.3. Mânevî Değerlerin İntihara Etkisi	29
4. İntihar Fiillerinde Kullanılan Metotlar	30
4.1. Ötanazi	32
5. İntihar Düşüncesinin Tedavisi.....	33
6. İntihar Teşebbüslerinin Önlenmesi İçin Çözüm Önerileri.....	36

İKİNCİ BÖLÜM 38

İSLÂM'DA ADAM ÖLDÜRME VE İNTİHARLA İLGİLİ HÜKÜMLER

38

1. Kur'an-ı Kerîm'de Adam Öldürme İle İlgili Âyetler.....	38
1.1. Amden (Kasıtlı Olarak) Öldürmek.....	39
1.2. Şibh-i Amd (Kasta Benzeyen) Öldürmek.....	40
1.3. Hataen (Yanlışlıkla) Öldürmek.....	41
1.4. Mecra'l-hata (Hataya Benzeyen) Öldürmek.....	41
1.5. Tesebbüben Öldürmek.....	41
2. Kur'an-ı Kerîm'de İntihar İle İlgili Âyetler	43
3. Hadislerde Adam Öldürme İle İlgili Rivâyetler	44
4. Hadislerde İntiharla İlgili Rivâyetler.....	47
4.1. “Geçmiş Ümmetlerden Birinin İntiharı” Rivâyeti	47
4.2. Asr-ı Saâdette Meydana Gelen İntihar Vak‘aları	49
4.2.1. “Savaşta İntihar Eden Kişi” Rivâyeti	49
4.2.2. “Parmaklarını Keserek İntihar Eden Kimse” Rivâyeti	54
4.2.3. “Hz. Peygamber İntihar Eden Kimsenin Cenaze Namazını Kılmadı.” Rivâyeti.....	55
4.3. İntiharın Uhrevî Boyutuyla İlgili Rivâyetlerin İncelenmesi.....	57
4.3.1. “Kim Bir Şeyle İntihar Ederse...” Rivâyeti.....	57
4.3.2. “Yüksek Yerden Atlayarak İntihar...” Rivâyeti	58
4.3.3. “İple İntihar” Rivâyeti.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	63

HADİSLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR HAYATIN ŞİFRELERİ 63

1. İntihar Vak‘alarına Sebep Olan Etmenlere Hadislerden Çözüm Önerileri 63

1.1. İntihar Vak‘alarının Maddî Sebeplerine Hadislerden Çözüm Önerileri 63

1.1.1. Hastalık..... 63

1.1.1.1. Sabır İle Felâha Ermek..... 67

1.1.1.2. Dua İle Destek Almak 72

1.1.1.3. Zikir İle Huzur Bulmak..... 77

1.1.1.4. Tövbe-İstiğfar İle Rahatlamak..... 79

1.1.1.5. Umut, Moral ve Motivasyon Sahibi Olmak..... 83

1.1.2. Medenî Durum ve Ailevî Sorunlar..... 89

1.1.2.1. Aileyi Ayakta Tutan Mânevî Bağlar 91

1.1.3. İmtihanlara Karşı Bakış Açısını Değiştirmek 95

1.1.3.1. Mücâdele İle Ayakta Kalmak ve Acizliğe Yenik Düşmemek 97

1.1.3.2. Şükür ve Kanâat İle Yetinmek..... 101

1.1.3.3. Hırs ve Tamah İle Haddi Aşmamak..... 104

1.1.3.4. Nefis Terbiyesi İle Otokontrol Sağlamak..... 108

1.1.3.5. Tevekkül İle Rızâya Teslimiyet Göstermek..... 113

1.1.4. Madde Bağımlılığından Uzak Durarak Korunmak..... 115

1.2. İntihar Vak‘alarının Mânevî Sebeplerine Hadislerden Çözüm Önerileri..... 121

1.2.1. Psikolojik/Ruhsal Nedenler 121

1.2.1.1. Öfke ve Şiddete Yenik Düşmemek..... 122

1.2.1.2. Mükemmeliyetçilik Hissi, Gurur ve Kibre Kapılmamak....	125
1.2.1.3. Stres ve Endişeye Mahal Vermemek	130
1.2.2. Çevresel ve Toplumsal Problemlere Hadislerden Çözümler	134
1.2.3. Mânevî Değerlerin Kaybedilmesi	137
SONUÇ	140
KAYNAKÇA	143
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	150

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselâm
age	: Adı geçen eser
b.	: İbn, bin
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallıllâhu aleyhi ve sellem
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
v.	: Vefâtı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

1- Araştırmanın Konusu ve Önemi

Dünyada küresel bir soruna dönüşmüş olan ve çözümü için ciddi çabaların harcandığı sorunlardan birisi de insanların yaşama arzusundan vazgeçerek hayatlarına son vermesi olan intihar vak'alarıdır. Kişilerin yaşamış olduğu sıkıntı ve zorluklara karşı mücâdeleden vazgeçerek kurtuluş için son çare olarak intiharı tercih etmesi tek bir sebeple açıklanamayacak kadar karmaşık bir durumdur. Her ne kadar insanlar yaşanan son hadiseyi intihar sebebi olarak açıklasa da aslında intihar, uzun süren psikolojik yıpranma sürecinin son durağıdır. Yaşanılan olumsuzluklara karşı stres ve endişenin göstergesidir. Çünkü stres ve endişe halinde kişiler duygularını kontrol edemezler ve hisleriyle hareket ettiklerinden hayata vedâ edebilirler. Aynı zamanda intihar, geleceğe dair kaygı ve korkunun ortaya konmasıdır. Gelecek planlamasında kaygı ve korkularıyla yüzleşemeyen insanlar, korktukları şeylerden kaçarak kurtulmak isterler. İntihar, yaşanan kriz ve travmaya karşı çaresizliğin ifadesidir. Mücâdele ruhunu kaybetmiş bireyler sorunlarla baş edebilmek için alternatif seçenekleri göremediklerinden yenilgiyi kabul ederler. İntihar, yaptığı bir yanlıştan dolayı insanın nefesine ya da kendisini sinirlendiren birisine duymuş olduğu öfke ve kızgınlığa yenik düşmesinin adıdır. İntihar, umutsuzluktan dolayı yaşamın anlamını kaybetmesi ve ölümün insana daha sevimli gelmesinin çaresizliğidir.

İntiharla ilgili çalışmaların önemi da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zihninde hayatın anlam ve önemini kaybetmiş, yaşam ve ölüm ikileminde kalarak intihar düşüncesi taşıyan insanlara yaşadıkları sorunlar karşısında yardımcı olmak, onları intihar fikrinden vazgeçirmek, yaşamının değerli olduğunu hissettirmek, meydana gelen olumsuzluklara ölümle karşılık vermenin mantıklı olmadığını kavratmak gerekmektedir. Bu uğurda ortaya konan çabaların ortak gayesi, fertlerin hayatla olan bağlarını kuvvetlendirmek ve olumsuzluklar karşısında onlara direnç sağlayacak ilkeleri benimsetmektir.

2- Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

İntihar olgusunun güncelliğini koruması nedeniyle insanı yaşamdan koparan nedenleri tespit etmek ve sorunlara çözüm bularak bu problemin üstesinden gelmek için araştırmalar yapılmaktadır. Genel olarak tespit, çözüm ve önerileriyle tıp, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin bu alanda araştırma ve inceleme yaptığı görülmektedir.

İnsanın madde ve mânasına dokunan, telkinleriyle insanın mutluluk ve huzurunu arzulayan, gerek maddî gerekse mânevî yönden insanın sorunlarına çözüm ve öneriler sunan Temel İslam Bilimlerinin alanla alakalı çalışmaları da yadsınamaz durumdadır. Nitekim alanla alakalı çalışmalara bakıldığı zaman kelâm,¹ İslâm hukuku,² felsefe ve din bilimleri³ ile hadis bilim alanında⁴ çalışmaların var olduğu görülmektedir. Hadis bilim dalında Abdülaziz Özdemir'in Kütüb-i tis'a içindeki intihar hadislerinin senedlerini, râvilerini, sıhhat durumlarını ve tahrirlerini yaptığı bir çalışması bulunmaktadır. Ancak çalışmanın kendi alanını ilgilendiren konu başlığı gereğince intihar olaylarının nedenine ve çözümüne dair açıklamalara fazla yer vermediği gözlemlenmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde gerekli görüldüğü durumlarda dipnotlarla bu teze atıfta bulunulmuştur.

Bu çalışmanın amacı ise insanların intihar etmesine sebep olan maddî ve mânevî nedenlerin tespit edilmesi ve sorunların izale edilmesi hususunda hadislerden çözüm önerileri noktasında nasıl istifade edilebilir çabasının ortaya konulmasıdır.

Yöntem olarak TÜİK verileri, intihar hakkında yazılmış olan eserler ve yapılmış olan tezler esas alınarak intihar olaylarının nedenleri tespit edilmiş ve alanla alakalı çalışmalar ekseninde tıp ve psikoloji bilimlerinin intiharı önlemek için ortaya koyduğu çözüm ve önerileri birinci bölümün sonunda zikredilmiştir. İkinci bölümde tezin de başlığında yer aldığı üzere Hz. Peygamber'den nakledilen intihar hadisleri aktarılmış ve şerhlerle içerik zenginleştirilmiştir. Üçüncü bölümde ise Allah Resûlü'nün hadislerinde sürdürülebilir bir hayatın izlerini taşıyan ve hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan mânevî dinamikler üzerinde durularak insanların hayatı yaşama, anlamlandırma, idâme ettirme konusunda başarılı olmalarını sağlayacak, olumsuzluklar karşısında bakış açılarını değiştirecek ve onların hayata tutunma azimlerini artıracak hususlara hadisler ışığında temas edilmiştir.

¹ Bkz. Murat Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006; Şeyma Dedemoğlu, **Âhiret İnancının İntihar Girişimini Önlemedeki Etkisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019; Mürüvvet Demirci, **İntiharı Önlemede İnanç Faktörü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2021.

² Bkz. Meral Sabun, **İslam Hukukunda İntihar Eylemleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2018; İlyas Sivridaştan, **İslâm Hukukuna Göre İntihar ve Ötanazi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2021.

³ Bkz. İsmail Gönenç, **Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003; Halit Altıntop, **Dindarlık-İntihar İlişkisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005; Muhammet Ali İnce, **İntihar Din-Psikolojik Bir İnceleme (Van Örneği)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007; Zuhâl Ağilkaya, **İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Fatih Aktaş, **İntihar Terörizmi ve Din**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2009.

⁴ Bkz. Abdülaziz Özdemir, **İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2019.

3- Kaynaklar

Çalışmanın birinci bölümünde intihara sebep olan maddî ve mânevî faktörlere değinilirken kaynak olarak alanla alakalı yazılmış olan müdevvenâta, konuyla alakalı çalışılmış tezlerle ve makalelere başvurulmuştur. Bunların başında şu eserler gelmektedir:

Emile Durkheim, **İntihar**, Sigmund Freud, **Yas ve Melankoli**, Celal Odağ, **İntihar (Özkıyım) Tanım-Kuram-Sağaltım**, Mehmet Eskin, **İntihar Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme**, Nihat Kaya, **Yaşamak İstiyorum**, Kamil Alptekin-Veli Duyan, **İntihar ve İntiharı Önleme**, Şenol Korkut, **Gençlik Sorunları ve İntihar**, Diyanet İşleri Başkanlığı, **İntihar ve Töre Cinâyetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslâm ve Temel İslam Bilimleri'nde alanla alakalı çalışılmış tezler** (Murat Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, Şeyma Dedemoğlu, **Âhiret İnancının İntihar Girişimini Önlemedeki Etkisi**, Mürüvvet Demirci, **İntiharı Önlemede İnanç Faktörü**, Meral Sabun, **İslam Hukukunda İntihar Eylemleri**, İlyas Sivridaştan, **İslâm Hukukuna Göre İntihar ve Ötanazi**, İsmail Gönenç, **Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar**, Halit Altıntop, **Dindarlık-İntihar İlişkisi**, Muhammet Ali İnce, **İntihar Din-Psikolojik Bir İnceleme (Van Örneği)**, Zuhâl Ağılıkaya, **İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar**, Fatih Aktaş, **İntihar Terörizmi ve Din**, Abdülaziz Özdemir, **İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi** vd.)

İkinci bölüm için konu ile alakalı hadisleri bulma hususunda istifade edilen kaynakların başında İslâm dünyasında **Kütüb-i Sitte** adıyla meşhur olmuş hadis kaynakları gelmektedir. İlgili hadislerin daha iyi anlaşılması için bu hadis kitaplarının şerhlerine müracaat edilmiştir. Özellikle İmam Buhârî ve Müslim'in kitapları üzerine yazılmış olan şerhler temel başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Ayrıca konunun inanç boyutuna değinen hadisler açıklanırken kelim ilmi alanında yazılmış eserlere müracaat edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise intihar vak'alarının nedenlerine çözüm olarak belirlenen başlıklarla ilgili âyetlere, hadislere ve hadis şerhlerine müracaatla birlikte aşağıdaki eserlerden de istifade edilmiştir.

Victor E. Frankl, **Hayatın Anlamı ve Psikoterapi**, Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak, Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ, Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, Bülent Şen, **Metaforlarla Öfke Yönetimi, Metaforlarla Duygusal Zekâ**, Garip Aydın, **Hastalara Mânevî Destek**, Gülüşan Göcen, **Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü**, Kemal Sayar, **Terapi Kültürel Bir Eleştiri, Sufi Psikolojisi**, Şaban

Karaköse, Rukiye Karaköse, **Mevlânâ'dan Ruhsal Terapiler**, Orhan Gürsu, **Bağımlılık ve Din**, Abdülkerim Bahadır, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, Turgay Şirin, **Mânevî Danışmanlıkta İhsan Modeli**, Abdülfettâh Ebû Ğudde, **Min Edebi'l-İslâm**, Doğan Cüceloğlu, **İçimizdeki Biz**, Enbiya Yıldırım, **İslâm Benden Ne İster**, Mustafa Merter, **Dokuz Yüz Kath İnsan**, Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili, İsmail Karagöz, **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Gazzâlî, **İhyâü 'ulûmi'd-dîn**, Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, Ahmed Mâhir Efendi, **Hikem-i Atâiyye Şerhi/El-muhkem fî şerhi'l-hikem**, Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, Burhan İşliyen, **Dünyevileşme**, Jean M. Twenge, **i-Nesli**.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTİHARIN TANIMI, NEDENLERİ, KULLANILAN METOTLAR, ÇÖZÜM VE TEDAVİSİ

1. İntihar Kavramı

Bugün Türkçe’de kullanılan intihar kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında, Arapça “nahr” (نحر) boğazlamak, fiilinden türemiş bir sözcük olduğu görülür.⁵ İntihar kelimesinin batı dillerindeki asli kökeni ise Latince dilindeki “suicidere” kelimesi olup, ben ve ölüm yani insanın kendisini öldürmesi manasına gelmektedir. Bu kelime İngilizcede “süicide” olarak kullanılmaktadır.⁶

İntihar için terminolojik olarak kısa ve herkes tarafından kabul görececek bir tanım bulmak kolay olmadığından⁷ konuyla ilgilenen her bilim dalı için intihar tanımı bulunmaktadır.⁸ Dünyada ilk kez intihar hakkında araştırma yapan kişinin, Fransız sosyolog Emile Durkheim olduğu kabul edilir. Onun 1897 yılında yayınlamış olduğu “Le Suicide” kitabındaki tanımı şöyledir: “Nasıl sonuç vereceği bilinerek, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin (hedefe yönelik davranış) dolaylı ya da dolaysız sonucu olan her ölüme intihar denir.”⁹ Dünya tarihinde intiharla ilgili araştırmaların başında Durkheim yer alırken 1950’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ve Avrupa’da intiharı araştırma ve önleme merkezleri kurulmaya başlanmış, Türkiye’de ise intihar üzerine ilk çalışma, 1939 yılında Fahrettin Kerim Gökay

⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Muhammed b. Mükerrrem b. Ali İbn Manzûr el-Ensârî, **Lisânü’l-‘Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut h.1414, c. 5, s. 195-198.

⁶ Mehmet Eskin, **İntihar Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme**, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara 2014, s. 3.

⁷ Celal Odağ, **İntihar (Özkıym) Tanım-Kuram-Sağaltım**, İzmir Psikiyatri Derneği, İzmir 1995, s. 2.

⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Zuhâl Ağlıkaya, **İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 8-15.

⁹ Emile Durkheim, **Le Suicide (İntihar)**, çev. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013. s. 5.

tarafından yapılmıştır. Gökay'ın yaptığı çalışmanın konusu ise 1931 yılında yürürlüğe giren ve gazetelerde intihar haberlerini yasaklayan matbuat kanunu üzerine bir araştırmadır. İntihar davranışı üzerine ülkemizde yapılan ilk akademik çalışma ise 1945'te Gıyas Ünsal'ın "Ruhi Düşkünlerde İntihar" adlı doçentlik tezidir.¹⁰

1.1. Bireyleri İntihara Sürükleyen Sebepler

İntihar tüm dünyayı ilgilendiren küresel bir sorundur ve dünya ölüm nedenleri sıralamasında ilk on sırada yer almaktadır. Yapılan araştırmalara göre dünyada ortalama olarak her kırk saniyede bir kişi intihar sonucu yaşamını yitirmektedir.¹¹

İnsanlar niçin intihar ediyor sorusuna cevap bulmak için geçmişten günümüze birçok bilim insanı araştırma yapmış ve tespitlerini insanlıkla paylaşmışlardır. İntihar fiili hakkında her bilim dalında sayısız çalışma yapılmasına rağmen konunun güncelliğini koruması sebebiyle araştırmalara devam edilmektedir. Her bir çalışmanın amacı ise intiharın kapalı kalan bir yönünü aydınlatmaya yardımcı olmak, çözüm ve tedavi için alana katkı sağlamaktır.

İntihar araştırmacılarından biri olan Durkheim'e göre intihar, bireyin toplumla ilişkisine bağlı olarak gelişen bir olaydır. Birey çevresiyle bütünleştiği oranda yaşama tutunur. Aynı şekilde içinde yaşamış olduğu içtimaî hayattan soyutlandıkça da intihar risk oranı artar. İnsan sosyal bir varlık olduğundan zamanını paylaştığı ortamın yaşam tarzından muhakkak iyi ya da kötü yönleriyle etkilenir. Bundan dolayı Durkheim, toplumlardaki ani değişimler (kültür, savaş, göç, doğal âfetler vb.) hazmedilemediği takdirde bu dönüşüme maruz kalan fertlerde intihar oranlarının artacağı görüşünü savunur.¹² Durkheim intihar nedenlerini bireyin toplumla ilişkisi yani sosyolojik bakış açısı ile açıklarken kendi tespitlerine göre intiharın nedenlerini dört başlık üzerinden anlatır:

- a- Birey toplumla bütünleşmezse **bencil intihar** meydana gelir.
- b- Bireyin toplumla aşırı bütünleşmesi sonucu **elcil intiharlar** oluşur. (Japon kültüründe görülen hara-kiri uygulaması ve Türkiye'de töre yüzünden ölme ve öldürülme olayları)
- c- Herhangi bir kural ve ölçü yoksa bunalım sonucu **kuralsız intihar** oluşmuş demektir. (Ani toplumsal değişmeler, kriz dönemleri, ani zenginlik-fakirlik,

¹⁰ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **İntihar ve İntiharı Önleme**, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul 2012. s. 65-67.

¹¹ Temel Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri**, DİB Yayınları, Ankara 2018, s. 87-90.

¹² Emile Durkheim, **age**, s. 202-211; Celal Odağ, **age**, s. 84-85.

boşanma, ölüm, ayrılık, kayıp vb. örnek verilebilir.¹³⁾

d- **Ölümcül intiharlar** ise aşırı derecede kuralcı sistemler ve kölelik sisteminin sonucu olarak meydana gelir.¹⁴

Günümüzde modern hayatın teknolojiye dayalı sunmuş olduğu yaşam tarzı, bireyleri toplumdan uzaklaştırmakta, yalnızlaştırmakta ve fertler bireysel mutluluğu arzu etmektedir.¹⁵ Bu tercih insanları bencilleştirmekte, hayatta karşılaşılan olumsuzluklarla mücadele hususunda kişiye dezavantaj olmaktadır. Yalnız başına sorunlarıyla başa çıkamayan insan, hayatı anlamsız bulmakta ve intiharı tercih edebilmektedir. Bu durumda Durkheim'ın savunduğu “İnsan, toplumla içli-dışlı olduğu sürece yaşama tutunur ve intihar etmez.” görüşü isabetli görünmektedir.

Sigmund Freud ise intiharı yas ve melankoliye bağlamaktadır. Ona göre kişinin sevdiği birini kaybetmesi veya ondan ayrı kalması sonucu oluşan özlem duyma veya hayal kırıklığına uğrama kişide mutsuzluk, huzursuzluk, öfke meydana getirmekte ve bireyin yas dönemi başlamaktadır. Bu süreçten sağlıklı çıkamayan kimselerde yani yitirdiği insan veya nesneyi zihninden atamayan fertlerde, melankoli olarak adlandırılan duygu-durum bozukluğu, depresyon, çevreye olan ilgi ve alakanın kesilmesi gibi durumlar gözlemlenmektedir. Eğer kişi bu problemin üstesinden gelemeyen ise kendine olan saygısını yitirmekte, sürekli kendini suçlamakta, benliğini değersiz görmekte ve saldırganlığını kendi nefesine yönelterek vücuduna zarar vermekte ya da ölmeyi isteyebilmektedir.¹⁶

İnsan sosyal bir varlık olduğundan mutluluklarını ve üzüntülerini paylaşmak ister. Mutlu günlerini (nişan, düğün, sünnet vb.) insanlarla paylaşarak sevindiği gibi üzüntülü ve kederli günlerinde (hastalık, kaza, cenaze vb.) de insanlarla birlikte olmak, onların tesellileriyle rahatlamak arzusundadır. Arkadaşlık, dostluk, akrabalık gibi bir çevreden mahrum olan insanlar sevinçlerini ve acılarını paylaşamadığından, mutlulukları buruk; acıları ise ızdıraplı olur. Freud'un yas ve melankoli olarak açıkladığı görüşünün bu hakikati yansıttığı söylenebilir.

¹³ Bkz. Zuhâl Ağılka, **age**, s. 17.

¹⁴ Geniş bilgi için: Emile Durkheim, **age**, s. 285-289; Mehmet Eskin, **age**, s. 125-127.

¹⁵ Murat Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 17.

¹⁶ Sigmund Freud, **Trauer und Melancholie (Yas ve Melankoli)**, çev. Leyla Uslu, Cem Yayınevi, İzmir 2021, s. 9-20; Celal Odağ, **age**, s. 85-89.

Yazarların burada zikrettiği intihar sebeplerine yönelik hususlara hadislerden çözüm önerisi olabilecek, bireyi toplumla kaynaştıracak ve onu yalnızlıktan kurtaracak rivâyetlere çalışmanın üçüncü kısmında değinileceğinden burada üzerinde durulmamıştır.

Abraham Maslow'a göre intiharın sebebi, insanın doyurulmamış maddî ve mânevî (psikolojik) ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Ona göre bireyin nasıl maddî ihtiyaçları varsa, aynı şekilde karşılanması gerekli olan mânevî temel ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu temel ihtiyaçlar şu şekilde sıralanmaktadır: Fizyolojik (yeme-içme-barınma) ihtiyaçlar, başkalarına güven duyma, ait olma (arkadaşlık) duygusu, hayatta başarılı olma ve saygınlık hissi, yetenekleriyle kendini gerçekleştirme ve istediği gibi bir hayat sürme gereksinimleridir. Bu ihtiyaçlar tam olarak karşılanarak doygunluğa ulaşmazsa, bireyde hayal kırıklığı ve engellenmişlik hissi meydana gelir. Yaşanan bu atmosfer ise öfke duygusunu tetikler ve kişi kendine duyduğu öfke sonucunda canına kıymaya yeltenebilir.¹⁷

Maslow, bireyin hayatındaki beş temel ihtiyacından bahsetmekte ve bu ihtiyaçlar karşılanmazsa bireyin hayattan kopacağına işaret etmektedir. Yaşamın devamı için günlük hayatta bu ihtiyaçların karşılanması yeterli olmayabilir. Çünkü her istediğine ulaştığı halde doyumsuzluk yaşayan, bir türlü mutlu olamayan, mücâdeleden uzak olduğu için küçük bir olumsuzlukta yıkılan, hayatın anlam ve amacını kavramayan insanlar da intihar etmektedir.

Ervin Ringel ise intiharı salt bir hastalık olarak görür. Ona göre sağlıklı kişiler kolay kolay intihar etmez. İntihar ancak sağlığı yerinde olmayan kişilerin yapabileceği bir davranıştır. Bunun yanı sıra Ringel'e göre her insanın ömründe bir kez de olsa bir intihar etme düşüncesi canlanır. Bu düşünceler hafif, kısa süreli, gelip geçici ve istendiği zaman zihinden atılabilen türden ise sıkıntı olmaz ancak uzun süre zihni meşgul edip kaybolmuyor, inatla sürüyorsa tehlike alarmı çalıyor demektir. İntihar etmek isteyen kişide öncelikle verimsizlik, yetersizlik ve güçsüzlük belirtileri oluşmaya başlar. Çevresinde yaşanan olayları ürkütücü ve çözümsüz olarak bulur. Bunun sonucunda umutsuzluk duygusuna yenik düşer ve kendi kabuğuna çekilerek yalnızlığı tercih eder. Daha sonraki süreçte, içine kapanarak yalnızlaşması onu kendine yönelik bir saldırganlığa sürükler ve ölümle ilgili düşünceler ve planlar devreye girer.¹⁸

Umutsuzlukla ilgili açıklama bu bölümün psikolojik nedenler başlığında yapılmış olup hadislerden çözüm önerileri de çalışmanın üçüncü bölümünde sunulmuştur.

¹⁷ Mehmet Eskin, **age**, s. 19.

¹⁸ Celal Odağ, **age**, s. 90-92.

Sheidman'a göre ise intihar, kişinin yaşamın düşmanı olan dayanılmaz acılar karşısında korunma, güven, dostluk, başarı gibi duygularının doyuma ulaşamaması veya zedelenmesi sonucunda umutsuzluk, yalnızlık, çaresizlik hislerine bürünmesi ve bu duyguların etkisiyle kendini sorunlar karşısında güçsüz ve yetersiz hissetmesidir. "Her şey kontrolümden çıktı, bu saatten sonra yapabileceğim bir şey kalmadı, kimse bana yardım edemez, ölmek aklını kaçırmaktan iyidir." düşüncesiyle intiharı tek çözüm olarak görmesi ve ölüme odaklanmasıdır.¹⁹

Her insan zaman zaman sıkıntılarla, zorluklarla, istemediği olumsuzluklarla karşılaşabilir. İçinden çıkamadığı durumlar onu çaresiz de bırakabilir. Ancak şu unutulmamalıdır ki hayat bir mücadeleden ibarettir. Olumsuzluklara karşı sabırlı olmak, elde bulunan imkânları iyi değerlendirmek ve yılmadan, vazgeçmeden, geleceğe daima ümitvar bakabilmek, hayata tutunmanın temel prensipleridir.

Türkiye'de intihar üzerine çalışan, intihar olayları hakkında açıklama, değerlendirme, tedavi ve önleme başlıklarıyla alana katkı sağlayanlardan biri olan Eskin ise yatkın olan kişileri intihar fikrine yönlendiren etmenleri dört ana grupta toplamıştır. Bunlar şu şekildedir:

- Yatkınlaştırıcı etmenler: Genetik (aileden intihar eden kişi bulunması), biyolojik (tıbben yapılan tetkiklerde 5-HIAA²⁰ değerinin düşük olması), kişilik (baş etme becerileri, uyumluluk, esneklik, yeniliklere açıklık duygularının zayıflığı), bilişsel (depresyon ve ruhsal rahatsızlık).
- Risk etmenleri: Psikolojik bozukluk (depresyon-şizofreni), umutsuzluk (çaresizlik, çözüm bulamama, ölümü kurtuluş olarak görme), yalnızlık (boşanmış, dul, yaşlı ve yalnız yaşayanlar), madde kullanımı (alkol ve uyuşturucu vd.), ani kontrol kaybı (öfke, kızgınlık, aşırı telaş ve stres).
- Tetikleyici etmenler: İnsanlar arası ilişki sorunları (ayrılık, boşanma, terk edilme, ölüm), yalnızlık ve toplumdan soyutlanmışlık, olumsuz yaşam koşulları (hastalık, iş kaybı, şiddet, doğal afet vb.), özgüven kaybı (alaya alınma, aşağılanma, hakaret vb.).
- Koruyucu etmenler: Sosyal destek (arkadaşlık ve dostluklar), dinî inanç (Allah ve âhiret inancı, inanılan dinin koymuş olduğu kurallar), özgüven hissi (zorluklarla mücadele ruhu ve pes etmeme), baş etme, üstesinden gelme ve sorun çözme becerisi.

¹⁹ Age, s. 93-95.

²⁰ 5-HIAA: İdrar testi sonucuna göre değerlendiren oran. (<http://www.tkbd.org/files/EK-5.php> [28.11.2021]).

Yatkın bireyler dört etmeni nefsinde barındırıyorsa intihara teşebbüs etme oranı yüksek demektir. Bu etmenlerden hiç birisi tek başına intihar için belirleyici neden olmamakla beraber birkaç etmen birleşince intihar davranışı için risk büyümeye başlar ve tedbir alınması zorunlu hale gelir.²¹

Bu açıklamalardan sonra Türkiye İstatistik Kurumu'nun resmi verilere dayalı sunmuş olduğu Türkiye'de intihar nedenleri hakkındaki verilere yer verilecektir.

2017-2018-2019 Yılları TÜİK İntihar Sayıları ve Nedenleri Verisi²²

Tablo 1

<u>Yıl</u>	<u>Cinsiyet</u>	<u>Toplam</u>	<u>Hastalık</u> Sayı	<u>Ailevî</u> <u>Sorunlar</u> Sayı	<u>Geçim</u> <u>Zorluğu</u> Sayı	<u>Ticari</u> <u>Başarısızlık</u> Sayı	<u>Hissi</u> <u>İlişki</u> Sayı	<u>Öğrenimde</u> <u>Başarısız</u> Sayı	<u>Diğer</u> Sayı	<u>Bilinmeyen</u> Sayı
<u>2019</u>	<u>Toplam</u>	<u>3406</u>	<u>748</u>	<u>127</u>	<u>321</u>	<u>7</u>	<u>91</u>	<u>6</u>	<u>1012</u>	<u>1094</u>
	Erkek	2626	521	97	305	7	67	4	764	861
	Kadın	780	227	30	16	0	24	2	248	233
<u>2018</u>	<u>Toplam</u>	<u>3342</u>	<u>673</u>	<u>127</u>	<u>245</u>	<u>6</u>	<u>85</u>	<u>1</u>	<u>855</u>	<u>1350</u>
	Erkek	2529	484	95	235	6	61	0	647	1001
	Kadın	813	189	32	10	0	24	1	208	349
<u>2017</u>	<u>Toplam</u>	<u>3168</u>	<u>651</u>	<u>128</u>	<u>232</u>	<u>6</u>	<u>86</u>	<u>3</u>	<u>710</u>	<u>1352</u>
	Erkek	2445	480	95	223	6	67	2	521	1051
	Kadın	723	171	33	9	0	19	1	189	301

Tabloda görüldüğü üzere TÜİK verileri araştırma ve incelemelerine göre 2017-2019 yılları arası Türkiye'de intihar girişimlerinin maddî nedenleri olarak kişilerin başlıca intihar sebepleri hastalık, ailevî sorunlar, ekonomik nedenler, insanlar arası hissi ilişkiler, öğrenim başarısızlığı, diğer ve bilinmeyen olarak yedi kategoriye ayrılmaktadır. Bu verilerin

²¹ Bkz. Mehmet Eskin, *age*, s. 227-235.

²² Çalışma yapılan süreçte TÜİK tarafından en son 24 Haziran 2020 yılında 2019 yılı verileri yayımlandığı için bu tablo esas alınmıştır. Henüz 2020 ve 2021 yılı verileri yayımlanmamıştır. (12.09.2022)

aktardığı bilgiler doğrultusunda intihar edenlerin yaklaşık olarak 1/3 oranı bilinmeyen kısmını oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki intihar eden üç kişiden birinin neden intihar ettiği bilinmemektedir. Dikkat çeken bir husus da her yıl intihar eden kişilerin bir önceki yıla göre fazla olduğu bilgisidir.

TÜİK sadece ölümle sonuçlanan verileri kayıt altına aldığından tabloda görülen rakamlar, gerçekleşmiş olan intiharların analizini yansıtmaktadır. İnsanlardaki intihar düşüncesi ve teşebbüslerin bu verilerden daha fazla olduğu savunulmaktadır.²³

İntihar davranışı biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörleri içinde barındıran bir sendromdur. Herkes için her zaman ve mekânda geçerli nedenler söylemek veya bir intihar olayı için nedeni şudur diyerek kesin yargılarda bulunmak doğru bir yaklaşım tarzı olmamakla beraber insanlar genel olarak intihar nedenini bireyin yaşamış olduğu en son olumsuz duruma bağlamakta ve bu hususta hataya düşebilmektedirler.²⁴

İntihar davranışı görünürdeki sebep olan hastalık, ailevî sorunlar, ekonomik nedenler, psikolojik problemler ile açıklanmaya çalışılsa da alt yapısında birden çok sebep bulunmaktadır. Olayın sebepleri araştırılırken sır perdesinin aralanması için bireyin kişilik yapısı, ailesi, eğitim durumu, sosyal çevresi, çalışma hayatı gibi faktörler iyi analiz edilmeli, intihar teşebbüsü bir süreç olarak algılanmalı ve buna göre değerlendirme yapılmalıdır.²⁵

Bir intihar olayının nedeni kesin olarak bilinmese bile, intiharlarda ortak nitelik denilen temel unsurlar bulunmaktadır. Bunlar niyet, güdü (motivasyon) ve eylemdir. Niyet, arzudaki yoğunluktur ki bu yoğunluğun şiddeti zamanla değişiklik gösterebilir. Güdü ise kişiyi intihar fiiline odaklayan düşünce ve tutumlardır. Eylem ise intihar fiilinin kendisidir.²⁶

İnsan biyoloji, psikoloji ve sosyal boyutuyla bir bütündür. Bu anlamda denge tam olarak sağlanmazsa veya sonradan değişikliğe maruz kalırsa bedensel tepki olarak öfke, kaygı, korku, karamsarlık, çaresizlik ve saldırganlık meydana gelebilir. İnsanı hayata bağlayan yaşama direnci veren duygu, geleceğe dair hedefleri, umutları ve hayalleridir. Dayanma gücünü ve direncini kaybetmiş fertler kendilerini üzgün, mutsuz ve boşlukta hissettiği

²³ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 36-38.

²⁴ **Age**, s. 15.

²⁵ Nihat Kaya, **Yaşamak İstiyorum**, Nesil Yayınları, İstanbul 2014. s. 56; Mehmet Eskin, **age**, s. 227.

²⁶ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 39-45.

zamanlarda stres, bunalım ve depresyon duygularına yenik düşerek yaşanan krizden kurtulmak için çıkış yolu olarak intiharı tercih edebilirler.²⁷

İnsanları intihara yönelten psikolojik sorunların başında ise anlam arayışı, yaşanan sıkıntı ve karşılaşılan zorlukların çözümü için gösterilen gayretlerin fayda vermemesi, o anda alternatif seçenekleri görememek gibi sebepler gelmektedir.²⁸

Yapılan araştırmalar, intiharın nedenlerinden birisini de öfke ve cezalandırma kavramlarıyla açıklamaktadır.²⁹ İntihar, kişinin yaşanan ve hoşuna gitmeyen olaylara kendi penceresinden bir tepki göstermesi, protesto etmesi veya kendisine acı yaşatan birinden öç alması, şantaj yapması gibi saldırganlık barındıran bir davranıştır. Hem adam öldürme fiilinde hem de intiharda şiddet eğilimi bulunmaktadır. Bu saldırganlık başkasına karşı olursa adam öldürme fiili olurken saldırganlık, kızgınlık ve öfke kişinin kendi nefesine karşı olursa intihar eylemi meydana gelmektedir.³⁰

İntihar eylemindeki amaç çaresizliğin, çekilen acıların karşı tarafa bildirilmesi, bir nevi yardım çağrısı, ilgi ve alaka görme, yaşama tutunmak için kurtarılmayı bekleme ve çok sevilme arzusu da olabilir. Aslında kişinin asıl niyeti ölmek değil de içinde bulunduğu girdaptan kurtulmaktır ama intihar davranışıyla insanlardan bir yardım eli uzanmasıdır.³¹ İnsanlara “Zorluklarla mücâdele edemiyorum, beni fark edin ve bana yardım edin.” düşüncesinde mesaj göndermek istemiş olabilir. Bu yardım çağrısını duymak kolay için bireyle hemhal olmak, dertlerini dinlemek, ona yardımcı olmak önemli bir aşamadır.³² Bir diğer sebep de çevreye baskı yapıp korkutarak, istediğini yaptırma gayesidir. İş ve sevgili problemlerinde başvurulmuş intihar teşebbüsleri buna örnektir.³³

1.2. İntihar Etmesi Muhtemel İnsanlarda Meydana Gelen Belirtiler

İntiharla ilgili bilinmesi gereken en önemli parametre, intihar düşüncesinde yahut hazırlık aşamasında olan kişinin ruhsal acı çektiği gerçeğidir. İnsan için fiziksel acıya dayanmak mümkün iken ruhsal acı kişiyi intihara sürükleyebilir.³⁴ Genel olarak intihar fiili habersiz yapılır kanısının aksine teşebbüste bulunan kişiler dolaylı veya doğrudan sinyal vererek

²⁷ Mehmet Eskin, *age*, s. 17-22.

²⁸ Garip Aydın, *Âyetler ve Hadisler Işığında Hastalara Mânevî Destek*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2019, s. 365-368.

²⁹ Murat Taşdelen, *age*, s. 11-12.

³⁰ Mehmet Eskin, *age*, s. 128-129.

³¹ Zuhal Ağılka, *age*, s. 113; Halit Altıntop, *age*, s. 25.

³² Celal Odağ, *age*, s. 52-56.

³³ Kamil Alptekin, Veli Duyan, *age*, s. 39-45.

³⁴ Mehmet Eskin, *age*, s. 43.

niyetini çevresindekilere herhangi bir şekilde hissettirmeye çalışır. Kişi bunu belli etmemeye çalışsa bile hal ve hareketleri onu ele verir. İntihar fikrinde olan insanların ortaya koydukları genel davranış biçimleri depresyon, huzursuzluk, ümitsizlik, korku, aşırı kaygı, çökkünlük, çaresizlik, duygu ve düşünceleri kontrol edememe, hayatın anlamsızlaşması, kendine olan saygı ve güveni kaybetme, kendini veya çevresini cezalandırma hissi olarak sıralanabilir.³⁵ Çevresindeki insanlara karşı “Beni anlamıyorsunuz, beni çok üzdünüz, artık dayanacak gücüm kalmadı, kendimi kalabalıklar içinde yalnız ve mutsuz hissediyorum.” söylemleriyle tepki gösterebilir. Hayatın anlamsızlaştığını ifade eden “Benim için yaşamın bir anlamı kalmadı, kimse benimle ve sorunlarımla ilgilenmiyor, her şey kontrolümden çıktı, yaptığım işlerin hiç birinden keyif alamıyorum, dünyada fazlalıkmışım gibi geliyor.” düşünceleri onu intihara sevk edebilir.³⁶

Bir diğer belirti de bireyin ölümden söz ederek “Artık uzaklara gideceğim, bir daha görüşemeyebiliriz.” diyerek kurmuş olduğu vedalaşma cümleleri ve yazmış olduğu vasiyetlerdir. İntihar etmeyi zihnine yerleştiren kişiler, sevdiği özel eşyalarını dağıtmaya başlar. Aynı şekilde bu kimselerde hobilerinden vazgeçiş, yeme-içme ve uyku bozuklukları, yalnızlığı tercih etmek, alkol ve uyuşturucu kullanmaya başlamak, kendine zarar verme girişimleri ve yaşamı umursamaz davranışlar sergileme (hızlı araba kullanmak, tehlikeli işlere girip bana bir şey olmaz söylemleri vb.) gibi değişimler gözlemlenir.³⁷

Şayet çevre bu mesajları iyi takip eder, doğru algılar, zamanında yardım edebilirse birey anlaşıldığını, sevildiğini, yalnız olmadığını hisseder ve yeniden yaşama tutunabilir. Ancak çevredeki insanlar bu sinyalleri görmezden gelerek kaygı ve korkularından dolayı bu durumu kabul etmek ve inanmak yerine inkâr etme, görmezlikten gelme ve şakaya vurma gibi tepkiler verirlerse beklediği anlayışı bulamayan bireyler, kendini öldürmek için haklı bahanelerinin olduğu düşüncesini benimser ve ölümü tercih ederler.³⁸ İntihar için risk durumlarında en basit önleyici ve engelleyici yöntem, intihar eğilimi içinde olan kişinin yanında bulunmak, onunla konuşmak, üzüntüsünü paylaşmak, onu dinlemek ve yaşama dair umut verici telkinlerle onu yönlendirmek olmalıdır.³⁹

³⁵ Muhammet Ali İnce, **İntihar Din-Psikolojik Bir İnceleme (Van İli Örneği)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007, s. 36-37; Nihat Kaya, **age**, s. 9-10.

³⁶ Celal Odağ, **age**, s. 95.

³⁷ Mehmet Eskin, **age**, s. 251-252.

³⁸ **Age**, s. 50-52.

³⁹ Celal Odağ, **age**, s. 47-48.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında, ana hatlarıyla intihar, bireyi intihara sürükleyen sebepler ve intihar etmesi muhtemel kişilerde meydana gelen değişiklikler başlıklarına değinildi. Bundan sonraki başlıklarda ise TÜİK verileri ve yapılan araştırmalar doğrultusunda kişilerin intihar sebeplerinin detayına değinilecektir. Daha anlaşılır olması açısından intihar vak'alarının maddî ve mânevî sebepleri olarak iki grupta incelenmesi uygun görülmüştür.

2. İntihar Vak'alarının Maddî Sebepleri

İntihar olaylarının maddî sebepleri başlığı altında hastalık, ailevî sorunlar, sosyo-demografik unsurlar (cinsiyet-yaş), medenî durum, ekonomik sıkıntılar, başarısızlıklar (iş-eğitim), madde bağımlılığı olmak üzere yedi başlık ve bunların intiharla ilişkisi ele alınacaktır.

2.1. Hastalık

Bireyin bedeninde meydana gelen fiziksel hastalıklar onun bünyesini etkilediği gibi psikolojik duygularını da etkilemektedir. Sağlıklı iken mutlu olan bazı kişiler hastalandıkları zaman hassas bir yapıya bürünmekte, hayattan ümidini kesmekte, umutsuzluk ve bıkkınlık duygularına yenik düşmektedirler. Özellikle kronik hastalığı olan ve organ nakli bekleyen hastalar uzun süren tedaviler, dayanılmaz ağrılar karşısında yıpranmaktadır. Aynı şekilde başkalarına muhtaç durumda yaşamını idame ettiren kişiler veya o kişilere bakmakta olan hasta yakınları da hastalığın etkisiyle ağır depresyonlar geçirebilmektedirler. Psikolojik ve sosyolojik açıdan yıpranan hastalar veya aile fertleri intihara yönelebilmektedir. Bireyin intihara en yakın olduğu zaman ise hastalığının ilk zamanlarıdır. Karşılaştığı sıkıntılarla nasıl baş etmesi gerektiğini bilemeyen bireyler intiharı kaçış veya çözüm yolu olarak görebilmektedir.⁴⁰

İntihar vak'alarının sık görüldüğü kategorilerden birisi de biyolojik hastalardır. Kişilik bozukluklarından biri olan şizofreni, bireyin kendi iç dünyasında başka bir hayat sürdürmesi ve gerçek yaşamla sanal yaşamı ayırt edememesi gibi bir sonucu olan baş edilmesi zor, kronik ve ağır bir akıl hastalığıdır. Bu hastalar aniden duyulan sesler, farklı görüntüler hissettiği gibi sürekli şüphe ve varsayımlar ile meşgul olabilmektedir. Bu yüzden hissedilen korkularla baş edemeyerek çaresiz kaldıklarında dürtüsellik yani bedenlerinde ve zihinlerinde meydana gelen ani değişiklikler hususunda kendilerini kontrol

⁴⁰ Zuhal Ağılkaaya, **age**, s. 125-126.

edemediklerinden duygularının esiri olarak düşünmeden hareket edebilirler.⁴¹ Şizofreni hastalarının çevreden yeterli ilgi ve alakayı görememesi insanlar tarafından damgalanması, onları toplumdan uzak kalmaya, hayata küsmeye zorlamakta ve yalnızlaştırmaktadır. Bu durumun sonucu olarak da umutların bittiği anlarda intihar onlar için sıkıntılardan kurtuluş yolu olarak algılanabilmektedir.⁴²

Hastalık için hadislerden çözüm önerileri çalışmanın üçüncü bölümünde yine hastalık başlığı altında sunulmuştur.

2.2. Ailevî Sorunlar

Aile, insana beşikten mezara kadar sahip çıkan bir kurumdur. İnsan için aile hem fiziksel ihtiyaçların hem de ruhsal ihtiyaçların karşılandığı vazgeçilmez bir sığınaktır. Birey temel eğitimini ve toplumsal değer yargılarını bu yuvada öğrenir. Aile ortamının kalitesi, bütünlüğü ve huzuru ailede yaşayan tüm bireyler için önemli bir unsurdur. Bu bütünlüğün bozulması veya zarar görmesi hem bireyleri hem de toplumu derinden etkiler. Aile içindeki yaşam düzeninin bozulması, fertlerin karşılıklı olarak birbirine olan sevgi, saygı, şefkat, sadakat, adalet, hoşgörü gibi aile içi iletişimde vazgeçilmez sayılan dinamikleri koruyamaması sonucu meydana gelen sıkıntılar, ileride mutsuz, umutsuz ve hayata küsmüş bireylerin oluşmasına neden olmaktadır.⁴³ Aynı zamanda anne ve babanın anlaşılamaması, boşanması, aile içerisinde çözilemeyen problemlerin olması, bu temel yapıda olması gereken huzur, güven, mutluluk, ait olma gibi duyguların tatmin edilememesi, bireylerin intihar olasılığını artırmaktadır.⁴⁴ Ailesi ayrılmış olan gençler, ailesi ayrılmamış olan gençlere göre daha fazla sosyal ve psikolojik sorun yaşamakta, hayatta başarısız olmakta ve sorunlarına çözüm bulma oranı daha düşük kalmaktadır.⁴⁵ Elbette bu veriler her ne olursa olsun daima evlilik devam ettirilmeli demek anlamına gelmemektedir. Evlilikte bir uyumsuzluk varsa problemler çözüme kavuşmuyorsa evliliğin sürdürülmesi daha zararlı olabilir. Boşanma, özellikle aile içi şiddet, otorite krizi, fazla disipline maruz kalmış çocukların ruh sağlığı açısından faydalı olabilir.⁴⁶

⁴¹ Mehmet Eskin, **age**, s. 201-205.

⁴² Erhan Kozatepe, **İntihar ve İntihara Teşebbüs Yöntemleri, Nedenleri ve Çözüm Yolları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 89-92.

⁴³ İsmail Gönenç, **Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar (Batman İli Örneği)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003, s. 44-45.

⁴⁴ Zuhal Ağlıkaya, **age**, s. 119. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Ali İnce, **age**, s. 64-70.

⁴⁵ Halit Altıntop, **age**, s. 16-17.

⁴⁶ Mehmet Eskin, **age**, s. 94-97.

Ailesini kendisi için güvenli bir liman olarak gören bireyler, bu ortamda beklentilerini karşılama imkânı bulamazlarsa anne ve babaya karşı sevgi azalmakta bunun sonucu olarak da kendisine yeni ve korunaklı alanlar aramaya yönelebilmektedirler. Erkek çocukları evi terk ederek sokak tehlikelerine maruz kalırken uyuşturucu ve terör gruplarının tuzağına düşmekte,⁴⁷ kız çocukları ise erken evlenip bu ortamdan ayrılmak istemektedirler. Kişilik oluşumunun ilk dönemlerinden itibaren baskı altına alınmış, sindirilmiş, şiddet uygulanmış bireylerde ya çekingen, pasif, özgüvenden yoksun, kendini ifade edemeyen bir kişilik oluşmakta ya da hırçın, agresif, kural tanımayan bir kişilik meydana gelmektedir. Bu kişilik problemleri çözüme kavuşmaz ise birey çevresiyle çatışmakta ve kimse beni sevmiyor, dertlerimi dinlemiyor, beni anlamıyor psikolojisiyle intiharı çözüm olarak görebilmektedir.⁴⁸

Çalışmanın üçüncü bölümünde aileyi ayakta tutan mânevî bağlar başlığı altında konuya yeniden temas edilecektir.

2.3. Sosyo-Demografik Unsurlar

Yapılan istatistiklerde intihar oranlarının bireylerin cinsiyet ve yaş durumlarına göre farklılık arz ettiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle cinsiyet ve yaş başlıklarının altında konunun detaylandırılması uygun görülmüştür.

2.3.1. Cinsiyet

Türkiye’deki intiharlar değerlendirildiğinde kadınların erkeklere göre daha çok intihar teşebbüsünde bulunduğu fakat erkeklerin az teşebbüste bulunmasına rağmen intihar eden erkek sayısının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir.⁴⁹ Bunun sebebi ise erkeklerin intihar teşebbüsünde bulunurken amaçlanan hedefe kesin ulaşabileceği ve kurtulma şansı az olan metotları tercih etmesidir. Kadınlar ise dikkat çekmek, imdat çağrısı gibi bir amaç taşıdıklarından amaçlarına yönelik ancak ölüme sebep olmayacak metotları tercih etmektedirler.⁵⁰

Türkiye’de cinsiyetlere göre intihar nedenlerine bakıldığında, kadınların sırası ile psikolojik nedenler, psikiyatrik hastalıklar, aile içi huzursuzluklar, tartışmalar ve şiddet,

⁴⁷ Fatih Aktaş, **İntihar Terörizmi ve Din**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş 2009, s. 17.

⁴⁸ Halit Altıntop, **Dindarlık-İntihar İlişkisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 16-17; Nihat Kaya, **age**, s. 15-18.

⁴⁹ Betül Çetintulum Huyut, **Dini Yönelim, İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2013, s. 15; Zuhale Ağıkaya, **age**, s. 32-34; Halit Altıntop, **age**, s. 13-14.

⁵⁰ Rukiye Karaköse, “Bireysel ve Toplumsal Krizlere Önleyici Yaklaşımlar” **İntihar ve Töre Cinâyetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslâm**, DİB Yayınları, Ankara 2018, s. 70.

namus, çocuk olmama ve fizikî rahatsızlıklardan dolayı intihara yöneldiği görülmektedir. Kadınlar, kendini çaresiz ve köşeye sıkışmış hissettiği anlarda, olayları çözülemez bir düğüm olarak gördüğü zamanlarda sıkıntılardan ve acılardan kurtulmak için intiharı tercih etmektedirler. Erkekler ise ailenin maddî geçimini üstlendiklerinden ekonomik bir kriz, iflas veya işsizlik ile karşı karşıya kaldıklarında ve yaşanan probleme çözüm bulamadıkları zamanlarda öncelikle psikolojik rahatsızlıklara maruz kalmakta sonrasında intihar vak'aları görülebilmektedir.⁵¹

2.3.2. Yaş

İntihar eden bireyler yaş durumlarına göre incelendiğinde üç grupta toplanabilir.

2.3.2.1. Çocuk İntiharları

Öncelikle belirtmek gerekir ki beş yaşından önce intihar çocuklarda görülmez. Başlangıç yaşı olarak 8 yaş gösterilebilir. İntihar vak'alarındaki veriler de bu yargıyı doğrular niteliktedir.⁵² Çocukların intihar girişiminde bulunmasının başlıca nedenleri ise ruhsal acı hissetme, memnuniyetsizlik, çaresizlik, değersizlik, ölümün yaşamdan iyi olduğu düşüncesidir. Bir diğer sebep de kaybettikleri, çok sevdikleri bir objeye kavuşma özlemi (anne-baba vb.), ölümü anlama isteği ve merakı, başkalarını korkutma ve cezalandırma düşüncesidir.⁵³

Çocuk gelişiminde mutlu bir aile ortamı önemlidir. Anne ve babanın etkili bir model olması, aile içi olumlu ilişkiler, çocuğun gelecekteki kişilik yapısını, duygu ve düşüncelerini doğrudan etkilemektedir. Ailedeki ev ortamının sürekli kavga, korku ve kaygı kaynağı olması ise çocuk gelişimine vurulabilecek en büyük darbedir. Bu durum çocukları intihara sevk edebilmektedir.⁵⁴

2.3.2.2. Gençlik Dönemi İntiharları

Gençlik intiharları ülkemizde ve dünya genelinde en sık görülen intiharlardır. Çocukluk döneminde intihar oranları düşük iken fırtınalı ve stresli ergenlik dönemi, en çok intihar girişimlerinin yaşandığı evredir.⁵⁵ Gençlik intiharlarının özellikle 15-24 yaş aralığında

⁵¹ Mehmet Eskin, *age*, s. 135-140; Celal Odağ, *age*, s. 69-72; Erhan Kozatepe, *age*, s. 40.

⁵² Kamil Alptekin, Veli Duyan, *age*, s. 47-48.

⁵³ Ayla Aysev, "İntihar Girişimi Olan Çocuklarda Yaşam Olayları", *Kriz Dergisi*, 1/1 (1992), s. (17-21); Muhammet Ali İnce, *age*, s. 53; Murat Taşdelen, *age*, s. 25-26.

⁵⁴ Seda Bayraktar, "İntihar Kavramının Çocuklar ve Ergenler Açısından Ele Alınması", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 5/1 (2015), s. (142-146.)

⁵⁵ Zuhal Ağılkeya, *age*, s. 38.

yükselişe geçtiği göze çarpmaktadır. Ergenlik döneminde yaşanan biyolojik ve fizyolojik değişimler bireyi mutsuz edip huzursuzluğa, strese, kaygıya ve bedenine küsmeye itebilmektedir. Bireyin kendisiyle barışık olması ve değişiklikleri benimsemesi, bu evreyi rahat atlatabilmesi açısından önem arz etmektedir. Ergenlik çağında soyut düşünme yeteneği gelişmiş olduğundan, birey toplumsal inanç ve davranışları sorgulayarak kendi sosyal kimliğini oluşturmak için çaba harcamaktadır. Kendi kendine sormuş olduğu sorulara doyurucu cevap bulamayan gençler anlamsızlık hissetmekte, zorluklar karşısında yenilgiye uğradığı zaman çaresiz kalmakta ve psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir.⁵⁶

Kimlik oluşumunda etkili olan, aralarında sürekli fikir alış-verişi akışı olan ve kendisini bir yere ait hissetme ihtiyacının giderildiği bir faktör de arkadaş çevresidir. Genç etkilendiği bir gruba intisap ederek hayata bakış açısını bu pencereden değerlendirmekte ve bu oluşuma karşı gelenlere cephe almaktadır. Bu çevre ergene bir standart belirleyip ayna vazifesi görmesinin yanı sıra filtre görevi de üstlenmektedir. Yararlı bir sosyal çevre kriz anında ergenin sığınacağı bir liman olmakta ve istenmeyen durumlara karşı koyma hususunda ona yardımcı olabilmekte iken insanî, ahlâkî ve kültürel değerlerle uyumsuz olan bir ortam bireye terk etmekte zorlanacağı yahut da terk edemeden yaşamak zorunda kalacağı huylar edindirmektedir. Mesela madde bağımlılığı bu dönemde merakla, arkadaş baskısı veya teşvikiyle başlamakta sonraki süreçte ise alışkanlık hatta bağımlılık süreci başlamaktadır.⁵⁷ Genel olarak genç nüfus karşılaştığı sıkıntı, üzüntü, boşluk ve anlamsızlık gibi yoğun duygularla nasıl mücâdele edeceğini bilememekte ve bu duygulardan kurtulma veya unutma ümidi ile alkol ve uyuşturucu gibi maddelere bağımlı hale gelmektedir.⁵⁸

Ergenlik bir manada bireyin kendini ispatlama, kanıtlama, toplumda kendine yer bulma ve kimlik arayışının olduğu bir zaman dilimidir.⁵⁹ Yaratıcı fikirlerin ve hayallerin zirve yaptığı bu dönemde gençler, duygularını kontrol etmekte zorlanmakta, iki zıt kutbu peş peşe yaşayabilmektedirler. Bazı zamanlarda çok sevinçli, huzurlu, toplumla uyumlu iken birden hüzünlü, karamsar ve isyankâr tavırlar sergileyebilmektedirler. Aile ortamı çoğu zaman genç bireye güven ve huzur verirken bazan da itici gelmektedir. Ergenlik dönemi bir manada çatışma ve sürtüşme dönemi olarak adlandırılabilir. Genç, “Ben büyüdüm,

⁵⁶ Nihat Kaya, **age**, s. 27-28; Halit Altıntop, **age**, s. 26-30.

⁵⁷ Şenol Korkut, **Gençlik Sorunları ve İntihar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 34-40; Mehmet Eskin, **age**, s. 75-82.

⁵⁸ Mehmet Eskin, **age**, s. 352.

⁵⁹ Nihat Kaya, **age**, s. 27-28; Murat Taşdelen, **age**, s. 27

işimi kendi başıma hallederim.” derken ailesi, “Sen bizim gözümüzde hala çocuksun, doğruyu yanlış ayırt edemezsin.” demekte ve çatışma kaçınılmaz olabilmektedir.⁶⁰

Gençlerin intihar sebeplerine bakıldığında öncelikle önünde uzun bir yaşam süresi olan bir gencin hayata küsmesi, ölüm düşüncelerine kapılması veya intihar teşebbüsünde bulunması trajik bir durumdur. İçinde bulunduğu bu atmosferin birden fazla nedeni olabilir. Çocukluk döneminden itibaren gelen sorunlardan kaynaklanabilir ki bunların başında sevgi yoksunluğu, aile baskısı, alay edilme ve şiddet gelmektedir. Gençler bu sorunların üstesinden gelemeyenler, yaşamış oldukları problemleri çözüme kavuşmazsa umutsuzluk ve tükenmişlik hissiyle yeni umutlara kapı olarak gördükleri ve kendilerine umut vaad eden akımlara veya suç örgütlerine üye olabilmektedirler. Dış tahriklerden uzak kalsalar bile yaşamın anlamsız olduğu görüşünü benimsemekte, ölümü tek çare olarak görmekte ve intihar teşebbüsü gerçekleştirebilmektedirler.⁶¹

Gençlerin intihar sebeplerinden birisi de okul çevresinde başarısızlık sonucu oluşan aile baskısı olabilmektedir. Fiziksel ya da ruhsal olarak yapılan şiddet ya da çevresinde aşağılanma, onurunu zedeleyici söz ya da fiililer, gençlerin ruh dünyasına zarar vermektedir. Sürekli eleştiri ve bir kalıba sokulma çabası, becerisizlikle suçlanma, onların hayatına dair yapılan sürekli müdahaleler onların kendilerini suçlamasına neden olabilir. “Başarılı olamadım, insanların bana olan güvenini boşa çıkardım, okulu bitirdim ama işsiz kaldım.” bu duygu ve düşünceler onlara mahcubiyet hissi yaşatmakta ve canına kıymaya itmektedir⁶²

2.3.2.3. Yaşlılık İntiharları

Yaşlılık intiharlarının nedenleri arasında, sağlık sorunları (fiziksel ve ruhsal rahatsızlık), yalnızlık (eş-çocuk kaybı), geriye kalan ömründe acı ve sıkıntı çekmek istememe, yaşlanıp başkalarına yük ve muhtaç olma korkusu, kendini yararsız ve işlevsiz görmek, gelecekte ümidini kesmek gibi sebepler bulunmaktadır.⁶³

Türkiye’de son yüzyıla kadar yaşlı intiharlarının sayısal olarak az olmasının en önemli vesilelerinden birisi geniş aile kültürü olarak adlandırılan hayat tarzıdır. Son zamanlarda bu yapıdan uzaklaşılması ve çekirdek ailenin tercih edilmesi nedeniyle yaşlı nüfusun huzur

⁶⁰ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 49-51; Nihat Kaya, **age**, s. 42.

⁶¹ Ahmet Dilsiz, Ferhan Dilsiz, “İntihar Girişimlerinde Belirtilen Nedenler”, **Kriz Dergisi**, 1/3 (1993), s. (124-128); Celal Odağ, **age**, s. 24-25.

⁶² Nihat Kaya, **age**, s. 103-105.

⁶³ Celal Odağ, **age**, s. 42-43.

evlerinde ikamet ettirilmesi, statü kaybına uğramaları, ailenin dışına itilmeleri yaşlı insanların kendilerini mutsuz ve işe yaramaz hissetmelerine neden olmakta ve bu durum intihar riskini artırmaktadır.⁶⁴ Ayrıca yaşlılar yalnız yaşadıklarından, daha planlı ve kararlı metotlar kullandıklarından dolayı intihar teşebbüslerinin ölümle sonuçlanma oranı artmaktadır.⁶⁵

2.4. Medenî Durum

İntihar davranışının medenî durumla alakası karşılaştırıldığında, elde edilen bulgulara göre bekârların intihar oranı evlilere kıyasla iki kat daha fazladır.⁶⁶ Ülkemizde evli insanların boşanması ya da dul kalması hiç evlenmeyenlere oranla intihar riskini dört beş kat daha artırmaktadır. Bu kişiler terk edilmişlik, yoğun boşluk ve anlamsızlık duyguları yaşadıklarından bu duygunun getirdiği yalnızlık hissi ile hayatı yaşanmaya değer bulmama düşüncesiyle intihar etmeyi düşünebilmektedir. Çiftler yeniden yuva kurmayı başarabilirlerse kendilerini yalnızlıktan kurtarmış olduklarından intihar riski de zayıflar.⁶⁷

Evlilik hayatı hem erkek hem de kadın için yaşamın paylaşıldığı, insanın zor ve sıkıntılı anlarında ona her an destek sağlayan, geleceğe ümitle bakmasına yardımcı olan bir müessesedir. Neşe, mutluluk ve huzurun katlanarak arttığı; üzüntü, dert ve kederlerin paylaşıldıkça azaldığı insanın hem maddî hem de mânevî ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur. Elde edilen verilerden anlaşılabacağı üzere huzurlu ve mutlu bir evlilik insanı bir ömür boyu yalnızlığa mahkûm olmaktan kurtarmakta ve intihar oranları bekârlara nispeten evli çiftlerde daha az görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde medenî durum ve ailevî sorunlar başlığı altında konu yeniden ele alınacaktır.

2.5. Ekonomik Sıkıntılar

İntiharın bir diğer nedeni de sosyo-ekonomik yaşamdır. Araştırmalara göre ekonomik geliri düşük olan insanlar, ihtiyaçlarını karşılayamadıkları yahut da borçlarını ödeyemedikleri zaman intihar etmektedirler.⁶⁸ Özellikle işsizliğin arttığı zamanlarda intihar oranları da artmaktadır. İnsanlar iş bulamayınca ya da işten çıkartılınca kendini çaresiz hissetmekte özellikle bir ailesi olan, ev geçimini üstlenen erkekler için bu durum

⁶⁴ Halit Altıntop, **age**, s. 31-35; Murat Taşdelen, **age**, s. 31-32.

⁶⁵ Zuhal Ağılkaya, **age**, s. 38-39.

⁶⁶ Halit Altıntop, **age**, s. 14-15; Muhammet Ali İnce, **age**, s. 61.

⁶⁷ Mehmet Eskin, **age**, s. 141-142.

⁶⁸ Nihat Kaya, **age**, s. 123-126; İsmail Gönenç, **age**, s. 29-32.

atlatılması zor bir problem olmaktadır. Ayrıca işsizlik, bireyin ve ailesinin alışılageldiği yaşamdan uzaklaşmasına, ihtiyaçlarını karşılayamamasına, maddî ve mânevî sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır.⁶⁹

Çalışma hayatı kişiye ekonomik gelir sağlamasının yanında birey için iş yerinde başkalarıyla beraber olmak dostluklar kurulmasına imkân vermekte insanların sosyal yaşamına destek olmaktadır. Bir işten ayrılan kimse hem ekonomik gelirini kaybetmekte hem de sosyal çevresinden uzaklaşmış olduğundan yalnızlık hissetmektedir. Bu sorun sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşmazsa zorluk ve sıkıntıları aşamayan bireyler bu durumdan kurtulmak için intihara teşebbüs edebilmektedirler.⁷⁰

Kişilerin ekonomik durumları iyi olduğu zaman intihar etmeyecekleri, huzurlu bir yaşam sürecekleri anlamına gelmemektedir.⁷¹ Nitekim kişi başı gelir seviyesinde dünyanın en yüksek oranına sahip olan İskandinav ülkelerinde (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya) intihar oranları bir hayli fazladır. Bu ülkelerdeki insanlar da her şeye sahip olup bütün zevk ve lezzetleri tattığından, rutin olarak aynı şeylerin tekrarı doygunluk hissi vermekte ve yeni hedeflerin olmaması hayatın anlamsızlaşması sonucu intihara sebep olmaktadır. Ancak genel olarak dünya üzerindeki intihar verilerine bakıldığında ekonomik kriz dönemlerinde ve işsizliğin arttığı dönemlerde intiharlar oranlarının da arttığı, ekonominin iyi olduğu dönemlerde intihar oranlarında düştüğü gözlemlenmektedir.⁷² Bazı araştırmalar ise aşırı yoksulluk ve savaş dönemlerinde halkın birbirine daha sağlam kenetlendiğini, ulusal birlik ve beraberliğin sağlandığını ve bunun sonucunda intihar oranlarının düştüğü kanısını taşımaktadır.⁷³ Bu birbirine zıt iki veriye ait bilgiler intihar davranışının sadece tek sebebe bağlı olmadığını farklı nedenlerle ilintili olduğunun açık kanıtıdır.

2.6. Başarısızlıklar (İş-Eğitim)

Ekonomik sıkıntı ve intihar ilişkisinde bahsi geçtiği üzere iş hayatındaki başarısızlıklar, aşırı borçlanma, iflas, işten çıkarılma gibi nedenler kişiyi çaresizliğe sürüklemekte ve bu kişiler çıkış yolu olarak intihar ederek sıkıntılarından kurtulmayı düşünebilmektedirler.

Ülkemizdeki istatistiklere bakıldığında eğitim seviyesi artıkça intihar oranları düşmektedir. Ancak eğitim ve öğretimin gereğinden fazla önemsenmesi, hedef çıtasının yüksek

⁶⁹ Erhan Kozatepe, **age**, s. 73-75; Muhammet Ali İnce, **age**, s. 73-75.

⁷⁰ Mehmet Eskin, **age**, s. 150-153.

⁷¹ Murat Taşdelen, **age**, s. 68.

⁷² Nihat Kaya, **age**, s. 123-126; Mehmet Eskin, **age**, s. 32-33.

⁷³ Celal Odağ, **age**, s. 71.

tutulması ve başarısızlıkların aşırı eleştirilmesi gençler için sıkıntı ve stres kaynağı olmaktadır. Bunun sonucu olarak bazı gençlerde intihar teşebbüsü görülebilmektedir.⁷⁴

Gençlerin kişilikleri ders, sınav, başarı üzerinden değerlendirilip “Yüksek puan alırsan gözümüzde değerlisin.” yaklaşımı sergilendiğinde, başarısız olan gençler kendini değersiz ve işe yaramaz olarak görmektedir. Her başarısızlık onun için utanç kaynağı olmakta ve ilerleyen süreçte bu durum onun ümitsizliğe ve karamsarlığa kapılmasına neden olmaktadır. Hayatı sadece başarı temeli üzerine kurulmuş olan genç, her başarısızlıkta hayatı anlamsız bulmakta ve depresyona sürüklenme oranı artmaktadır. Depresyon ise intiharın bir numaralı tetikçisidir.

2.7. Madde Bağımlılığı

Günümüzde insanlar stres ve bunalıma girince, kendi dertlerine çözüm bulmak amacıyla veya dertlerini unutturacağı hesabıyla sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere başvurabilmektedir.⁷⁵ Bu maddeler her ne kadar anlık keyif verip, o anda yaşanmış olan bazı dert ve sıkıntıları unuttursa da tıbbî açıdan insan vücuduna zararı kanıtlanmıştır. Ayrıca bu maddeleri kullanan kişiler bir müddet bilinç kaybı yaşayarak sağlıklı düşünemediğinden gerçeklik algıları bozulmakta, vücudun ve aklın kontrolü kaybedilmekte ve kontrolsüz davranışlar gerek kendi bedenlerine gerekse çevresine büyük zararlar vermektedir. Kişi bu esnada acılarını ıstıraplarını unutmak isterken daha büyük bir felâketin eşiğine gelmiş olmaktadır.⁷⁶

Ülkemizde alkol ve madde bağımlılığına bağlı intiharlar önceki yıllarda erkeklerde yüksek olmasına rağmen alkol tüketiminin geçmişe oranla kadınlarda da artması sonucu bayanların da bu sebepten intihar oranı artış göstermektedir. Özellikle genç nüfus arasında arkadaşlık etkisi, bilinmeyene karşı merak ve yasak olana duyulan ilgiyle başlayan tanışıklık, sonraki zamanlarda alışkanlık hatta bağımlılık hâlini almakta ve bireyin bu alışkanlıktan kurtulması güçleşmektedir. Bağımlı kişilerde maddeye ulaşmada yoksunluk çekildiği zamanlarda meydana gelen ruhsal ve fiziksel belirtiler hem birey için hem de yakınları ve toplum için problem oluşturmaktadır. Çünkü madde bağımlısı olan bir insanın akli melekeleri bozulmakta, iradesini kullanma hususunda zorlanmakta ve alkol, uyuşturucu almadan önce “Asla yapmam.” dediği davranışları yapabilmektedir. Bu alışkanlık ilerleyen süreçte bireysel zarardan çıkarak ilişkilerde artan problemlere, çalışma

⁷⁴ Mehmet Eskin, **age**, s. 99; Murat Taşdelen, **age**, s. 29.

⁷⁵ Zuhâl Ağilkaya, **age**, s. 116-117.

⁷⁶ Erhan Kozatepe, **age**, s. 84-87.

hayatında istek ve verimin düşmesine, bireyin ailesini, iş hayatını, toplumsal çevresini etkileyecek bir sorun haline dönüşmektedir. Kişi bunun sonucunda işini, arkadaşlarını, maddî gelirini hatta ailesini kaybedebilmektedir. Bütün bu olumsuzluklar karşısında birey kendi kusur ve hatalarını görmezden gelerek kendi canına kıymaya teşebbüs edebilmektedir.⁷⁷

Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanan kişiler arasında intihar düşüncesi de bu maddeleri kullanmayanlara oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çözüm olarak bu maddelerin zararları hakkında eğitim verilmesi, kullanmaya başlamadan önce tedbir alınması ve hali hazırda bağımlı olanların tedavisinin sağlanması gerekmektedir. Yoksa bireyin kriz anında intihar etmeyi bir çözüm olarak görmesi ve ölümü tercih etmesi kaçınılmaz bir son olarak görünmektedir.⁷⁸

3. İntihar Vak‘alarının Mânevî Sebepleri

İntihar vak‘alarının maddî sebepleri kısmında TÜİK verileri doğrultusunda kişilerin başlıca intihar nedenleri hakkında açıklamalar yapıldı. Ancak verilerin de işaret ettiği üzere intihar nedenleri bunlarla sınırlı değildir. Veriler tablosu kısmında yer alan “diğer” ve “bilinmeyen” başlıkları da gösteriyor ki intihar nedeni kapalı kalan bir takım sebepler de bulunmaktadır. Bu hususta alanla ilgili araştırmalar doğrultusunda, TÜİK verilerinde yer almayan diğer intihar vak‘alarının sebepleri de yeni başlıklar halinde incelenecektir.

3.1. Psikolojik Nedenler

Bireyi intihara sevk eden en önemli faktörlerden birisi de bireyin yaşamış olduğu psikolojik sorunlardır. Araştırmalar intihar eden veya teşebbüste bulunan kimselerin büyük çoğunluğunun en az bir psikolojik problemi olduğunu belirtmektedir. Bireye bunalım yaşatan sıkıntıların başında depresyon yer almaktadır. Depresyon, kişinin hayata küsmesi, yaşama olan ilgisini, heyecanını ve sevincini kaybetmesi, sürekli mutsuz, huzursuz, üzgün bir ruh hali içinde olması yahut da gergin, sinirli, kurallara karşı gelme tavırları takınması, kendi içine kapanması, sosyal ilişkilerinde değişim veya bozulma meydana gelmesi gibi vasıflarla tanımlanabilir.⁷⁹

Depresyonun fiziksel değişimlerle kendini hissettirmesi iki şekilde meydana gelir ki

⁷⁷ Şeyma Dedemoğlu, *Âhîret İnancının İntihar Girişimini Önlemedeki Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 48-51; Celal Odağ, *age*, s. 39-40; Mehmet Eskin, *age*, s. 94.

⁷⁸ Erhan Kozatepe, *age*, s. 86-89.

⁷⁹ Şenol Korkut, *age*, s. 26-27.

birincisi; majör depresyon adı verilen ve kişide üzüntü, mutsuzluk, karamsarlık, durgunluk, enerji kaybı, uyku bozukluğu, iştah bozukluğu ve çökkünlük hali gibi belirtiler görülmesi durumudur. Diğer ise manik depresif bozukluk ismiyle anılan ve kişinin majör depresyon yaşarken birden aşırı sevinç, neşe, mutluluk, enerjik ve hareketli davranışlar göstermesi, özgüven patlaması, çok ve hızlı konuşması gibi belirtiler göstermesi halidir. Tabi yaşanan her üzüntü ve mutsuzluk depresyon olmadığından kendini öldüren bütün kişiler de depresyonlu sayılmaz ve depresyona giren herkes de intihar etmez. Ama depresyon tedavi edilmesi gereken ve intihar için tetikleyici etmen sayılan bir hastalıktır.⁸⁰ Yapılan tespitlere göre ölümle sonuçlanan intiharlar vak'alarının %65'inde depresyon teşhis edilmiştir. Ölümle sonuçlanmayan teşebbüslerin ise %25'i tekrar etmekte ve tekrarların %30'u ölümle sonuçlanmaktadır.⁸¹ Bu nedenle tedbir olarak depresif hastalarda tedavi sürecini destekleyecek, bireyin sosyalleşmesini sağlayacak, onu yalnızlıktan kurtaracak, sosyal etkinliklere katılımının sağlanması gerekmektedir.⁸²

İntihar riski taşıyan bir diğer psikolojik sebep de travma sonrası meydana gelen duygudurum bozukluklarıdır. Travma, kişinin gerçek bir ölüm, ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma, işkence, şiddet, tecavüz veya deprem, sel, yangın gibi doğal âfetlere maruz kalması ve duygularının alt-üst olması anlamına gelmektedir. Böyle bir olayla karşı karşıya kalan kişi aşırı öfke, kaygı, korku ve stres içinde çaresizlik hissetmektedir. Birey yaşadığı bu şoku sağlıklı bir şekilde atlatamazsa olay anında yaşadığı sahneyi tekrar tekrar hatırlamakta, rüyalarında görmekte ve yaşadığı anla alakalı çağrışımlar ya da kişiler bireyin psikolojisinde yıkımlara yol açmaktadır. Bunun sonucunda ise âni ürpermeler, sosyal hayatta durgunluk, ilgi ve dikkat dağınıklığı gibi belirtiler meydana gelmektedir. Bazı kişiler yaşadığı sahneleri unutmak için intihara başvururken bir kısmı ise alkol ve madde bağımlılığının müptelası olmaktadır.⁸³

Diğer psikolojik rahatsızlıklardan bazıları maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

3.1.1. Özsaygı

Özsaygı, insanın kendisiyle barışık olması, mücâdele hususunda kararlı olması, azminin sonucunda başarılı olması, toplum tarafından sevilmesi ve kabul görmesi anlamlarını ifade eden bir sözcüktür. Özgüveni düşük olan insanlar, olaylar karşısında olumsuz etkilenmekte

⁸⁰ Mehmet Eskin, **age**, s. 196-200.

⁸¹ Celal Odağ, **age**, s. 16-18.

⁸² Erhan Kozatepe, **age**, s. 81-84.

⁸³ Mehmet Eskin, **age**, s. 207-210.

sorunlara çözüm bulma konusunda gevşek davranmakta ve sorunlarla mücâdele hususunda pes edip umutsuzluğa kapılmaktadırlar. Aynı zamanda bu kişiler toplumla olan sosyal ilişkilerinde çekingen davrandıklarından kendilerini değersiz görmekte ve insanlarla ilişki kurmakta pasif kalabilmektedirler. Sorunlarını çözme konusunda başkalarından destek almadıkları için yalnızlaştıklarından dolayı da depresyona mağlup olmakta bir sonraki aşamada intihar etmeyi seçebilmektedirler.⁸⁴

3.1.2. Mükemmeliyetçilik Anlayışı

Mizaç merkezli kişilik modeli olarak adlandırılan Enneagram bilimine göre mizaç tiplerinden bir tanesi de mükemmeliyetçi karaktere sahip olan bireydir. Bu kişilik yapısına sahip fertler ciddi, prensipli, idealist, standartları olan, akılcı ve mantıklı hareket eden tipler olduklarından yaptıkları işi tam ve olabildiğince mükemmel yapmaya çalışırlar. Yine bu kişilik yapısındaki insanlar titiz olduklarından ayrıntılara ve kaliteye özen gösterirler.⁸⁵

Kişinin zihin dünyasında kendi karakteri için hedef olarak belirlediği kusursuz olma fikri bulunuyor, elde ettiği başarılarla mutlu olmuyor, kendisine hep zor hedefler belirleyerek bunlara erişmek için planlar yapıyor ve âdete mükemmelliği yakalamak istiyorsa bu durum da intihar için risk olabilir. Amacına ulaştığında sevineceği yerde hep “ama” sözcüğü ile elde edemediği yeni ideallere odaklanan, hayat yolunun inişli-çıkışlı olduğunu umursamadan hep kazanmaya endeksli bir hayat süren bu kişilerin de elbette mutluluğu yakalayamayacağı aşikârdır. İnsanların gelecekte beklentilerinin olması doğaldır ama bu hususta da dengeli ve gerçekçi olunmalıdır. İsteklerine kavuşamayan bireyler, yaşadığı üzüntü ve mutsuzluğu üzerinden atamadığı zaman intihar için risk grubunda yer almaktadırlar.⁸⁶

3.1.3. Çaresizlik

İnsanın hayatı sadece olumlu yönleriyle değil zorluk ve sıkıntılarla birlikte bir bütün olarak değerlendirdiğinde önem ve anlam kazanır. İnsanın sevip arzuladığı güzellikler kendi dünyasında yer aldığı gibi sıkıntılar ve meşakkatler de yaşamın bir gerçeğidir. İnsan, ömrü boyunca istemediği olaylarla da karşı karşıya kalacaktır. Mühim olan baş etme becerisi olarak da adlandırılan zorluklara ve sıkıntılara karşı vaz geçmeden, pes etmeden, mücâdele etme yöntemlerini elde etmek için her türlü stratejiye başvurmaktır. Bu husus çözüme

⁸⁴ Age, s. 165-66.

⁸⁵ <https://enneagramegitim.com/enneagram/mizac-tipleri/> (23.05.2022)

⁸⁶ Mehmet Eskin, age, s. 166-171.

yönelik olumlu bir odaklanma, aklını kullanma ve farklı bakış açılarını incelemeyi gerektiren bir süreci içermektedir. Bazı kimselerin karşılaştıkları sorunlar, engel ve problemler karşısında direnemeyerek kendilerini yetersiz gördükleri, başka seçenekleri ve alternatif yöntemleri göremedikleri, bunun yanı sıra hayatta karşılaşılan sorunlar konusunda yoğun kaygı, stres ve korku hissettiklerinden esnek davranamadıkları çaresizlik ve umutsuzluğa kapıldıkları tespit edilmiştir. Bu kişiler problemlerine dair bir çözüm bulamazlarsa hissedilen bitkinlik ve ümitsizlik intihar fikrinin fitilini ateşlemektedir.⁸⁷

3.1.4. Umutsuzluk

İntiharın sebeplerinden birisi de bireyin yaşamın iyileşeceği ve güzelleşeceği ümidini kaybetmesi ve geleceğe dair olumlu hedef ve beklentisini yani umutlarını yitirmesidir.⁸⁸ Umutsuzluk yarınlar hakkında olumsuz beklenti ve değerlendirmeler yaparak hayatın bundan sonra istenilen şekliyle gitmeyeceğine yönelik inanç ve görüşleri kapsamaktadır. İnsanlara yaşama sevinci veren ve hayata tutunmalarını sağlayan temel faktör kişilerin istikbale dayalı yapmış oldukları planlar ve bunları gerçekleştirmek için sarf ettikleri gayretleri sonucu amacına ulaştıkça yaşadıkları doyum duygusudur. Hissedilen bu duygu da insana mutluluk, huzur ve güven vermektedir. Bu umut sekteye uğradığı zaman insana bir umutsuzluk ve karamsarlık hâkim olur.⁸⁹ Kişinin gelecekte olumlu beklentisinin olmaması ve her şeyi karanlık olarak görmesi olan umutsuzluk intiharın anayurdudur ve insanı çaresizliğe sevk eden bir girdaptır. Bu evrede kendini yalnız ve çaresiz hisseden kimseler yorgunluk, tükenmişlik ve anlamsızlık duygularına yenik düşerler. Bu yolun sonu ise intihar fiiline çıkmaktadır.⁹⁰

3.1.5. Yalnızlık

Yaşamı anlamlı kılan faaliyetlerden birisi de insanın diğer insanlarla kurmuş olduğu arkadaşlıklar, dostluklar ve çevresinden almış olduğu desteklerdir. İnsan toplumsal bir varlık olduğundan yalnızlık yükünü taşımak ona ağır gelir. Yaşamış olduğu yalnızlık nedeni herhangi bir ilişkinin kurulamamış olması olduğu gibi kurulan ilişkinin beklentiyi karşılayamıyor olması yahut da kişinin başkalarının kendisini anlamadığı hissene kapılarak susması, kenara çekilmesi de olabilir. Sağlıklı bir şekilde iletişim kuramayan fertlerde,

⁸⁷ İlyas Sivridaştan, **İslâm Hukukuna Göre İntihar ve Ötanazi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2021, s. 6; Mehmet Eskin, **age**, s. 176-183.

⁸⁸ Zuhal Ağılıkaya, **age**, s. 112-113.

⁸⁹ Halit Altıntop, **age**, s. 20-21.

⁹⁰ Celal Odağ, **age**, s. 72-77; Betül Çetintulum Huyut, **age**, s. 22.

toplumdan soyutlanarak yalnızlığa mahkûm olma, hayatın anlamsızlaşması, mutsuzluk, huzursuzluk, çökkünlük, diğerlerinin kendisini anlamadığını düşünme ve geleceğe umutsuz bakma gibi duygusal bazı hisler aktif hale gelebilir. Toplum içerisinde aidiyet bulamayan ve herhangi bir konuma sahip olamayan yani sosyal statüsüzlük yaşayan bireyler yalnızlığını alkolizm ve madde bağımlılığı gibi yollardan giderme ve yaşama isteğinden uzaklaşma, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için intihara çıkan bir yola adım atma sürecine girebilirler.⁹¹

İntihar fiilinin yaşandığı aylara veya mevsimlere göz atıldığında insanların daha çok sonbahar ve kış aylarında intihar etmesi tahmin edilirken bahar ve yaz aylarında bu fiile yeltendikleri görülmektedir. Sebeplerine bakıldığında ise sonbahar ve kış mevsimleri insanların iç mekânlarda süre geçirmeye başladıkları zamanlardır. Baharın gelişiyle birlikte insanlar açık alanlarda vakit geçirmekte ve kapalı ortamlarda sosyal ilişkiler azalmaktadır.⁹² Bu süreçte sosyal ilişki kuramayan insanlar yalnız kaldığından terk edilmişlik, anlamsızlık, ihanet ve öfke yaşamakta ve intihara teşebbüs etmektedirler.⁹³

Çalışmanın üçüncü bölümündeki intiharın mânevî sebeplerine hadislerden çözüm önerileri başlığı altında bu konuya yeniden değinilecektir.

3.2. Toplumsal ve Kültürel Etkenlerin İntihara Etkisi

Birey içinde yaşadığı toplumun düşünce ve yaşam tarzından bağımsız kalamaz. Kişinin erken yaşam dönemi olarak adlandırılan çocukluk çağından itibaren çevresiyle olan etkileşimi, bireyin kişiliğinin oluşması açısından önemlidir.⁹⁴

İntihar fiili aslı itibarıyla bireysel bir davranış gibi görünse de toplumsal yönü bulunan bir olgudur. İntihar toplum içinde açıktan konuşulamayan, insanlarda tedirginlik, huzursuzluk, kaygı ve endişe meydana getiren bir hadisedir. Halk arasındaki yaygın inanış intiharın bir akıl hastalığı ve intihar edenin de delirdiği yönündedir. Toplumlarda intihara teşebbüs edenler hakkında geçmişten günümüze dışlama, aşağılama, alay etme, evine saldırı düzenleme gibi acımasız ve hoşgöründen uzak yaptırımların olduğuna şahit olunmaktadır.⁹⁵ İntihar üzerindeki sis perdesinin aralanabilmesi için toplumsal değer, inanç ve yargıların da bilinmesi gerekir. Fertlerin içerisinde büyüdüğü toplumun değer yargıları, bireylerin

⁹¹ Halit Altıntop, **age**, s. 18-19.

⁹² Nihat Kaya, **age**, s. 120-121.

⁹³ Fatih Aktaş, **age**, s. 18.

⁹⁴ Mehmet Eskin, **age**, s. 97-98.

⁹⁵ Celal Odağ, **age**, s. 6.

zorluklar karşısında ne tür tepki vereceği, nasıl tavır takınacağı, mücadele hususunda hangi yöntemleri izleyeceği konusunda belirleyici rol üstlenmektedir.⁹⁶ İntihar olayının çözümlenmesi için “Toplumsal kültüründe intihar fiili onay görmüş bir davranış mıdır yoksa tasvip edilmeyen bir fiil midir? Teşvik edici bir tutum mu var yoksa damgalayıcı ve ayıplayıcı bir tutum mu var?” bilinmesi gerekir. Sosyal çevrenin etkisini ortaya koyan bazı araştırmalara göre intihar teşebbüsünde bulunan yahut intihar ederek yaşamına son veren kişiler zeki, cesur ve sorunlarını kendi başına çözüme kavuşturan kişiler olarak algılanmakta, intihar girişiminde bulunup amacına ulaşamayan kişiler ise korkak ve sorunlarını yalnız başına halledemeyen kişiler olarak kabul edilmektedir.⁹⁷ Dolayısıyla intihar fiili toplumda yaygınsa bireyler kolayca ölüp kurtulma yolunu tercih edebileceklerdir. Bu zihin dünyasında yaşadığı acının toplumun gözünde büyük veya küçük olarak addedilmesi onu engellemez. Kendi dünyasına yük olan bir düşünce veya sıkıntı topluma göre önemsiz de sayılsa birey ölümü tercih edebilir. Aynı şekilde teşebbüste bulunup da ölmeyen kimselere karşı toplumun bakış acısı da önemlidir. Bu kişilere sahip çıkılmıyor, alaka gösterilmiyor, dışlanıyorsa bu bireylerin intihar olasılığı hala yüksek demektir.⁹⁸ Bu baskı ve soyutlanmaya maruz kalan fertler toplum tarafından anlaşılmadığını intiharda başarısız olduğu için dışlandığını görünce tâbiri yerinde ise yarım kalan işini bitirmek için yeniden intihar girişiminde bulunabilmektedir. Dolayısıyla sosyal çevrenin hem olumlu katkısı hem de bireyi ölüme sürükleyen olumsuz etkileri olabilir.⁹⁹

İntihar davranışına bireyin içinde yaşadığı toplumun örf, âdet ve kültürü de olumlu veya olumsuz olarak etki yapar. Örneğin 1960 yılına kadar İngiltere’de intihar eden kimsenin malı devletin kasasına aktarılır ve intihar eden kimse mezarlığa gömülmeye lâyık olmadığı inancıyla yakılırdı. Bu nedenle insanlarda intihara ve intihar edene karşı bir soğukluk bulunurdu.¹⁰⁰ İntihar genel olarak toplumlar arasında kötü karşılanmış olmakla birlikte bazı toplumlar bu davranışı onurlu bir karakterin yansıması olarak telakki etmiştir. Budizm dininde intihar din için yapıyorsa kutsal sayılmakta hatta bu kişilere değer verilerek desteklenmektedirler.¹⁰¹ Japon kültüründe yer alan “hara-kiri” davranışı kişideki mükemmeliyet hissinin sonucudur. Kişinin kendisine verilen görevini tam olarak yerine

⁹⁶ Halit Altıntop, **age**, s. 22-23.

⁹⁷ Mehmet Eskin, **age**, s. 136-137.

⁹⁸ Nihat Kaya, **age**, s. 10-11.

⁹⁹ Halit Altıntop, **age**, s. 23; İlyas Sivridaştan, **age**, s. 6.

¹⁰⁰ Mehmet Eskin, **age**, s. 55.

¹⁰¹ Celal Odağ, **age**, s. 59.

getirememesi sonucu oluşan utanç veren bir davranıştan ötürü onurunu korumak için kendini feda etmesi olarak algılanmakta ve genç nesle toplumsal bir gelenek olarak aktarılmaktadır.¹⁰² Hint kültüründe ise “suttee” olarak bilinen kocası ölen dul kadınların kocalarının cenaze merasiminde kendilerini yakarak intihar etmeleri toplumun onayı hatta beklentisi doğrultusunda gerçekleşmektedir.¹⁰³

Model alma ve taklit etme fiilleri de intihar davranışında etkin bir seçenektir. Farklı zamanlarda yayınlanan dizi ve sinema sektöründeki intihar içeriklerinin veya söylenen bazı müziklerin insanlara kendini öldürmesini telkin ettiği bunun sonucu olarak bu dönemlerde intihar oranlarının arttığı gözlemlenmiştir. İnsanlar halk arasında popüler birinin intihar etmesi sonucu etkilenmekte ve onu taklit ederek yaşamına son vermeyi isteyebilmektedirler.¹⁰⁴

3.3. Mânevî Değerlerin İntihara Etkisi

Din, insanın tutum ve davranışlarını düzenleyen ve gündelik yaşamında ona yol gösteren bireyin duygusal boşluk içinde sivruluşunu durduran bir sığınma olgusudur.¹⁰⁵ Her birey hayatı boyunca çeşitli sıkıntı ve meşakkatlerle karşılaşır. Önemli olan kişilerin zorluklarla nasıl başa çıktığı, çözüm noktasında başvurduğu yöntemleri, çözüme ulaştıramadığı sorunlardan nasıl uzaklaştığıdır. İnsan, kendini çaresiz ve yalnız hissettiği zamanlarda kendisini bu durumdan kurtarabilecek bir yardımcıya, güveneceği, sığınacağı bir varlığa ihtiyaç duyar. Ümitsizlik, sıkıntı, korku ve endişe yaşadığı zor zamanlarda, kendisine yardım edecek kudretli bir gücün farkında olması insan için büyük bir ihsandır.¹⁰⁶

Yapılan araştırmalara göre inanç sahibi bireylerin her sıkıntısından ders çıkardığı, büyük kayıplar yaşasa bile dinsel vaatlere ulaşabilmek amacıyla bu kayıpları daha basit kabullendikleri görülmektedir. Birey öncelikle dua ile istek, arzu ve ihtiyaçlarını yaratıcısına arz ederek ruhen rahatlamış olur.¹⁰⁷ Duasına istediği şekilde icabet olunmazsa “kısmet, nasip, kader böyleymiş” gibi telkinlerle duygusal yıkımdan kendisini uzaklaştırır. Bu sebeple sıkıntılarla baş edemese bile imtihan bilinci ve âhirette mükâfatlandırılacağı inancına dayalı olarak sabır yolunu seçer. Herhangi bir dine mensup olmayan kişiler ise başına gelen kötü olaylar karşısında hayata küsmekte, karamsarlık ve çaresizlik

¹⁰² Mehmet Eskin, *age*, s. 35; Muhammet Ali İnce, *age*, s. 24.

¹⁰³ Zuhale Ağılkaya, *age*, s. 45; Murat Taşdelen, *age*, s. 64; Muhammet Ali İnce, *age*, s. 71.

¹⁰⁴ Muhammet Ali İnce, *age*, s. 47-49. (Bu hususta öneriler için Bkz. s. 119)

¹⁰⁵ Fatih Aktaş, *age*, s. 7.

¹⁰⁶ Murat Taşdelen, *age*, s. 15.

¹⁰⁷ İlyas Sivridaştan, *age*, s. 16.

hissetmekte, sorunlara veya kişilere karşı öfkelenmekte ve intihara yönelme eğiliminde olmaktadır. Din, kaygı ve endişelerin giderilmesinde, kriz ve stresin atlatılmasında ve bunalımı önlemede insana mânevî destek vermektedir. Yaratıcının her an kendiyile beraber olduğu düşüncesi insanı rahatlatmakta, bu sayede daha az kaygı ve stres yaşayarak beden-ruh sağlığı açısından rahata kavuşmaktadır. Sorunlar karşısındaki dinsel telkinler bir psikiyatrin telkinleri kadar etkin olabilmektedir. Bu nedenle hastaların dinî bağlılıklarının, duygu ve düşüncelerinin, tutum ve davranışlarının bilinmesi, bireylerin ruh sağlığı açısından ve problemlerini çözme konusunda önem arz etmektedir.¹⁰⁸

Mâneviyatın kuvvetlenmesini sağlayan faktörlerin başında ise yaratıcıya itâat yani ibâdetler gelmektedir. İbadetlerin insanın kendisini programlamasına katkısı büyüktür. İbadetlerin iç disiplin, arzu ve isteklere karşı kendine hâkimiyet sağlayıp kötülüklerden uzaklaşma, mücâdele, sabır ve sebat etme, iradenin güçlenmesi gibi faydaları bulunmaktadır.¹⁰⁹ Ayrıca toplu yapılan ibâdetler sayesinde birey toplumla iç içe olup sosyalleşme yönünü geliştirmiş olur. İslâm dinindeki vakit namazları ile cuma ve bayram namazlarında cemaat olma, hac ibâdetinde tüm dünya müslümanlarıyla birlikte olma toplumsal kaynaşmayı sağladığından insanı mânevî olarak güçlendirmektedir.¹¹⁰

Kişinin âhirete olan îmânı kişiyi psikolojik olarak rahatlatmakta ve âhirette herkesin yaptığı amelin karşılığını göreceğine olan inancı¹¹¹ insanı dengelemektedir. Ölümle birlikte yok olup gitme düşüncesi hayatı anlamsız kılar ve insanı strese ve endişeye sokar. Âhiretin varlığını inkâr etmek “Dünyada herkesin yaptığı kötülük yanına kâr kalacak.” düşüncesini savunmak demektir ki bu da adalet ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla insanın başına gelen sıkıntı ve meşakkatlerin, kendisine yapılan haksızlıkların karşılığını dünya hayatında alamayıp âhirete tehir etmesi onu hayatın anlamsızlığı düşüncesinden kurtarır ve intihar fikrinden vazgeçirir.¹¹²

4. İntihar Fiillerinde Kullanılan Metotlar

İntihar eylemi, toplumlar arasında farklı usullerle meydana gelmektedir. Bir toplumda çok yaygın olan bir intihar şekli başka bir toplumda çok az kullanılan ya da hiç kullanılmıyor olabilmektedir. Aynı toplumun yıllar önce kullandıkları intihar fiili şekillerini terk ettikleri

¹⁰⁸ Erhan Kozatepe, *age*, s. 66-71; Geniş bilgi için bkz. Zuhal Ağilkaya, *age*, s. 44-62.

¹⁰⁹ Halit Altıntop, *age*, s. 44-45; İlyas Sivridaştan, *age*, s. 11.

¹¹⁰ Garip Aydın, *age*, s. 368-373; Halit Altıntop, *age*, s. 57-60; İlyas Sivridaştan, *age*, s. 12.

¹¹¹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Meâlî*, Zilzâl, 99/7-8. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

¹¹² Şeyma Dedemoğlu, *age*, s. 53-55; Murat Taşdelen, *age*, s. 41-44.

de görülmektedir. Seçilen intihar eylemi tarzında kültürel yaşam ve kullanılacak olan maddeye kolay ve çabuk ulaşma etkili olabilmektedir.¹¹³

Türkiye’de meydana gelen intiharları araştıran TÜİK’in resmi verilere dayalı sunmuş olduğu intihar şekilleri hakkındaki açıklamalarına bakıldığında tablo şöyledir:

2017-2018-2019 Yılları TÜİK İntihar Metotları Verisi¹¹⁴

Tablo 2

			<u>Asarak</u>	<u>Kimyevi</u>	<u>Yüksekten</u>	<u>Suya</u>	<u>Ateşli</u>	<u>Kendini</u>	<u>Kesici</u>	<u>Gaz</u>	<u>Araç</u>	<u>Diğer</u>
			Sayı	Madde	Atlama	Atlama	Silah	Yakarak	Alet	Çekerek	Önüne	
<u>Yıl</u>	<u>Cinsiyet</u>	<u>Toplam</u>	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
2019	Toplam	3406	1627	113	425	48	937	10	40	17	15	174
	Erkek	2626	1247	62	238	38	839	9	34	15	13	131
	Kadın	780	380	51	187	10	98	1	6	2	2	43
2018	Toplam	3342	1590	145	382	37	917	12	39	15	8	197
	Erkek	2529	1222	79	205	22	810	10	29	14	7	131
	Kadın	813	368	66	177	15	107	2	10	1	1	66
2017	Toplam	3168	1492	156	317	35	990	9	47	5	7	110
	Erkek	2445	1134	88	191	21	874	7	40	5	6	79
	Kadın	723	358	68	126	14	116	2	7	0	1	31

Ülkemizde TÜİK verilerine bakıldığında intihar vak‘alarında kullanılan seçeneklerin başında kendini asma şeklinin geldiği görülmektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan kimseler intihar materyaline kolay ulaştıklarından ekseriyetle bu yöntemi tercih etmektedir. İkinci sırada ateşli silahla intihar etmek gelmektedir ki hem kırsal kesimin hem de kentsel kesimin tercihleri arasındadır. Yüksekten atlayarak (bina, köprü, uçurum) intihar etmek, şehirde yaşayanlarda sıkça rastlanmaktadır. Şehirlerde binaların çok katlı oluşu bu yöntemi şehirlerde daha çok tercih edilir kılmaktadır. Kimyevi madde kullanımı da kendini asma

¹¹³ Nihat Kaya, **age**, s. 113-114; Erhan Kozatepe, **age**, s. 35-37.

¹¹⁴ Çalışma yapılan süreçte TÜİK tarafından en son 24 Haziran 2020 yılında 2019 yılı verileri yayımlandığı için bu tablo esas alınmıştır. Henüz 2020 ve 2021 yılı verileri yayımlanmamıştır. (12.09.2022)

yönteminden sonra zirai ilaç kullanımı nedeniyle kırsal kesimin kullandığı intihar usulüdür. Diğer metotlar ise kendini suya atmak, kesici alet kullanmak, yüksek hızlı vasıtaların önüne atlamak, kendini yakmak, havagazı ve tüp gazıyla intihar olarak sıralanmaktadır. Erkekler daha kesin çözüm verecek tarzları seçerken kadınlar uygulanması kolay ve az acı vereceği düşünülen şekilleri tercih etmektedirler. Bazan da gündeme gelen moda diye tâbir edilen bir modacının, artistin, şarkıcının, futbolcunun kullandığı usul seçilir. Metot seçiminde kültür, yaşanılan ortam (şehir/ köy), yaş ve cinsiyet önem arz etmektedir.¹¹⁵

İntihar davranışını düşünen kişilerde plan aşamasında huzursuzluk ve korku hissedilirken yaşam isteğinin azaldığı gözlemlenir. En önemli gelişmelerden birisi çevreye yabancılaşma halidir. Eylemden sonra ise ölüm meydana gelmemiş ise girişimde bulunanların bazıları nasıl böyle bir davranışa yeltendiklerinin şaşkınlığı içerisinde pişmanlık ve suçluluk duygusu taşımaktadırlar. Girişimde bulunanların bir kısmında başarısız olmalarına dair bir sevinç ve arınma hali gözlemlenirken; kimilerinde ise başarısız olduklarından ve hala yaşadıklarından dolayı kendilerine öfke duyma hali görülmektedir. İntihar eyleminde başarısız olanların çoğunda ilk saatlerden itibaren bir yardım talebi yahut kendisine uzatılan yardıma cevap verme davranışı görülebilmektedir.¹¹⁶

4.1. Ötanazi

İntihardan farksız bir davranış olan ötanaziye de değinilecek olunursa iyi, güzel, kolay ölüm manasına gelmekle beraber insanlık tecrübesine göre iyileşmesi olanaksız görünen bir hastalıktan dolayı dayanılmaz acılar çeken bir kişinin hayatına hekim vasıtasıyla son verilmesi demektir.¹¹⁷ Ötanazi, aktif ve pasif olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Aktif ötanazi; çekmekte olduğu acıya dayanamayan hastanın, hekiminden ilaçla yaşamına son vermesini istemesidir ki bu aslında intiharın maskeli hâlidir. Pasif ötanazi ise bilinci yerinde olmayan hastanın, kendisinin görüşü alınmadan hekim tarafından ilaç verilerek hayatına son verilmesi durumudur ki adam öldürmekten farksızdır.¹¹⁸

¹¹⁵ Celal Odağ, **age**, s. 25-28.

¹¹⁶ **Age**, s. 59-61.

¹¹⁷ Bkz. İlyas Sivridaştan, **age**, s. 28-30; Murat Taşdelen, **age**, s. 92-94; İsmail Gönenç, **age**, s. 20-21.

¹¹⁸ Temel Yeşilyurt, **age**, s. 101-103; Geniş bilgi için bkz. İlyas Sivridaştan, **age**, s. 30-36; Murat Taşdelen, **age**, s. 92-94.

5. İntihar Düşüncesinin Tedavisi

İntihar olaylarının önüne geçmek için tıp, psikoloji ve sosyoloji bilimleri intihar etmek isteyen kişinin tedavisini gerekli görmektedir. İntihar düşüncesinde olan bireylerin rahatsızlık durumuna göre tedavi edilmesi için başvuru yapması ya da yönlendirilmesi gerekli görülmektedir.

Sağaltım: Hastalığı yenecek etkenleri ve bu unsurların kullanılma yöntemlerini bularak hastanın sıkıntılarını giderme demektir.¹¹⁹ İntihar olaylarına çözüm bulmak sadece bir grubun, derneğin ya da devlet kurumun yapabileceği kadar kolay bir mesele değildir. İntihar fiilinin durdurulması veya artış hızının düşürülmesi için toplumun her kesimine görevler düşmektedir. Bunun için sağlıklı bir veri tabanı oluşturulması, doğru tespitler yapılması ve bu ekseninde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Dünya üzerinde gelişmiş toplumlar konunun önemini benimsemiş, intiharlar davranışlarını kayıt altına almış, nedenlerini araştırmış, istatistiklerle tespitler yapmış ve çözüm konusunda tedbirler almıştır. Örneğin İngiltere’de “Samaritan Hareketi”, Amerika Birleşik Devletleri’nde “İntiharı Önleme Merkezi”, İsveç’te “Ulusal İntihar Önleme Konseyi” intihar vak’alarının durdurulması için alınan tedbirler arasında yer almaktadır.¹²⁰

İntihar fikrini taşıyan veya teşebbüste bulunan bir kimsenin bilimsel olarak yapılan tedavisinde atılması gerekli adımlar şu şekilde sıralanabilir:

Tedavi başlamadan önce cinsiyet, yaş, medenî durum, eğitim gibi sosyodemografik yapıya ait bilgiler edinilir. Bu veriler tamamlandıktan sonra evliliği, ailesi, maddî durumu, iş veya meslek hayatına dair psikososyal bilgilere geçilir. Üçüncü olarak depresyon, stres, kaygı ve karamsarlık gibi ruh dünyasına ait hisleri ya da uykusuzluk, iştahsızlık, yorgunluk gibi fiziksel rahatsızlıklar hakkında bilgi alınır. Sonrasında alkol ve uyuşturucu madde kullanıp kullanmadığı sorulur ve son olarak intihar ve ölümle ilgili düşünce ve görüşleri değerlendirilir. Bütün bu parametreler incelendikten sonra hasta risk grubunda ise hastaneye yatış kararı; risk grubu düşükse ayakta ilaç tedavisi ya da psikolojik tedavi yöntemlerinden birine karar verilir.¹²¹

İntihara teşebbüs eden, bu konuda tehditler savuran ya da kendine zarar verme aşamasında olan kişiyi yakalandığı krizden kurtarmak ve onu yeniden hayata bağlamak için bir dizi önlem almak, tedavisi için ne gerekiyorsa hastaya uygulayarak ona yardımcı olmak

¹¹⁹ Celal Odağ, **age**, s. 109.

¹²⁰ Mehmet Eskin, **age**, s. 341; Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 65-66.

¹²¹ Mehmet Eskin, **age**, s. 255-257, 285-287.

gerekmektedir. Kendince geçici sorunlar için bulduğu kalıcı çözümden yani geri dönüşü olmayan intihar davranışından onu vazgeçirmek gerekir. İhtiyaç halinde bu alan için uzman bir ekip oluşturulmalıdır. Çünkü canına kıymaya çalışan bir bireyle ya da yakınlarıyla iletişim kurmak özel beceri ve yetenek isteyecektir. Bu kişilerin sorunları dinlenip ve çözüme kavuşturulduktan sonra periyodik takiplerle kontrolleri sağlanmalıdır. İntihara teşebbüs eden bir kişi tedavi edilirken niyeti sorulmalıdır. Acaba gerçekten ölmek mi istedi yoksa amacı dikkat çekmek, birilerini cezalandırmak yahut yardım mı istemektir? İntihar teşebbüsünü daha önceden planlamış olarak mı yaptı yoksa âni bir kriz sonrası mı yaptı? Kurtarılmak için önlem almış mıdır? Kullanmış olduğu metot nasıldır? Son olarak geriye bir not, mektup gibi bir belge bırakmış mıdır ve kurtulduğu için memnun mudur? Bütün bu kriterler sorgulanmalı ve hastanın sorunlarıyla yüzleşmesi sağlanmalı ve sonuçlar değerlendirildikten sonra olayın ciddiyetine göre gerekli tedavi ve önlemler alınmalıdır.¹²²

İntihar olayı ile karşılaşma durumunda neler yapılabilir?

İntiharı düşünen insana yaklaşım tarzı olarak ona yalnız olmadığını ve değerli olduğunu hayatın anlamını hissettirmeli, onu anlamaya çalışmalı, ilgi ve alaka göstermeli, kendini ifade etmesine yardımcı olmalı, iyi iletişim kurulmalıdır.¹²³ Bu aşamadaki birine yardımcı olmak veya yardımcı olacak birilerine yönlendirmek, krizi atlatmasına katkı sağlamak ve destek alabileceği kişilere haber etmek, gereken yardımı yapmak hem insanlık hem de ahlaki görevler arasındadır.¹²⁴

Yanlış bilinen bir hakikat de tehditte bulunanlar intihar etmez düşüncesidir. İntihar düşüncesinde olan kişinin her tehdidi ve girişimi ciddiye alınmalıdır. Nasılsa yapamaz diye hafife alınmamalı, önemsememezlik gösterilmemelidir. Bireyle münakaşa edilememeli, yapamazsın gibi alaylı ve küçük düşürücü ifadelerden sakınılmalıdır. İntihar kararı almış birini vazgeçirmek imkânsız değildir. Psikolojik destek ve tedavi ile kişiler umutsuzluktan kurtulup yaşama tutunarak yeniden mücadeleyi seçebilmektedirler.¹²⁵

Kriz, yaşam koşullarında âni değişimler sonucu yaşanan duygu-durum değişikliğinin adıdır. Kriz bazan kontrolü kaybetme, panik hatta ölüm olup tehlike manasına gelirken bazan da insana kişisel gelişim, baş etme becerileri ve olgunlaşma hususunda katkı sağlar. Yani hem tehlike hem de fırsattır. Olumlu yönde sonuçlandırılmayan krizler bireyi

¹²² Age, s. 258-260.

¹²³ Nihat Kaya, age, s. 158-161.

¹²⁴ Mehmet Eskin, age, s. 21-26.

¹²⁵ Zuhâl Ağilkaya, age, s. 114; Nihat Kaya, age, s. 88-89.

intihara sürükleyebilmektedir. Birey çözüme kavuşamamış bir olay için yardım amaçlı ya da dikkat çekmek için de intihara yeltenmiş olabilir. Bu durumda kişiye yardım sunulduğunda, sorunla baş etme becerisi aşılandığında ve alternatif seçenekler öğretildiğinde kişi yaşama tutunmaya başlayacaktır.¹²⁶

Âni kriz engelledikten sonra yapılması gereken teşebbüste bulunan kimsenin tedavi edilmesidir. Öncelikle hastanın sorunları ve sorunların kaynakları, ne zaman, nerede, nasıl nüksediyor bu hususlar dinlenmeli ve sorunları çözme becerileri konusunda bilgilendirilmeli, destek alacağı kişi ya da kuruluşlar belirlenmeli ve hastanın bu çözüm mantığını anlamış ve benimsemiş olmasına dikkat edilmelidir. Psikolojik tedaviye başlanmış ise telefon ve adres bilgileri verilir. Kendisine bir dürtü geldiği zaman intiharın çözüm olmadığı ve geri dönüşü olmayan bir tercih olduğu vurgulanmalı, zorlayıcı olmadan ertelemesi tembih edilmelidir. “Erteleyemem, kendime hâkim olamam.” diyorsa hastaneye yatması tavsiye edilmelidir. Çevresindeki insanlara düşen görev ise intihar aletlerin (silah, kesici alet, kimyasal maddeler vb.) erişimden kaldırılması ve takip edilmesi alınabilecek önlemler arasındadır.¹²⁷

Araştırmalarda ve tedavide uyulması gereken etik kurallar bulunmaktadır. Özel hayatın gizliliği ilkesi gereği tedaviye alınan hastanın izni olmadan bilgileri paylaşılmamalıdır. Hastalara bu konuda güven verilmez ve hasta kendini koruma altında hissetmez ise sorunlarını ve yaşadıklarını net bir şekilde açıklamaz ve sorulan sorulara yanıltıcı veya doğru olmayan biçimde yanıtlar verebilir. Hasta ve hastalık hakkında yeterli bilgi alınamazsa ise yahut alınan bilgiler gerçekçi olmazsa tedavi için atılan adımlar da fayda sağlamayacaktır. Travma sonrası baygın, bitkin, zihni dağınık ve psikolojik durumu iyi olmayan bireyler için zaman tanımak gerekir. Israrcı olmamak önemlidir. Birey istediği zaman görüşmeyi sonlandırabilmeli, gizlilik ve mahremiyete dikkat edilmelidir. Sırlar ifşa edilmemelidir. Bilgi üretme ve bilimsel bilgiye sahip olma arzusu olsa dahi durum bunun aksine olmamalıdır. Güven vermek, yargılamamak, empati kurmak ama sempati duymadan (taraf olmadan) veya karşı olmadan (olayı veya nedeni küçümsemeden, önemsizmiş gibi hissettirmeden) mesafeli duruşla olayları değerlendirmek hem hasta hem de tedavi eden için önemli bir kuraldır. Ayrıca hastayı tedavi için teşvik etmek tedavinin sürekliliği de önem arz etmektedir. Seanslara başladıktan sonra onu hayata bağlamak için umut verici

¹²⁶ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 83-86.

¹²⁷ Mehmet Eskin, **age**, s. 295-301, 320- 328.

olmak, yaşama son vermenin bir çözüm olmadığına hatırlatılması, baskıcı ve emir verici üslup kullanılmaması, gibi davranışlara dikkat edilmelidir.¹²⁸

6. İntihar Teşebbüslerinin Önlenmesi İçin Çözüm Önerileri

İntihar biyolojik, psikolojik ve sosyolojik etmenleri içinde barındıran, tek bir bakış açısı ile çözüme kavuşması kolay olmayan bir olgudur. Çözümünde doktor, psikolog, psikiyatrist, sosyolog, dinî veya mânevî danışman gibi pek çok meslek grubu aktif rol almalıdır. Çözüm için yalnız bireyler değil toplum eğitilmelidir. İntiharı önlemek için projeler, etkin yöntemler, bilimsel veriler toplanmalı, gerekli materyaller sağlanarak planlar uygulamaya konulmalıdır. Hastaları tedavi etmek mühimdir fakat yalnız hastaların iyileştirilmesiyle toplumda intiharların önüne geçilemez. Ülke genelinde intiharların önüne geçmek için uygulanması gereken önlemlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- a- Halkın eğitilmesi, bilincinin ve duyarlılığın artırılması için okullarda, gençlik merkezlerinde, işyerlerinde, devlet kurumlarında kişilere karşılaştıkları sorunlarla baş etme becerileri için seminer, konferans verilmelidir..
- b- Risk taşıyan bireyler için veri tabanı oluşturulmalı, düzenli tedavisi takip edilmelidir. Gerekirse bu alanda uzman bir ekip kurulması ve intihar teşebbüsünde bulunan, tehditler savuran, kendine zarar veren ya da intihar fikrini taşıyan kimselerle özel iletişime geçilmesi, tedavi imkânı sağlanması ve sorunlarını çözüme kavuşturacak adımlar atılması gerekmektedir.
- c- Özellikle risk altında bulunan ve önlem alınması gereken gruplardan birisi, yakını veya sevdiği intihar eden kişilerdir. Bu kişilere de ruhsal destek sağlanmalıdır.
- d- Cezaevlerindeki mahkûmlarla da irtibat kurulmalı, bu ortamdaki insanlara da ihtiyaç duydukları destek verilmeli ve hayata bağlanmaları için gereken çaba gösterilmelidir.
- e- Kronik hastalar ve bunlara bakmakta olan yakınlarıyla gerekli irtibat kurulmalı zor zamanlarında onlar da desteklenmelidir.
- f- Yalnız kalan kişiler ve yaşlılar ile de irtibat kurmalı onlara da fizikî ve ruhsal destek sağlanmalıdır.
- g- Bireylere sosyalleşme, uğraşı sağlama, psikiyatrik destek alma konularında hizmetler sağlanmalıdır. Sosyal beceri gelişimi için eğitim verilmeli, okul-hastane-hapishane gibi yerlerde kurs ve sportif mekânların temini sağlanmalıdır.

¹²⁸ Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 74-78.

- h- Yeni nesillere güçlükler karşısında baş etme becerisi, sıkıntılar karşısında sabır eğitimi kazandırma konusunda eğitimler verilmelidir. İnsanlara geleceğe olumlu ve umutla bakabilme adına seminer, konferanslar ve açık oturumlar düzenlenebilir. Gençler için hayatta karşılaştıkları sıkıntı ve zorluklara karşın önceden bilgilendirme ve çözüm yollarının öğretilmesi onları dirençli kılacaktır. İnsanlara gerek maddî planda gerekse mânevî olarak sorunlarla baş edebilmesi erkenden öğretilmelidir. Sıkıntılı olduğu anda ise bunlar tekrar hatırlatılarak destek olunmalıdır.
- i- Dinî yönden destek almak isteyen fertler dinsel telkinler ile desteklenmeli ve mânevî destek olabilecek hususlar hatırlatılmalıdır. Bu bağlamda bireyler istekleri doğrultusunda ibâdet, zikir, sabır, şükür, imtihan, dua ve âhiret hayatı gibi konularda bilinçlendirme yapılabilir.¹²⁹

¹²⁹ Nihat Kaya, **age**, 154-157; Kamil Alptekin, Veli Duyan, **age**, s. 86-93; Mehmet Eskin, **age**, s. 344-352.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'DA ADAM ÖLDÜRME VE İNTİHARLA İLGİLİ HÜKÜMLER

1. Kur'an-ı Kerîm'de Adam Öldürme İle İlgili Âyetler

Yüce Allah (c.c.) insanı en güzel şekilde yaratmış,¹³⁰ ona doğru ile yanlış ayırt etme özelliği vermiş,¹³¹ insanı ve yaşamını şerefli kılmıştır.¹³² Dünya hayatında insana bir ömür bahşetmiş, bu ömür süresini ecel ile sınırlandırmış¹³³ ve ecelin vaktini de gizli tutmuştur.¹³⁴ İnsanın kendisinden kaçıp durduğu ölüm mutlaka bir gün kendisine gelecek ve dünya hayatındaki yaşamı bu şekilde sona erecektir.¹³⁵

İnsanı yoktan var eden Allahü Teâlâ olduğu gibi onun canını alacak olan da yine Allah'tır. Bundan dolayı kendi yetkisinde olan can alma fiili hakkında kimseye yetki de vermemiştir.¹³⁶ Bilakis İslâm dininde bu husus ile ilgili ciddi yaptırımları olan cezalar konulmuştur.

Kur'an-ı Kerîm, adam öldürme hadisesinin ilk defa Hz. Âdem'in iki oğlu olan Hâbil ve Kâbil arasında meydana geldiğini, kurbanı kabul edilmeyenin (Kâbil) kıskançlığından dolayı kardeşini (Hâbil) öldürdüğünü ve bu cinâyetten dolayı pişmanlık duyduğunu haber vermektedir.¹³⁷

Kur'an, bu kıssayı zikrederken adam öldürmenin insanlığın başlangıcından itibaren kötü bir fiil olduğunu ve yasaklandığını haber vermektedir. Yasaklanmış olan bu fiil, sonraki gelen ilâhî dinlerin şariatlarında da tekrarlanmış ve bu yasak pekiştirilmiştir. Nitekim Yahudilik'te adam öldürmenin günahının büyüklüğü *"Biz İsrâiloğulları'na şöyle*

¹³⁰ Tin, 95/4.

¹³¹ Şems, 91/8.

¹³² İsrâ, 17/70.

¹³³ A'râf, 7/34.

¹³⁴ Lokmân, 31/34.

¹³⁵ Cum'a, 62/8.

¹³⁶ Âl-i İmrân, 3/145.

¹³⁷ Bkz. Mâide, 5/27-31.

yazmıştı: *Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur...*¹³⁸ âyetiyle belirtilmiştir.

İslâm dininde adam öldürme günahının caydırıcılığı, *“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır”*¹³⁹ âyetiyle açıklanmıştır.

İslâm hukukunda adam öldürme fiili detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu fiilin işlendikten sonrasına ait hükümler fıkıh kitaplarında net bir şekilde ortaya konmuştur. Fıkıh külliyatı içerisinde adam öldürmeye ait hükümler, genel olarak cinâyât ve diyât başlığı altında işlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, İslâm hukukçularına göre bir insanın başka bir insanı öldürmesi: Amden (kasıtlı) olarak öldürme, şibh-i amd (kasta benzeyen), hataen (yanlışlıkla), mecra’l-hata (hataya benzeyen) ve tesebbüben (ölüme sebep olma) olmak üzere beş şekilde meydana gelebilir.¹⁴⁰

Şimdi sayılan beş öldürme fiillerine kısaca değinilecektir.

1.1.Amden (Kasıtlı Olarak) Öldürmek

*“Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır”*¹⁴¹ âyetiyle bildirilen öldürmedir.

Cinâyet işleyen kimse, öldürücü bir alet (kılıç, bıçak, silah vb.) kullanarak, kasıtlı olarak öldürme fiilini gerçekleştirmiş ise buna kasten öldürme adı verilir. Haksız yere adam öldürmek şirkten sonra en büyük günahdır. Öldürme fiilini gerçekleştiren fail, işlediği cinâyetten dolayı cezalandırılır. Bu kimse için İslâm dini bir takım müeyyideler koymuştur. Faile işlediği suçun nispetine göre ceza olarak kısas,¹⁴² diyet¹⁴³ ve keffâret¹⁴⁴

¹³⁸ Mâide, 5/32.

¹³⁹ Nisâ, 4/93. Ayrıca bkz. En’âm, 6/151; Furkân, 25/68.

¹⁴⁰ Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd el-Mevsîlî (v.683), **el-İhtiyar li Ta’lîl-i-Muhtar**, Dâru’l-ma’rife, Lübnan 2011, c. 5, s. 28-29.

¹⁴¹ Nisâ, 4/93. Ayrıca bkz. En’âm, 6/151; Furkân, 25/68.

¹⁴² Kısas: Öldürülen kimsenin yerine, onu öldüren kimsenin öldürülmesidir. Bu hakkı (kisası) mirasçılar talep eder ancak kısas uygulaması devlet tarafından gerçekleştirilir. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yayınları, İstanbul 1968, c. 3, s.18.

¹⁴³ Diyet: Öldürülen kimsenin canına karşılık, katilin veya katilin akrabalarının, ölen kimsenin yakınlarına ödediği bedel (mal veya para). Tartışmasız diyet yüz deveden veya Hz. Peygamber zamanında yüz deve yerine geçen bin dinar yahut on bin dirhem yahut iki yüz sığır ya da iki bin koyundan ödenebilir. Bkz. Bilmen, **age**, s.12, 47-49; Hayreddin Karaman, **Anahatlarıyla İslâm Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, c. 1, s. 216.

gibi yaptırımlar uygulanır.¹⁴⁵ Bir grup kasıtlı olarak birini öldürse, öldürülen kişi kötürüm, âmâ, deli veya organları eksik olsa da caydırıcılık olsun diye hepsine kısas gerekir.¹⁴⁶

Kur'an-ı Kerîm'de bu husus şöyle ifade edilmektedir:

*“Ey îmân edenler! Öldürmede kısas size farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (kısas yapılır). Ama her kim, ölenin kardeşi tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması, ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir... Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır...”*¹⁴⁷

Hanefî mezhebine göre kasten adam öldüren kimsenin günahını keffâret kurtarmaz. Çünkü âyette¹⁴⁸ vaad edilen ceza, bedel ödeyerek kalkmayacak kadar büyüktür. Bu müeyyide ancak kasıt olmadan meydana gelen öldürmelerde gerekir. Şâfiî mezhebine göre ise kasıtlı öldürmelerde de keffâret gereklidir. Öldürülen bir canda iki saygınlık vardır. Yanlışlıkla öldürmeye karşılık olarak verilen diyet sadece canın saygınlığı içindir. Allah'ın hakkına saygı olarak da yaptırım gerekir.¹⁴⁹

Kasıtlı öldürme olayında katil diyet vermek isteyip de veliler¹⁵⁰ bunu kabul ederse ve karşılıklı olarak anlaşma sağlanırsa diyet katilin kendi malından karşılanır. Kasıtlı öldürmelerde âkile¹⁵¹ diyeti yüklenmez. Bunun dışında kalan öldürme fiillerinin hepsinde diyeti âkile öder.¹⁵²

1.2. Şibh-i Amd (Kasta Benzeyen) Öldürmek

Kullanılan araç, öldürme amacı değil de terbiye maksadı taşıyan sopa, kırbaç, taş ve elle vurma gibi bir şey olup da sonucunda ölüm meydana gelirse bu ölüme şibh-i amd öldürme denir.¹⁵³ Bu tür ölümlerde kısas uygulanmaz. Çünkü burada hata ve şüphe bulunmaktadır.

¹⁴⁴ Keffâret: Meydana gelen öldürme fiilinden dolayı verilmesi gereken diyetten başka, adam öldürme fiilinin cezası olarak yapılması gereken bir mü'min köleyi azat etmek, buna imkânı yoksa iki ay peş peşe oruç tutmaktır. Nisâ, 4/92. Bkz. Bilmen, **age**, s. 19.

¹⁴⁵ Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (v. 483), **Mebsut**, çev. ed. M. Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2008, c. 26, s. 90-93; Ali Pekcan, **İslâm Hukukunda Gaye Problemi**, EK Kitap, İstanbul 2012, s. 188-191.

¹⁴⁶ Mevsîlî, **age**, s. 34-37.

¹⁴⁷ Bakara, 2/178-179. Ayrıca bkz. Mâide, 5/45.

¹⁴⁸ Nisâ, 4/93.

¹⁴⁹ Serahsî, **age**, c. 27, s. 110-111.

¹⁵⁰ Ölenin soy bakımından yakınları.

¹⁵¹ Âkile: Öldüren kimsenin soy bakımından yakınları (asabe) veya meslek grubundaki kimseler. Kimsesi yoksa beytü'l-maldan ödenir. Bkz. Bilmen, **age**, s. 53-56.

¹⁵² Serahsî, **age**, c. 27, s. 175.

¹⁵³ Muhammed Emin b. Ömer İbn Abidin (v. 1252), **Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar**, Dâru âlemi'l-kütüb, Riyad 2003, c. 10, s. 158-160.

Kıyas ise şüphe ile izâle olur. Ancak diyet olarak muğallaza (ağırlaştırılmış) diyet¹⁵⁴ gerekir. Ayrıca bu öldürmede diyeti âkile karşılar. Çünkü katil ancak bunlara güvenerek cinâyete yeltenebilir. Herkes birbirine sahip olsun da bu olaylar tekrarlanmasın diye onlara da diyeti ödeme cezası verilir. Diyet ödenirken asabe (nesep bakımından yakınlar) olan herkese bölüştürülür ve vadeli olarak üç yılda ödenir. Bir grup bir adamı öldürse, diyet ona bölünür ve her birinin âkilesi üç yılda öder. Âkile de böyle bir şeyin kendi başına da geleceğinden korkar ve ödemede yaparken sıkıntı çıkarmaz.¹⁵⁵ Diyet âkileye yüklenirken adam öldüren şahıs da keffâret olarak köle azat etmeli buna gücü yetmiyorsa iki ay peş peşe oruç tutmalıdır.¹⁵⁶

1.3. Hataen (Yanlışlıkla) Öldürmek

Av için atılan okun veya kurşunun bir insana isabet etmesi yahut da kasıt olmaksızın araba çarpması gibi ölümler için hataen ölüm ifadesi kullanılır. Katile âhirete yönelik günah yazılmaz ancak keffâret (köle azat etmesi buna gücü yetmiyorsa iki ay peş peşe oruç tutması) ve diyet gerekir. Çünkü adam öldürmek büyük bir günahıdır. Böyle bir şeyle karşılaşmamak için herkesin çok dikkatli olması lazımdır. Diyeti yine âkile yüklenir ve vadeli olarak üç yılda ödenir.¹⁵⁷

1.4. Mecra'l-hata (Hataya Benzeyen) Öldürmek

Yüksek yerden birisinin üzerine düşüp onu öldüren, elindeki taş veya odun düşüp de birisinin ölümüne sebep olan, bindiği hayvan bir adamı çiğneyip de onu öldüren kimselerin istenmeden masum birisini öldürmesi gibi fiillere denir. Bu kimselerde kasıt olmadığından mâzur görülürler. Katile keffâret, âkileye diyet gerekir. Bu sayılan dört öldürme grubunda, kişi murisini öldürmüş ise mirastan mahrumiyet söz konusudur.¹⁵⁸

1.5. Tesebbüben Öldürmek

Kişinin kendi mülkü olmayan bir araziye yol, kuyu kazması veya taş yığması sonucunda başka birinin ölümüne sebep olduğu durumdur. Kendi mülkünde böyle bir durumdan ölüm olsa sorumlu olmaz. Sorumluluk karşı tarafa aittir. Tesebbüben ölümün sonucunda, ölüm

¹⁵⁴ Diyet-i muğallaza: Diyet olarak ödenecek develerin yaşında farklılık olması demektir. Diyet deve cinsinden uygulandığında yüz devenin, yirmi beş tanesi dört yaşında, yirmi beş tanesi üç yaşında, yirmi beş tanesi iki yaşında, yirmi beş tanesi de bir yaşında dişi deve olmak zorundadır. Bkz. Bilmen, **age**, s. 47-49.

¹⁵⁵ Serahsî, **age**, c. 27, s. 166-175.

¹⁵⁶ Nisâ, 4/92.

¹⁵⁷ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (v. 587), **Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâi**, Dâru'l-kütübi'l-arabî, Beyrut 1982, c. 7, s. 234-237; Mevsîlî, **age**, s. 32-33.

¹⁵⁸ İbn Abidin, **age**, s. 161; Serahsî, **age**, c. 26, s. 106.

sebeup olan kişinin âkilesine diyet gerekir. Sebeup olana keffâret gerekmediği gibi bu kişi mirastan da mahrum olmaz.¹⁵⁹

İslâm hukukunda adam öldürme olaylarını daha anlaşılır ve kalıcı kılmak adına aşağıdaki tablodaki şekliyle özetlenebilir:

İslâm Hukukunda Adam Öldürme Olaylarının Sınıflandırılması.

Tablo 3

<u>Öldürme Şekli</u>	<u>Kısas</u>	<u>Diyet</u>	<u>Keffâret</u>	<u>Günah</u>	<u>Miras</u>
Amden (Kasıtlı)	+	- (Kısas olursa)	-	+	-
Şibh-i Amd (Kasta Benzer)	-	+ Âkile Öder Muğallaza	+	+	-
Hata	-	+ Âkile Öder	+	-	-
Mecra'l-Hata	-	+ Âkile Öder	+	-	-
Tesebbüben	-	+ Âkile Öder	-	-	+

Not: Amden (kasıtlı) öldürmelerde af veya sulh olursa kısas düşer ve diyet katilin kendi malından ödenir. Keffâret olmaması ise suçun büyüklüğünden dolayıdır. Hanefî mezhebine göre dünyada ödenecek keffâret onun günahını temizlemeye yetmez. Cezası âhirete kalmıştır.¹⁶⁰

Failin saldırısı sonucu ölüm meydana gelmemiş ancak saldırılan kimsede herhangi bir yaralanma oluşmuş ise yaralanan kişi yaralanmış olan organı karşılığında kısas isteyebilir.¹⁶¹ Eklemlerde kısas uygulamak mümkün iken kemik kırılması gibi durumlarda eşitliği gözetmek mümkün olmadığından kısas uygulanmaz ve kısas yerine erş¹⁶² veya hükümet-i adl¹⁶³ uygulanır.¹⁶⁴

İslâm hukukunda adam öldürme ve yaralama ile ilgili konulmuş olan hükümlere değinildi. Şimdi de cinâyetin yukarıda sayılan beş çeşit öldürmeden veya yaralamalardan hangisine

¹⁵⁹ Mevsîlî, **age**, s. 33.

¹⁶⁰ Serahsî, **age**, c. 27, s. 110.

¹⁶¹ Mâide, 5/45.

¹⁶² Erş: İnsan yaralamadan dolayı yaralama yapan şahsın, yaraladığı şahsa ödeyeceği, miktarı dinen belirlenmiş olan mal veya paranın adıdır. Bkz. Bilmen, **age**, s. 13.

¹⁶³ Hükümet-i adl: Yaralamalarda miktarı dinen belirlenmeyip, bilirkişilerce belirlenip takdir ve tayin edilen mal miktarıdır. Kısas uygulamanın mümkün olmadığı yerlerde ve erşin bulunmadığı durumlarda hükümet-i adl geçerlidir. Bkz. Bilmen, **age**, s. 15.

¹⁶⁴ İbn Abidin, **age**, s. 230-237; Ayrıca bkz. Karaman, **age**, s. 216-217.

dâhil olduğunu, olayın nasıl gerçekleştiğini anlamamıza ve olayı çözüme kavuşturacak olan, öldürme fiilinin ispatlanmasından bahsedilecektir.

Adam öldürme olayı katilin ikrârı veya iki âdil erkeğin şahitliği ile kesinlik kazanır. Şahitler öldürmenin yerinde ve zamanında ihtilaf etseler veya açıkça yalan söyledikleri anlaşılırsa şahitlikleri geçerli olmaz. Öldürülen alet hususunda da aynı kural geçerlidir. Çünkü kullanılan alete göre verilecek hüküm ve ceza değişebilmektedir. Dolayısıyla şahitlik ancak ittifakla mümkün olup geçerli sayılır. İki kişi ittifak üzere bir şahitlikte bulundu ise hâkim zanlıyı hapseder ve tanıkları araştırır. Tanıklar âdil ise yaşanan olaya göre kısas, diyet, keffâret üzerine hüküm verilir. Şahitlikten rucû‘ (vazgeçme) ise caizdir. Kısas uygulanmadan rucû‘ ederlerse kısas düşer. Kısas uygulandıktan sonra rucû‘ ederler ise şahitler ölenin diyetini öderler.¹⁶⁵

Bir bölgede faili meçhul bir ceset bulunsu o mahalleden elli kişiye “Allah adına yemin ederiz ki onu öldüren biz değiliz kimin öldürdüğünü bilmiyoruz.” diye yemin ettirilir. Yeminden kaçınırlarsa yemin edene kadar hapsedilirler. Yemin sonucunda fail bulunmaz ise o bölge halkı diyeti öder. Elli kişi yoksa yemin elliye tamamlatılır. Bu uygulamanın İslâm hukukundaki adı “kasâme”dir. Kasâme için öldürülme belirtisi şarttır. Herhangi bir belirti yoksa kendi kendine öldü hükmü verilir. Kasâme yapılmaz.¹⁶⁶

2. Kur’an-ı Kerîm’de İntihar İle İlgili Âyetler

İslâm dininde intihar davranışı konusuna geçmeden önce ilâhî vahye dayanan ve Ehl-i kitap dinleri olarak adlandırılan Yahudilik ve Hristiyanlık’ta intihar olgusuna dair açıklamalara yer verilmesi uygundur. Buna göre;

Yahudilik ilke olarak intiharı tasvip etmez. Ancak geleneksel İbrânî hukukunda intihar edenin aklı başında iken bu fiili işlemiş olamayacağına, dolayısıyla sorumlu tutulmayacağına dair genel bir anlayış vardır. Bu sebeple intihar edenlere normal Yahudi defin merasimi uygulanır. Katliama, şirke ve zinaya zorlanma gibi durumlar karşısında ise intiharın tercih edilmesi takdire değer görülmüştür.¹⁶⁷

Aslı itibariyle ilâhî vahye dayanan Hristiyan dünyasının kutsal kitabı İncil’de intihar kavramıyla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak kültürel inanç akidelerine göre müntesipleri bazı zaman ve şartlar için farklı açıklamalarda bulunsalar da on altıncı

¹⁶⁵ Ebü’l-Hasan Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr el-Merğînânî (v. 593), **el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedi**, Dâru'l-erkam, Beyrut, c. 4, s. 459-460; Serahsî, **age**, c. 26, s. 156-159.

¹⁶⁶ Kâsânî, **age**, s. 286-292.

¹⁶⁷ Hayati Hökelekli, “İntihar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2000, c. 22, s. 351-353; Ayrıca bkz. Necati Sümer, **Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötanazi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, s. 70-72.

yüzyıldan itibaren intihara karşı olumsuz tutum benimsenmiştir. Hangi durum ve şart altında olursa olsun sorunun mücâdele, dua, sabır ve metanetle çözüme kavuşacağı telkin edilmekte, intiharın ciddi bir günah olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁸

Kur'an-ı Kerîm'de ise intiharla ilgili doğrudan bir âyet bulunmamakla birlikte, Nisâ süresinin 29. âyetindeki¹⁶⁹ **وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ** “*Kendinizi öldürmeyin.*” ifadesi müfessirler tarafından “Müslüman, müslümanı haksız yere öldürmesin çünkü siz aynı dindensiniz, bir müslümanı öldüren sanki kendisini öldürmüş gibi olur.” şeklinde anlaşıldığı gibi¹⁷⁰ “Kendi canınıza kıyarak intihar etmeyin.” şeklinde de anlaşılmıştır.¹⁷¹ Bazı müfessirler tarafından ise âyetin bağlamı itibariyle ticaretten bahsettiği için ticaretle ilgili bir konudan bahsederken “*Kendinizi öldürmeyin.*” ifadesiyle intiharın kastedilmediği, âyetteki maksadın “Haksız yollardan kazanç sağlamanın zararı, ölümle eşdeğer bir fiildir. Çünkü haksızlık ve hukuksuzluk anarşi doğurur, bu ise toplumun düzenini bozar. Böyle bir ortamda yalnız haksızlık yapan değil, toplumdaki tüm bireyler bundan etkilenir, bu ise bir toplumun ölümü demektir.”¹⁷² mesajı olduğuna vurgu yapılmıştır.

3. Hadislerde Adam Öldürme İle İlgili Rivâyetler

Hz. Peygamber'in hadislerini incelediğimizde birçok hadîs-i şerifte adam öldürme fiilinin yasaklandığı ve bu yasağı çiğneyenlere de ağır günah vaad eden ifadeler görülmektedir.

Bir hadisinde Hz. Peygamber adam öldürme suçunu yedi büyük günah içerisinde saymıştır.

اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ

اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالنَّوْلِيُّ يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَدْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ

¹⁶⁸ Necati Sümer, **age**, s. 120-129; Mürüvvet Demirci, **İntiharı Önlemede İnanç Faktörü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2021, s. 28-29.

¹⁶⁹ “*Ey îmân edenler, mallarınızı aranızda karşılıklı rıza ile gerçekleştirdiğiniz ticaret yolu hariç, batıl yollarla yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.*” Nisâ, 4/29.

¹⁷⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî (v. 333), **Te'vilâtü'l-Kur'an**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2005, c. 3, s. 143; Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (v. 606), **Mefâtihu'l-ğayb**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2000, c. 10, s. 56-60.

¹⁷¹ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (v. 710), **Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl**, Dâru ibn-i kesîr, Beyrut Dîmeşk 2017, c. 1, s. 352; Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî (v. 774), **Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm**, Dâru tıybe li-n-neşri ve't-tevzi', Riyad 1999, c. 2, s. 269-270.

¹⁷² Nesefî, **age**, s. 352; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (v. 671), **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an**, Dâru'l-kütübi'l-mısrıyye, Kâhire 1964, c. 5, s. 156; Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Azim 2015, c. 2, s. 617-618; Hayrettin Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, c. 2, s. 50-51; Muhsin Demirci, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, İFAV, İstanbul 2017, c. 1, s. 338-341.

“Resûlullâh, helak eden yedi şeyden uzak durun buyurunca, ashâb-ı kirâm ‘Onlar nelerdir ya Resûlullah?’ dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü ‘Allah’a şirk koşturmak, sihir ve büyü yapmak, Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı katletmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, hiçbir şeyden haberi olmayan iffetli müslüman kadınlara zina iftirasında bulunmaktır.’ dedi.”¹⁷³ Başka bir zamanda kendisine büyük günahlar sorulduğunda dört büyük günah saydı ve onlardan birisi de adam öldürmekti.¹⁷⁴

Hz. Peygamber adam öldürmenin Allah katında çok büyük bir günah olduğunu ise şu şekilde dile getirmişti:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَتْلُ مُؤْمِنٍ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, bir mü’minin öldürülmesi, Allah katında, dünyanın zevâl bulup yok olmasından daha büyük (bir hâdise)dir.”¹⁷⁵

Allah Resûlü vedâ hutbesinde “Kanlarınız (canlarınız, yaşama hakkınız), mallarınız, namuslarınız (haysiyet ve şerefleriniz), Rabbinizle buluşacağınız güne kadar bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün saygıya, korunmaya lâyık olduğu gibi, saygıya ve korunmaya lâyıktır, dokunulmazdır.”¹⁷⁶ buyurarak yaşama hakkının evrensel olduğuna vurgu yapmıştır. Benzer bir hadiste ise

...كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ...

¹⁷³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî (256), **Câmiu’s-Sahih**, “Vesâyâ”, 23, “Hudûd”, 44, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2017; Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri (261), **Câmiu’s-Sahih**, “İmân”, 145, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2016; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eşâ’s es-Sicistânî (275), **Sünen**, “Vesâyâ”, 10, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2015 (**Ebû Dâvûd’un eserindeki hadislerin sıhhat durumu için Şuayb Arnavûd’un yaptığı tahkik esas alınmıştır.** Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ahmed ibn Şuayb en-Nesâî (303), **Sünen**, “Vesâyâ”, 12, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2015. (**Nesâî’nin eserindeki hadislerin sıhhat durumu için Elbânî’nin yaptığı tahkik esas alınmıştır.** Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁷⁴ Dört büyük günah “Allah’a şirk koşturmak, ana babaya itâatsizlik etmek, adam öldürmek ve yalan yere şahitlik yapmak.” Bkz. Buhârî, “Şehâdât”, 10, “Edeb”, 6, “Diyât”, 2; Müslim, “İmân”, 143; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (279), **Sünen**, “Büyu”, 3, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2017. (**Tirmizî’nin eserindeki hadislerin sıhhat durumu için Ahmet Muhammed Şakir’in yaptığı tahkik esas alınmıştır.** Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁷⁵ Nesâî, “Muhârabe”, 2 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ayrıca bkz. Tirmizî, “Diyât”, 7 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadisin farklı tariklerini zikretmiştir.); Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kazvini (273), **Sünen**, “Diyât”, 1, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2013. (**İbn Mâce’nin eserindeki hadislerin sıhhat durumu için Şuayb Arnavûd’un yaptığı tahkik esas alınmıştır.** Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁷⁶ Buhârî, “Hac”, 132; Müslim, “Kasâme”, 29; Tirmizî, “Fiten”, 2 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce “Menâsik”, 76. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

“Müslümanın diğer müslümana canı, malı ve ırzı haramdır.”¹⁷⁷ sözüyle özgürlüğün sınırını belirlemiştir.

Haksız yere adam öldürmek büyük günah olduğundan bu fiili işleyen kimse Allah’a isyan etmekte ve Allah’ın gazabını üzerine çekmektedir. İşlenen her günah kulu Rabbinden uzaklaştırmakta, insanın kalbini daraltmakta ve günah sebebiyle onu karamsarlığa itmektedir. Bu hususta Allah Resûlü, “*Haram kan dökmediği müddetçe mü’min, dini hususunda bir genişlik içinde olmaya (Allah’ın rahmetini ummaya) devam eder.*”¹⁷⁸ hadîs-i şerifiyle adam öldürmenin insan psikolojisindeki günahının büyüklüğüne dikkat çekerken diğer taraftan hiçbir günahın adam öldürme günahı kadar büyük olmadığına, affının mümkün olacağına vurgu yapmaktadır.

Allah Resûlü’nün haksız yere adam öldürme fiiliyle ilgili insanları tehdit eden ve onları bu fiili işlemekten vazgeçirmeye yönelik ifadelerden birisi de: “*Kıyamet günü insanlar arasında ilk görülecek dava, kan dökmekle ilgili olanlardır.*”¹⁷⁹ sözüdür.

İslâm’da kötü bir çıkır açan kimsenin vebaline dikkat çekerek daha sonraki nesillerden o suçu işleyenlerin günahından eksiltileceği olmadan çıkır açan kimseye bir misli günah yazılacağını¹⁸⁰ haber vermekte olan Resûlullâh, benzer bir hadiste ise adam öldürme fiilini ilk yapan Kâbil’in bütün katillerin günahından pay sahibi olacağını açıklamıştır.¹⁸¹

“Kimse kimsenin günahını yüklenmez”¹⁸² âyetiyle bu hadisin aykırı düşmesi söz konusu değildir. Âyet-i kerîme “suçun şahsiliği” prensibini ifade etmekte iken hadîs-i şerif “suça azmettirme, tahrik ve teşvik” etmenin vebalini ortaya koymaktadır. Bu iki husus bugünkü hukukta da ayrı iki durum olarak değerlendirilmektedir.¹⁸³

¹⁷⁷ Müslim, “Birr”, 32; Tirmizî, “Birr”, 18 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 40 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce “Fiten”, 2. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁷⁸ Buhârî, “Diyât”, 1.

¹⁷⁹ Buhârî, “Diyât”, 1; Müslim, “Kasâme”, 28; Tirmizî, “Diyât”, 8 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce “Diyât”, 1 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Muhârebe”, 2. (Elbânî bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁸⁰ Müslim, “Zekât”, 69, “İlim”, 15; Tirmizî, “İlim”, 15 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Zekât”, 64 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Sünnet”, 14. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁸¹ Buhârî, “Enbiyâ”, 1; Müslim, “Kasâme”, 27; Tirmizî, “İlim”, 14 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Muhârebe”, 1 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Diyât”, 1 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

¹⁸² Fâtır, 35/18.

¹⁸³ M. Yaşar Kandemir vd., “**Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi**”, Erkâm Yayınları, İstanbul 2017, c. 2, s. 25.

4. Hadislerde İntiharla İlgili Rivâyetler

Kütüb-i Sitte kaynaklarında intiharla ilgili hadisler araştırıldığında yedi farklı hadis rivâyeti dikkatleri çekmektedir. Bu çalışmada intihar hakkındaki yedi hadisin tahriri, şerhlerde yer alan açıklama ve değerlendirmeleri üzerinde durulmuştur. Bu rivâyetler sırasıyla geçmiş ümmetlerden bir adamın intiharı, Asr-ı Saâdetde yaşanan intihar vak'aları (Müslümanlarla birlikte savaşan Kuzmân isimli şahsın intiharı, Tufeyl b. Amr'ın arkadaşının parmaklarını keserek intiharı, Câbir b. Semüre'den aktarılan ve Allah Resûlü'nün cenaze namazını kılmadığı kimsenin intiharı), intiharın uhrevî boyutuyla ilgili rivâyetler (Kim kendini bir şey ile öldürürse rivâyeti, yüksek yerden atlayarak, zehir içerek, bıçak-kılıç kullanarak intihar eden kişi ile ilgili rivâyet, kim kendini ipe asarak intihar ederse rivâyeti) olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

4.1. “Geçmiş Ümmetlerden Birinin İntiharı” Rivâyeti

Hz. Peygamber'in intihar ile ilgili haber verdiği rivâyetlerden birisi geçmiş ümmetlerde meydana gelmiş olan bir intihar olayıdır. Bu rivâyet Kütüb-i Sitte kaynaklarında müttetekun aleyh olarak nakledilmektedir. Sünenlerde ise yer almamaktadır.¹⁸⁴

Rivâyetin Buhârî'de geçen arapça metni şu şekildedir:

كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزَعَ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ فَمَا رَقَا الدَّمَ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى
بَادَرْنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

“Sizden önceki ümmetlerden yaralı bir adam vardı. Yarasının acısına dayanamayarak, bir bıçak aldı ve elini kesti. Ancak kan bir türlü kesilmediği için adam öldü. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, ‘Kulum can hakkında benim önüme geçti, ben de ona cenneti haram kıldım.’ buyurdu.”¹⁸⁵

Müslim'in rivâyetinde ise;

خَرَجَتْ بِهِ قَرْحَةً فَلَمَّا آذَتْهُ انْتَرَعَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ فَنَكَأَهَا فَلَمْ يَرَقِ الدَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَبُّكُمْ قَدْ حَرَّمْتُ
عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

¹⁸⁴ Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 114-124.

¹⁸⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 83, “Enbiya”, 50.

“Adamda bir yara (çıban) çıktı, bu yara kendisini rahatsız etmeye başlayınca ok çantasından bir ok çıkararak onu yardı, kan dinmeyince de adam öldü. Allah Teâlâ da ‘Ben ona cenneti haram kıldım’ buyurdu.”¹⁸⁶ ifadesi yer almaktadır.

Hadîs-i şerifin şerhlerine müracaat edildiğinde şu açıklamaların yapıldığı tespit edilmiştir:

Hadisteki “Ben ona cenneti haram kıldım” ifadesi hakkında, insana hayat vermek rubûbiyete ait bir hak olduğundan can almak da ona mahsus bir haldir. İntihar eden kişi eceli gelip de Allah’ın ruhunu kabzetmesine kadar sabredememiş ve kendisini öldürmüştür.¹⁸⁷ Dolayısıyla bu fiili helal sayarak ve kendisinde öldürme yetkisini bularak canına kıymışsa kâfir olduğundan cennet ona ebedî olarak haram olur.¹⁸⁸ Ancak mü’min olduğu halde intihara tevessül etmişse bu davranışının günahını çekmedikçe yani cehennemde bir müddet kalmadıkça cennet ona haram kılınmıştır. Bu kişi doğrudan Allah’ın affına mazhar olarak cennete giremez. Önce salih ve güzel amel işleyen kimseler cennete girerken kendini öldüren kişinin hesabı uzatılır yahut a’râfta bekletilir.¹⁸⁹ Bir görüşe göre pek çok cennet var olduğundan ve bunlar derece bakımından birbirine eşit olmadığından haramlıktan maksat Firdevs, Adn gibi yüksek mevkiye sahip cennetlerdir. Oralara erişemez ve onlardan faydalanıp istifade edemez.¹⁹⁰ Tabi cezaya dair bütün yetkiler Allah’ın takdirinde olduğundan Allah dilerse ona azap eder dilerse affederek cezasını kaldırabilir. Başka bir yoruma göre ise ceza sadece hadiste zikredilen adama mahsus olabilir. Çünkü o zaten müşrikti bir de intihar edince Allah onu affetmeyeceğini beyan etti. Ehl-i sünnete göre îmân sahibi bir kimse cehennemde ebedî kalmaz. Îmânı sayesinde muhakkak cennete girer.¹⁹¹ Hadisin sebep-i vürudu intihar fiilin kötülüğünü ve çirkinliğini ortaya koymaktır diyenler de olmuştur.¹⁹²

¹⁸⁶ Müslim, “İman”, 180-181.

¹⁸⁷ Muhammed b. Yusuf ibn Ali el-Kirmânî, (v.786), **el-Kevâkibu’d-dürârî ala sahihi’l-Buhârî**, Dâru İhyâ-i’t-türâsi’l-arabî, Lübnan 1981, c. 7, s. 141.

¹⁸⁸ Ebû Zekeriyâ Yahya b.Şeref en-Nevevî (v.676), **el-Minhâc Şerhu’n-Nevevî ala sahih-i Müslim**, Dâru İhyâ-i’t-türâsi’l-arabî, Beyrut 1392, c. 2, s. 125; Ahmed b İsmail Molla Gürânî (v.893), **Kevserü’l-cârî ila riâyâ çâhâdîsî’l-Buhârî**, Dâru İhyâ-i’t-türâsi’l-arabî, Lübnan 2008, c. 3, s. 372.

¹⁸⁹ Ebû’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (v.544), **İkmâlü’l-Mu’lim bi-fevâidi Müslim**, Dâru’l-vefâ, Mısır 1998, c. 1, s. 396; Şihâbü’d-dîn Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (v. 923), **İrşadü’s-sârî li şerhi sahihi’l-Buhârî**, Matba’atü’l-kübrâ el-Emiriyye, Mısır 1323, c. 2, s. 456-457.

¹⁹⁰ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, (v.852), **Fethu’l-bârî şerhi sahihi’l-Buhârî**, Dâru’l-ma’rife, Beyrut 1379, c. 6, s. 500; Kastallânî, **age**, c. 2, s. 456-457.

¹⁹¹ Ebû’l-Hasan Ali b. Halef ibn Abdillâh İbn Battâl, **Şerhu sahihi’l-Buhârî li İbn Battâl**, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003, c. 3, s. 349-350; Bedrû’d-dîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî (v.855), **Umdetü’l-kârî şerhi sahihi’l-Buhârî**, Dâru İhyâ-i’t-türâsi’l-arabî, Beyrut, c. 8, s. 190-192.

¹⁹² Kirmânî, **age**, c. 7, s. 141; Aynî, **age**, c. 8, s. 191.

4.2. Asr-ı Saâdette Meydana Gelen İntihar Vak‘aları

4.2.1. “Savaşta İntihar Eden Kişi” Rivâyeti

Hz. Peygamber’in geçmiş milletlerden birinin intiharını haber vermesinin yanında Asr-ı Saâdet döneminde de ashâb-ı kirâm bizzat intihar olayına şahit olmuştur. Bu intihar olayı savaş meydanında cesurca savaşan ve insanların kendisine imrenerek ondan övgüyle bahsettiği, ölürse şehit olacak nazarıyla baktıkları bir şahsın kendisini öldürmesi ve daha o şahıs ölmeden önce Allah Resûlü’nün onun cehennemi hak ettiğini bildirmesi şeklinde cereyan etmiştir. Bu rivâyet de Kütüb-i Sitte kaynaklarında müttetekun aleyh olarak nakledilmiştir. Hadis rivâyeti iki farklı sahabeden aktarılmış olup birisi Sehl b. Sa’d diğeri ise Ebû Hüreyre’dir. Bu iki tariki hem Buhârî hem de Müslim kitaplarına almıştır.¹⁹³ Bu iki sahabeden aktarılan tariklerin hiç birinde intihar eden şahsın ismi geçmemekte ve bununla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Sehl b. Sa’d’ın rivâyetlerinde¹⁹⁴ sadece müşriklerle yapılan bir savaş esnasında ibaresi bulunurken; Ebû Hüreyre’nin naklettiği ve Buhârî’nin kitabına aldığı iki rivâyette¹⁹⁵ olayın Hayber Gazvesinde meydana geldiği; Müslim’deki rivâyette¹⁹⁶ ise Huneyn savaşında olduğu aktarılmıştır. Hadis şerhlerinde ise olayın Hayber’in fethi sırasında meydana geldiği, intihar edenin de Kuzmân isimli bir şahıs olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.¹⁹⁷

Sehl b. Sa’d rivâyetinin Buhârî’deki lafzı şu şekildedir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَسْكَرِهِ وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ لَا يَدْعُ لَهُمْ شَادَّةً وَلَا فَادَّةً إِلَّا اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ فَقَالَ مَا أَجْزَأَ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ قَالَ فَخَرَجَ مَعَهُ كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجَرَحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ

¹⁹³ Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 91-114.

¹⁹⁴ Buhârî, “Cihâd”, 77, “Meğâzî”, 38, “Rikâk”, 33; Müslim, “İman”, 179.

¹⁹⁵ Buhârî, “Meğâzî”, 38, “Kader”, 5.

¹⁹⁶ Müslim, “İman”, 178.

¹⁹⁷ Nevevî, *age*, c. 2, s. 123; Aynî, *age*, c. 23, s. 152; Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf ez-Zebîdî (v. 893), *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, Tercüme ve şerh. Ahmed Naim ve Kamil Miras, DİB Yayınları, İstanbul 2019, c. 7, s. 481-482; Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, Rihle Kitap, İstanbul 2017, c. 1, s. 436-437.

بِالْأَرْضِ وَدُبَابَهُ بَيْنَ تَدْيِيهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ أَنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَنَا لَكُمْ بِهِ فَخَرَجْتُ فِي طَلْبِهِ ثُمَّ جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتُ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَدُبَابَهُ بَيْنَ تَدْيِيهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْذُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْذُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

“Resûlullâh müşriklerle karşılaştı ve savaştı. Resûlullâh geri çekildi diğer taraf da geri çekildi. Resûlullâh’ın ashâbı içerisinde bir kişi vardı ki tek başına düşmanın peşine düşmüş kılıcıyla vuruyordu. Denildi ki bugün bizden hiç kimse onun yaptığını yapamadı. Resûlullâh buyurdu ki, ‘Ama o cehennemliktir.’ Birisi dedi ki, ‘Ben hep onu takip edeceğim.’ Sonra onunla çıktı. O nerede durduysa o da orada durdu. Hızlanınca da onunla birlikte hızlandı. Adam ağır bir yara aldı. Bir an önce ölmek isteyerek kılıcını yere koydu, ucunu da göğsünün ortasına getirdi. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve intihar etti. Adam çıkıp Resûlullâh’a geldi. Dedi ki, ‘Senin gerçekten Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederim.’ Bunun üzerine Resûlullâh ‘Neyin var / ne oldu?’ dedi. Adam sözüne şöyle devam etti: ‘Bir müddet önce cehennemlik olduğumu söylediğin bir adam vardı. Herkes bunu şaşkınlıkla karşılamıştı. Ben de bu işi çözerim demiştim. Adamın peşine düştüm. O ağır bir yara aldı. Bir an önce ölmek istedi. Kılıcının kabzasını yere, ucunu da göğsünün ortasına koydu. Sonra kılıcının üzerine bütün gücüyle yüklendi ve intihar etti.’ Bunun üzerine Resûlullâh şöyle buyurdu: ‘Bir kişi insanlar nazarında cennetlik kimse gibi davranış gösterebilir ama o aslında cehennemliktir. Bir başkası da insanlar nazarında cehennemlik kimse gibi davranış gösterebilir ama aslında o cennetliktir.’ dedi.”¹⁹⁸

Ebû Hüreyre rivâyetinin Buhârî’deki lafzı ise şu şekildedir:

شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ يَدْعِي الْإِسْلَامَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ وَكَثُرَتْ بِهِ الْجَرَاحُ فَأَتْبَتْهُ فَبَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ الَّذِي تَحَدَّثْتَ أَنَّهُ مِنْ

¹⁹⁸ Buhârî, “Cihâd”, 77, “Meğâzî”, 38, “Rikâk”, 33; Müslim, “İman”, 179.

أَهْلِ النَّارِ قَدْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ فَكَثُرَتْ بِهِ الْجَرَاحُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَكَادَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ يَرْتَابُ فَبَيَّنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ إِذْ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجَرَاحِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى كِنَانَتِهِ فَأَنْتَرَعَ مِنْهَا سَهْمًا فَأَنْتَحَرَ بِهَا فَاشْتَدَّ رَجَالٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَدَقَ اللَّهُ حَدِيثُكَ قَدْ أَنْتَحَرَ فَلَانٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بِلَالُ فَمُ قَائِنٌ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

“Resûlullâh ile birlikte Hayber gazvesinde idik. Müslüman olduğunu iddiâ eden bir kimse için, Allah Resûlü: ‘O, cehennem ehliendir!’ buyurdu. Savaş başlayınca o kimse kahramanca savaştı ve yaralandı. Ashaptan bazıları: ‘Ey Allah Resûlü, az evvel cehennem ehlienden olduğunu bildirdiğiniz kimse korkusuzca savaştı ve öldürüldü!’ dediler. Resûlullâh yine: ‘Cehenneme gitmiştir.’ buyurdu. Bu cevap üzerine müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Tam o esnada Resûlullâh’a: ‘O kimse henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!’ diye haber geldi. Gece olunca adam yarasının acısına dayanamadı. Kılıcının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum kendisine haber verildiğinde Allah Resûlü: ‘Allahü Ekber! Şehâdet ederim ki, ben Allah’ın kulu ve Resûlüyüm!’ buyurdu. Daha sonra Hz. Bilâl’e insanlar içinde şöyle ilan etmesini emretti: “Cennete sadece müslüman olan kimseler girecektir. Şurası muhakkak ki, Allah bu dini fâcir bir kimse ile de kuvvetlendirir.”¹⁹⁹

4.2.1.1. Rivâyetlerin Lafız Farklılıkları

Sehl b. Sa’d ve Ebû Hüreyre tarikiyle aktarılan, Buhârî ve Müslim’in müttefekun aleyh olarak naklettikleri bu hadîs-i şerifte rivâyet farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların üç başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür.

4.2.1.1.1. İntihar Eden Kişinin Ölüm Şekli İle İlgili Farklılıklar

Rivâyet edilen hadiste savaş esnasında acısına dayanamayarak kendisini öldüren adamın intihar şekliyle ilgili farklılıklar bulunmaktadır.

¹⁹⁹ Buhârî, “Kader”, 5, “Cihâd”, 182, “Meğâzî”, 38; Müslim, “İman”, 178.

(İmam Buhârî bu hadisi altı farklı başlık altında zikretmiştir. Cenâiz 83’te “Kendi kendini öldüren kimse” babında, Cihâd 77’de “Bir kimseye kesin surette ‘Falan kimse şehittir.’ denilemez.”, Cihâd 182’de “Muhakkak ki, Allah (dilerse) İslâm dinini günahkâr ve âsî kişi ile de kuvvetlendirir.” bablarında, Meğâzî 38’de “Hayber Gazvesi”, Kader 5 ve Rikâk 33’te “Ameller sonlarına göredir.” bablarında zikretmiştir. İmam Müslim sadece İmân 178-179’da zikretmiştir.)

قَالَ فَجَرَحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ وَدُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ

Buhârî'den gelen Sehl b. Sa'd rivâyetlerinde intihar olayındaki ölüm şekli ile alakalı açıklama, adamın şiddetli bir şekilde yaralanınca yarasının acısına dayanamayıp ölmek istemesi ve kılıcının kabzasını yere dayayıp keskin ucunu da göğsünün ortasına koyarak kılıcın üzerine yüklenerek intihar etmesidir.²⁰⁰

إِذْ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى كِنَانَتِهِ فَأَنْتَرَعَ مِنْهَا سَهْمًا فَأَنْتَحَرَ بِهَا

Buhârî'den gelen Ebû Hüreyre rivâyetlerinde ölüm şekli ile ilgili açıklama ise adamın yarasının acısını hissedince ok torbasından bir ok çıkarıp o okla intihar ettiği yönündedir. Bu tarihte kılıçla intihardan bahsedilmemiş, intiharın ok ile olduğu açıklanmıştır.²⁰¹

فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى الْجِرَاحِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ

Buhârî ve Müslim'in beraber naklettikleri Ebû Hüreyre kanalıyla gelen rivâyetlerde ise adamın yarasının acısına sabredemeyip kendini öldürdüğü bilgisi aktarılmış ve intihar şekliyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.²⁰²

4.2.1.1.2. İntihar Eden Kişinin Resûlullâh'a Haber Verilmesi Hakkındaki

Farklılıklar

Rivâyetlerde intihar eden kişinin durumu Resûlullâh'a haber verilirken haber getiren kişinin anlatımı farklı lafızlarla aktarılmıştır.

Buhârî'nin Sehl tarikiyle aktardığı rivâyetlerde, intihar olayına şahit olan kimse Hz. Peygamber'e gelip أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ “Senin Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik ederim.” demiştir. Hz. Peygamber'in “Hayırdır ne oldu / neyin var?” demesi üzerine intihar olayını anlatmıştır.²⁰³

Buhârî'den gelen Ebû Hüreyre rivâyetlerinde ise adamın intiharına şahit olan kimseler Hz. Peygamber'e gelerek فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَدَقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ أَنْتَحَرَ فُلَانٌ “Ya Resûlullâh Allah seni sözünde doğru çıkardı falan kimse intihar etti.” lafzı bulunmaktadır.²⁰⁴

²⁰⁰ Buhârî, “Cihâd”, 77, “Meğâzî”, 38, “Rikâk”, 33; Müslim, “İman”, 179.

²⁰¹ Buhârî, “Meğâzî”, 38, “Kader”, 5.

²⁰² Buhârî, “Cihâd”, 182; Müslim, “İman”, 178-179.

²⁰³ Buhârî, “Cihâd”, 77, “Meğâzî”, 38; Müslim, “İman”, 179.

²⁰⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 38.

Buhârî ve Müslim'in beraber naklettikleri Ebû Hüreyre kanalıyla gelen rivâyetlerde ise adamın intihar ettiği Hz. Peygamber'e haber verilince, bizzat kendisinin **اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ** “Allahü Ekber! Ben Allah'ın kulu ve resûlü olduğuma şahitlik ederim.” sözünü söylediği ifade edilmiştir.²⁰⁵

4.2.1.1.3. İntihar Olayı Hakkında Hz. Peygamber'in Sözü İle İlgili Farklılıklar

İntihar olayı Allah Resûlü'ne haber verilip olay anlatıldıktan sonra Hz. Peygamber insanlara bu olaydan ders alacakları, vâkıa ile mutâbık bir söz söylemiştir. Bu cümle de rivâyetlerde farklılık göstermektedir.

Buhârî'nin Sehl tarikiyle aktardığı rivâyetlerde:

فَقَالَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ وَيَعْمَلُ بِعَمَلٍ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

H. Peygamber kişinin amellerindeki niyetine dikkat çekmiş, kişinin insanlar nezdinde cennet ehlinin amelini yapsa bile cehenneme gidebileceğini veyahut da cehennem ehlinin amelini işleyenin cennete girebileceğini ifade etmiştir.²⁰⁶

Yine Sehl'den gelen bu rivâyette birkaç lafız farklılığıyla beraber hadisin sonunda **وَإِنَّمَا** “Ameller işin sonucuna göre değer kazanır.” ifadesi yer almaktadır.²⁰⁷

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hüreyre tarikiyle naklettiği rivâyetlerde ise birkaç kelimedede lafız farklılığı bulunmakla birlikte, Hz. Peygamber intihar olayını dinleyince Bilal-i Habeşi'ye şöyle demiştir:

إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

“Cennete ancak mü'min kimse girecek ve Allah günahkâr bir kimse ile dahi olsa İslâm'ı güçlendirir.”²⁰⁸

Hadîs-i şerifin şerhlerinde şu açıklamaların yapıldığı görülmüştür:

Sahâbenin savaşa cesurca savaştığını gördüğü ve kendilerince ölürse cennetlik hükmünü verdikleri bir hususta Allah Resûlü aldığı vahiyle onun cehennemlik olduğunu haber vermiş

²⁰⁵ Buhârî, “Cihâd”, 182; Müslim, “İman”, 178-179.

²⁰⁶ Buhârî, “Cihâd”, 77, “Meğâzî”, 38; Müslim, “İman”, 179.

²⁰⁷ Buhârî, “Rikâk”, 33.

²⁰⁸ Buhârî, “Cihâd”, 182, “Meğâzî”, 38, “Kader”, 5; Müslim, “İman”, 178-179.

ve adamın intihar etmesiyle Hz. Peygamber'in sözünün doğruluğu ortaya çıkmıştır ki bu onun peygamberliğe dair mucizelerindendir.²⁰⁹

Bu adamın cehennemlik olmasının sebepleri hakkında; “Yaptığı fiili helal sayarak kendini öldürmesi, İslâm'ı tam olarak özümsemediğinden münafık olarak vefat ettiği, Allah'ın isminin yücelmesi için değil de kendi kabilesinin şerefi için savaştığı, yaralandığı zaman acı anında âhiret hakkında tereddüde düştüğü ve şüphe içinde öldüğü, yarası ölümcül olmadığı halde kendini öldürmekte aceleci davrandığı” görüşleri zikredilmiştir.²¹⁰

Resûlullâh, hadisin son kısmında, “Bir kişi insanların gözünde cennete girmeye vesile olacak ameller işler de bunları ihlas ve samimiyetle yapmadığı için cehenneme girer, aynı şekilde insanların gözünde cehenneme girmeye sebep teşkil edecek ameller işleyen kimse de sonradan hidâyet bularak tövbe ve istiğfarla cennete girebilir.” buyurmaktadır. Bu söz insanların işledikleri amellere güvenmemesi gerektiğine dair bir uyarı mahiyetindedir.²¹¹

4.2.2. “Parmaklarını Keserek İntihar Eden Kimse” Rivâyeti

Asr-ı Saâdetde yaşanan bir intihar olayını da Tufeyl b. Amr'dan nakledilmektedir:²¹²

فَلَمَّا هَاجَرَ النَّبِيُّ إِلَى الْمَدِينَةِ هَاجَرَ إِلَيْهِ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو وَهَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَاجْتَنَوْا الْمَدِينَةَ فَمَرَضَ فَجَزَعَ فَأَخَذَ مَشَاقِصَ لَهُ فَقَطَعَ بِهَا بَرَاجِمَهُ فَشَخَبَتْ يَدَاهُ حَتَّى مَاتَ فَرَأَهُ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو فِي مَنَامِهِ فَرَأَهُ وَهَيْئَتُهُ حَسَنَةً وَرَأَهُ مُعْطِيًا يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ فَقَالَ غَفَرَ لِي بِهَجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ فَقَالَ مَا لِي أَرَاكَ مُعْطِيًا يَدَيْكَ قَالَ قِيلَ لِي لَنْ نُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ فَقَصَّهَا الطُّفَيْلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ : اللَّهُمَّ وَلِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ

“Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince Tufeyl b. Amr da kavminden bir zâtla onun yanına hicret etmişti. Medine'de kalmaktan sıkıldılar ve arkadaşı orada hastalandı. Sabırsızlık ederek oklarını aldı ve onunla parmak eklemlerini kesti. Derken ellerinden kan fışkırdı ve neticede öldü. Sonraki zamanda Tufeyl b. Amr kılık kıyafeti güzel ama elleri sarılı şekilde o kimseyi rüyasında gördü ve ona ‘Rabbin sana ne yaptı?’ diye sordu. O da ‘Peygamber’in yanına hicret ettiğim için beni affetti.’ dedi. Tufeyl: ‘Neden seni ellerini

²⁰⁹ İbn Battâl, *age*, c. 5, s. 92; Aynî, *age*, c. 14, s. 180-181.

²¹⁰ İbn Mülekkın Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî (v. 804), *et- Tevdîh li şerhi'l-câmi'i's-sahih*, Dâru'n-nevâdir, Dimeşk 2008, c. 17, s. 610-611; Musa Şâhîn Lâşîn, *Fethu'l-mün'im şerhi sahih-i Müslim*, Dâru's-şurûk, Kahire 2002, c. 1, s. 369-370.

²¹¹ Nevevî, *age*, c. 2, s. 126-127; İbn Battâl, *age*, c. 10, s. 306-307.

²¹² Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 124-130.

sarılmış olarak görüyorum?’ deyince: ‘Bana, senin bozduğun bir uzvunu biz düzeltemeyiz.’ dediler, cevabım verdi. Tufeyl bu rüyayı Resûlullâh’a anlatınca Allah Resûlü ‘Allah’ım onun ellerini affet’ diye dua etti.”²¹³

Bu hadisten çıkan hükme göre kendini öldüren veya büyük günah işleyen kimse tövbe etmese bile kâfir olmaz ve Allah’ın affıyla, irade ve tercihiyle cehennemde kalmayabilir.²¹⁴ Allah dilerse günahı nedeniyle azap eder, dilerse de doğrudan affeder. Bu adam azap gördü mü görmedi mi yahut azap gördü ise “Rabbim beni hicret sayesinde bağışladı.” sözüne ne denilecek? Azap görmedi ise ellerinin hali ne olacak diye sorulacak olsa şu şekilde cevap verilir: Bu adam kendisini öldürdüğü için azap görmedi çünkü intiharın cezası cehennem ateşidir. Hicreti sayesinde bu günahı ve diğer günahları affedildi ve ellerinin sarılı olması şeklinde küçük bir cezaya maruz kaldı. Peki, Allah Resûlü’nün duası kabul edildi mi denilse zahir olan onun duasının makbul olmasıdır. Bu sayede onun elleri de sağlıklı haline kavuştu. Aynı zamanda bu hadisten Mu‘tezile mezhebinin görüşü olan “Günahkâr kimse tövbe etmeden ölürse ebedî cehennemde kalır.” görüşüne; Hâricilerin “Büyük günah işleyen kimse kâfir olur.” görüşüne; Mürcie mezhebinin “Îmân olduktan sonra kişiye hiçbir günah zarar vermez.” görüşüne reddiye vardır.²¹⁵

4.2.3. “Hz. Peygamber İntihar Eden Kimsenin Cenaze Namazını Kılmadı.” Rivâyeti Asr-ı saâdette meydana başka bir intihar olayını da Câbir b. Semüre aktarmaktadır. Bu hadiste dikkatleri çeken nokta ise Hz. Peygamberin bu adamın cenaze namazını kılmamış olmasıdır. Rivâyet Ebû Dâvûd’un Sünen’inde daha geniş ve ayrıntılı yer aldığından metin olarak bu rivâyet esas alınmıştır. Ebû Dâvûd hadisi “İmam/yönetici kendini öldüren kimsenin namazını kılmaz.” bab başlığı altında zikretmiştir.²¹⁶

جابر بن سمرّة قال: مرض رجلٌ، فصّيحٌ عليه، فجاء جاره إلى رسول الله فقال: إنه قد مات، قال: له وما يُدريك؟ قال: أنا رأيته، قال: إنه لم يمُتْ، قال: فرجع، فصّيحٌ عليه، فجاء إلى رسول الله فقال: إنه قد مات، فقال النبيُّ: إنه لم يمُتْ فرجع، فصّيحٌ عليه، فقالت امرأته: انطلق إلى رسول الله فأخبره، فقال الرجل: اللهم العنه، قال: ثم انطلق الرجل، فرآه قد نحر نفسه بمشَقَصٍ معه، فانطلق إلى النبي

²¹³ Müslim, “Îmân”, 116. (Kütüb-i Sitte içinde sadece burada yer aldığından rivâyet farklılığı bulunmuyor.)

²¹⁴ Kâdî İyâz, *age*, c. 1, s. 403; Nevevî, *age*, c. 2, s.131-132.

²¹⁵ Musa Şâhin Lâşîn, *age*, c. 1, s. 382.

²¹⁶ Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 71-91.

فأخبره أنه قد مات، قال: وما يدريك؟ قال: رأيته ينحر نفسه بمشاقص معه، قال: أنت رأيته؟ قال: نعم، قال: إذا لا أصلي عليه

“Câbir b. Semure dedi ki: Bir adam hastalanmıştı. Bir süre sonra onun hakkında feryâd-ü fîğan yükselmeye başladı. Bunun üzerine komşusu, Resûlullâh’a gelip: (Ey Allah’ın Resûlü) ‘O adam öldü.’ dedi. Hz. Peygamber de: ‘Ne biliyorsun?’ dedi. O kimse: ‘Ben onu (ölmüş halde) gördüm.’ dedi. Resûlullâh ‘O kimse ölmedi.’ dedi. Adam gitti. Derken hastanın evinden tekrar onun için feryâd-ü fîğanlar yükseldi. Bunun üzerine (hastanın komşusu tekrar) Resûlullâh’a geldi ve ‘Ey Allah’ın Resûlü o kimse gerçekten öldü.’ dedi. Hz. Peygamber de: ‘O ölmedi.’ buyurdu. Adam tekrar döndü gitti. Fakat evden yine o kimse için ağlanıp sızlandığı işitmeye başlandı. O sırada hastanın karısı dışarı çıkıp o adama ‘Resûlullâh’a git ve (komşunun intihar ettiğini) kendisine haber ver.’ dedi. Adam da ‘Ey Allah’ım, sen ona lânet et!’ dedi. Sonra da komşusunun evine gitti ve o kimseyi yanındaki mızrak demiri ile kendisini öldürmüş halde gördü. Hemen Hz. Peygamber’e gelerek onun öldüğünü bildirdi. Allah Resûlü yine ‘Ne biliyorsun?’ diye sorunca ‘Onu yanındaki mızrak demiriyle kendini öldürmüş halde gördüm.’ cevabını verdi. Allah Resûlü tekrar ‘Sen onu bu halde gördün mü?’ diye sordu. Adam da: ‘Evet’ cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Öyleyse ben onun namazını kılmam!’ buyurdu.”²¹⁷

Allah Resûlü kendini öldüren adamın cenaze namazını bu fiile tepki olarak kılmadı ancak sahabenin kılmasına izin verdi. Bu olaya binaen imam/yöneticinin de intihar eden kimsenin cenaze namazı kıldırmasını uygun görmeyen görüşler bulunmakla birlikte²¹⁸ Ehl-i sünnet fıkıh âlimleri intihar eden kimsenin büyük günah işlemiş olacağı ancak dinden çıkmış sayılmayacağı görüşünde ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla cumhur ulemâ arasında kendini öldüren kimsenin cenazesinin diğer cenazeler gibi yıkanacağı, kefenleneceği, cenaze namazının kılınacağı ve müslüman mezarlığına defnedileceği hususunda görüş birliği mevcuttur. ²¹⁹

²¹⁷ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 51 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Hasen” hükmünde bulunmuştur.) Kütüb-i Sitte içindeki diğer rivâyetlerin hepsi Câbir b. Semure’den aktarılmaktadır ve bu hadis-i şerifin muhtasarı konumundadırlar. Bkz. Müslim, “Cenâiz”, 107; Tirmizî, “Cenâiz”, 69 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Cenâiz”, 68 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce “Cenâiz”, 31. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

²¹⁸ Ebû’l-Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü’l-ehvezî**, Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, Beyrut 1404, c. 4, s. 152.

²¹⁹ İbn Battâl, **age**, c. 3, s. 349-350; Kâdî İyâz, **age**, c. 3, s. 454-455; Nevevî, **age**, c. 7, s. 47-48; Aynî, **age**, c. 8, s. 191; Şihâbüddîn Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Reslân (v. 844), **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dâru’l-felâh, Mısır 2016, c. 15, s. 579; Aynî, **age**, c. 13, s. 457; Ahmed Naim, **age**, c. 4, s. 240; Ahmed Davudoğlu, **age**, c. 1, s. 432.

4.3. İntiharın Uhrevî Boyutuyla İlgili Rivâyetlerin İncelenmesi

Hız. Peygamber'in doğrudan intiharın uhrevî boyutunu öne çıkararak intihar olaylarını yasaklayan ifadeleri de bulunmaktadır. Bu ifadelerin yer aldığı hadîs-i şerifler dünyada başa gelen sıkıntılardan kendisini öldürünce kurtulacağını zanneden insana, âhirette çekeceği sıkıntının dünyadaki sıkıntıdan daha büyük olacağını hatırlatmaktadır. Aynı şekilde bu rivâyetler âhiret hayatının varlığını kabul etmiş bir müslümanın şuurlu ve bilinçli davranarak intihardan uzak durmasına katkı sağlamaktadır. İntiharın uhrevî boyutuna dikkat çeken üç rivâyet üzerinde durulacaktır.

4.3.1. “Kim Bir Şeyle İntihar Ederse...” Rivâyeti

İntihar fiilinde kullanılan herhangi bir alet veya madde zikretmeden genel bir ifade ile kişinin hangi madde ve alet ile intihar ettiyse âhiret hayatında kendisini öldürdüğü şey ile azap olunacağını açıklayan bir rivâyetle Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

...وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عَذَّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ...

“...Kim kendisini bir şeyle öldürürse, Allah cehennemde o kimseye kendisini öldürdüğü şey ile azap eder...”²²⁰

4.3.1.1. Rivâyetlerin Lafız Farklılıkları

İntiharın şekliyle ilgili detay verilmeden umum bir lafızla gelen bu hadîs-i şerifin bazı rivâyet farklılıkları bulunmaktadır. Aktarılan rivâyetlerin bir kısmında meçhul siga olarak kullanılan (عَذَّبَ بِهِ) “Azap olunur.”²²¹ ifadesi yer alırken bazı rivâyetlerde ise malum siga olan (عَذَّبَهُ اللَّهُ) “Allah ona azap eder.”²²² metni yer almaktadır Tirmizî'nin naklettiği rivâyetinde ise (عَذَّبَهُ اللَّهُ بِمَا قَتَلَ بِهِ نَفْسَهُ) “Kendisinin öldürdüğü şey ile Allah azap eder.”²²³ ibaresi bulunmaktadır.

²²⁰ Buhârî, “Cenâiz”, 83, “Edeb”, 44, 73, “Eymân”, 7; Müslim, “İmân”, 110; Tirmizî, “İmân”, 16 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Eymân”, 9 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Eymân”, 7, 31. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

²²¹ Buhârî, “Cenâiz”, 83, “Edeb”, 44, 73; “Eymân”, 7; Müslim, “İmân”, 110; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 9; Nesâî, “Eymân”, 7, 31.

²²² Müslim, “İmân”, 110; Tirmizî, “İmân”, 16; Nesâî, “Eymân”, 7.

²²³ Tirmizî, “İmân”, 16.

Aynı şekilde rivâyetlerin bazısında (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) “Kıyamet gününde”²²⁴ ifadesi bulunurken bir kısmında ise (فِي نَارِ جَهَنَّمَ) “Cehennem ateşinde”²²⁵ azap olunur/Allah azap eder kelimeleri bulunmaktadır. Nesâî’nin bir rivâyetinde (فِي الْآخِرَةِ) “Âhirette” lafzı yer almaktadır.²²⁶

Kütüb-i Sitte içerisinde مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ “Kim kendisini bir şeyle öldürürse” diye genel bir lafızla rivâyet edilen bu hadisin Buhârî ve Müslim’de iki farklı rivâyeti bulunmaktadır. Buhârî’den nakledilen bir rivâyette مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ عَذَّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ “Kim kendisini demir parçasıyla (kılıç/bıçak) öldürürse cehennemde onunla azap olunur.”²²⁷ ifadesi yer alırken Müslim’de ise مَنْ ذَبَحَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ ذُبِحَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ “Kim kendisini bir şeyle keserek öldürürse kıyamet günü onunla azap olunur.”²²⁸ ifadesi yer almaktadır.²²⁹

İnsanın bedeni kendi mülkü olmayıp emanet olduğundan onun üzerinde dilediği tasarrufu yapma hakkı yoktur.²³⁰ Hadisi şeriflerin zahiri metninden hareket ederek intihar ettiği şekliyle azap göreceğini savunun âlimler olmuştur. Genel kaideye göre ceza işlenen suçun kendi cinsinden verildiğinden âhiretteki cezalar da dünyadaki amelin cinsinden olacaktır.²³¹ Buna göre kısas cezalarında benzerlik ve denklik olduğu gibi Allah Teâlâ da kula dünyada işlediği suçların karşılığını kendi cinsinden verebilir.²³² Dolayısıyla kendini öldürdüğü aletle ya da içmiş olduğu zehirli maddeyle ya da hangi aracı kullandıysa onunla azaba duçar olabilir.²³³

Bu hadîs-i şerif insanları intiharın her türlüşünden vazgeçirme hedefine matuftur denilebilir. Bir manada intihar düşüncesi olan insana bugünün bir de yarını var, kendini öldürdüğün alet veya madde ile âhirette azap olunacaksın telkininde bulunmaktadır.

4.3.2. “Yüksek Yerden Atlayarak İntihar...” Rivâyeti

Hz. Peygamber intiharla ilgili başka bir hadisinde o dönemin şartlarında kullanılması muhtemel intihar metotlarını sıralamıştır. Hadîs-i şerifin metni şu şekildedir:

²²⁴ Buhârî, “Edeb”, 44; Müslim, “Îmân”, 110; Tirmizî, “Îmân”, 16; Ebû Dâvûd, “Eymân”, 9; Nesâî, “Eymân”, 31.

²²⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 83, “Edeb”, 73; “Eymân”, 7; Müslim, “Îmân”, 110; Nesâî, “Eymân”, 7.

²²⁶ Nesâî, “Eymân”, 7.

²²⁷ Buhârî, “Cenâiz”, 83.

²²⁸ Müslim, “Îmân”, 110.

²²⁹ Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 43-71.

²³⁰ Murat Taşdelen, *age*, s. 39.

²³¹ Kirmânî, *age*, c. 21, s. 226; Aynî, *age*, c. 8, S. 190; Molla Gürânî, *age*, c. 10, s. 261.

²³² Kastallânî, *age*, c. 2, s. 456-457; İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. 11 s. 230;

²³³ Mübârekfûrî, *age*, c. 7, s. 326.

مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَقَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا

“Kim kendisini bir dağın tepesinden atarak öldürürse (intihar ederse), cehennem ateşinde ebedî olarak kendisini dağdan atarak azap görür. Kim zehir içerek kendisini öldürürse (intihar ederse), cehennem ateşinde ebedî olarak zehir içerek azap görür. Kim de kendisine demir (bıçak, kılıç) saplayarak kendisini öldürürse (intihar ederse), cehennem ateşinde ebedî olarak kendisine demir saplayarak azap görür.”²³⁴

4.3.2.1. Rivâyetlerin Lafız Farklılıkları

Kütüb-i Sitte kaynaklarında yer alan bu hadîs-i şerîfin tüm tarikleri Ebû Hüreyre’de birleşmektedir. Yukarıda Buhârî’de geçen metni verilen bu hadisin Müslim ve Tirmizî’nin kitaplarında Buhârî’de geçen metne göre bazı lafızlarında takdim ve te’hir bulunmakla beraber rivâyetlerin lafızları arasında fark bulunmamaktadır.²³⁵

Müslim’de geçen rivâyetin metni şu şekildedir:

مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَقَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ شَرَبَ سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا

“Her kim kendini bir demir parçası ile öldürürse, o demiri karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerde kendini öldürürse o kimse de zehir içere halde cehennem ateşinde ebedî olarak kalacaktır. Her kim bir dağdan yuvarlanır da kendini öldürürse o da cehennem ateşinde ebedî olarak yuvarlanarak azap görecektir.”²³⁶

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de ise diğer müelliflerin eserlerinde yer alan dağdan atma ve demir saplama ile ilgili kısım bulunmayıp sadece zehir içme kısmı bulunmaktadır.

²³⁴ Buhârî, “Tıb”, 56; Müslim, “İmân”, 109; Tirmizî, “Tıb”, 7 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Tıb”, 11 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Cenâiz”, 68 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Tıb”, 11. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadî Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

²³⁵ Hadisin tarikleri ve sıhhat durumu için geniş bilgi: Abdülaziz Özdemir, *age*, s. 11-42.

²³⁶ Müslim, “İmân”, 109; Tirmizî, “Tıb”, 7.

Ebû Dâvûd'da yer alan rivâyetin metni şu şekildedir:

مَنْ حَسَا سَمًّا فَسَمُّهُ فِي يَدِهِ، يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا

*“Her kim zehir yutar da canına kıyarsa cehennem ateşi içinde ebedi kalarak o zehiri yutmaya çalışmakla azap görür.”*²³⁷

Bu hadîs-i şerifteki ebedî olarak cehennemde kalır ifadesi ile ilgili şu te'viller yapılmıştır: İntihar eden kişi intiharı helal sayarak canına kıyarsa ebedî cehenneme müstahak olur. Çünkü İslâm dinine göre Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal saymak, helal olan şeyleri de haram saymak, Allah'ın otoritesini kabul etmemek manasına geldiğinden kişinin İslâm dininden çıkmasına neden olur. Dolayısıyla kâfir olan kimse de ebedî cehennemi hak etmiş olur.²³⁸ Mü'min kimse için düşünüldüğünde zahiri mana ebedî cehennemi kastediyor olsa da ebedilik Arap lüğatinde süreklilik olmayıp uzun süren bir zaman dilimi mânalarına geldiğinden belirli bir zamana kadar cennet ona haram kılınmıştır. Cehennemde cezasını çekecek ve en son o cennete girecektir.²³⁹ Yahut hakiki cezası ebedî cehennemdir ancak Allah Teâlâ îmânı sayesinde onu affederek oradan çıkaracaktır.²⁴⁰ Hadisleri lafız olarak değerlendirmeyip Allah Resûlü'nün amacına odaklanan şârihlere göre ise maksat bu günaha karşı tağlîz (günahının büyüklüğünü ifade), tenfîr (nefret ettirme), zecr (vazgeçirme), uyarı olduğundan asıl hedef ebedî cehennem değil günahının büyüklüğünü ortaya koymaktır ve insanları bu fiillerden sakındırmaktır.²⁴¹

4.3.3. “İple İntihar” Rivâyeti

Yukarıdaki aktarılmış olan hadiste, intihar şekilleri arasında yüksek yerden atlayarak, zehir içerek ve vücuduna bıçak veya kılıç saplayarak intihar şekilleri sayılmıştı. Hz. Peygamber'den nakledilen bir diğer intihar şekli de kendisini iple asarak intihar etmektir. Allah Resûlü hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

الَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ يَخْنُقُهَا فِي النَّارِ، وَالَّذِي يَطْعُنُهَا يَطْعُنُهَا فِي النَّارِ

“(Dünyada ip ve benzeri) şeyle kendisini boğan kimse cehennemde kendisini (onunla) boğarak azap görür, dünyada kendisine (bıçak veya kılıç) saplayarak ölen kimse

²³⁷ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 11; İbn Mâce, “Tıb”, 11.

²³⁸ Kâdî İyâz, *age*, c. 1, s. 387; Nevevî, *age*, c. 2, s. 124-125; İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. 3, s. 227.

²³⁹ İbn Battâl, *age*, c. 9, s. 454; Kirmânî, *age*, c. 21, s. 48; Kastallânî, *age*, c. 2, s. 456-457; Molla Gürânî, *age*, c. 9, s. 303.

²⁴⁰ İbn Reslân, *age*, c. 15, s. 579; Aynî, *age*, c. 21, s. 292.

²⁴¹ Nevevî, *age*, c. 2, s. 118-127; İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. 3, s. 227; Musa Şâhîn Lâşîn, *age*, c. 1, s. 357.

cehennemde kendisini bıçaklayarak azap görür.”²⁴²

Bu hadisi şerif Ebû Hüreyre kanalıyla aktarılmış olup Kütüb-i Sitte içerisinde sadece Buhârî’nin Sahîh’inde tek bir yerde (Buhârî, “Cenâiz”, 83.) bulunmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir rivâyet farklılığı bulunmamaktadır.

Öncelikle bu hadisler intihar yollarından sadece dört (dağdan atlama, zehir içme, kesici alet ve ip) tanesinden bahsetmiş ve insanlara intiharın uhrevî cezasını hatırlatarak, onları intihar fiilinden uzaklaştırmayı hedeflemiştir. Diğer intihar çeşitleri olan denize atlamak, kendini yakmak, ilaç içmek vb. de buna kıyaslanır.²⁴³

Zikredilen intihar hadisleri i’tikâd ilmi açısından incelediğinde ise intihar eden kimse Allah’ın yasaklamış olduğu bir günahı irtikâp ettiğinden dolayı mürtebib-i kebire (büyük günah işleyen) sayılır. Buna göre; Hariciler, büyük günah işleyeni kâfir ilan ettiklerinden ve nasların zahiriyle amel ettiklerinden dolayı bu hadisin zahiriyle amel ederek, diğer taraftan kendi görüşlerine destek mahiyetinde addederek adam öldüren veya kendisini öldüren kimseyi kâfir olarak görmüşlerdir. Ebedî cehennem de onun cezasıdır demişlerdir. Mutezile mezhebi ise büyük günah işleyen kimse, ne kâfir olur ne de mü’min kalır (el-menzile beyne’l-menzileteyn) görüşünü benimsemiş olmasından hareketle, kendisini öldüren kimse tevbe edemediği için ebedî cehennemlik olur.²⁴⁴

Ehl-i sünnet âlimlerine göre; îmân amelden bir cüz (parça) değildir. Bu hususta Yüce Allah “Şüpheli yok ki îmân edenler, güzel şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin rableri katında ecirleri vardır; onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir”²⁴⁵ buyurarak îmân edenlerle ile güzel iş yapanlar arasında atıf harfî zikretmiştir. Atıf ise muğayeret (farklılık) ifade eder. Fakat îmânın amelden bir cüz sayılmaması amel etmeyen kimsenin kâfir olmaması ile ilgilidir yoksa amelsiz îmân rızâ-i ilâhî için tek başına yeterli değildir. İmânı amelle desteklemek ve korumak kul için gerekli olan bir vazifedir. Ehl-i sünnete göre küfür hariç büyük günah işleyen kimse, o günahı helal saymadıkça veya hafife alıp alay etmedikçe işlediği o günah sebebiyle tekfir edilemez. Çünkü Allah Teâlâ “Ey îmân edenler samimi bir tevbe ile Allah’a dönün.”²⁴⁶ buyururken günahkârlara îmân edenler diye hitap etmekte ve onların îmânlarını yok saymamaktadır. İşlemiş olduğu büyük günaha

²⁴² Buhârî, “Cenâiz”, 83.

²⁴³ Musa Şâhîn Lâşîn, *age*, c. 1, s. 355-357.

²⁴⁴ Sa’düddin et-Teftâzânî, *Şerhu Akâidi-n-Nesefî*, Mektebetü’l-Büşra, Pakistan 2015, s. 276-277; Nureddin es-Sâbûnî, *el-Bidaye fî usûli’l-dîn*, çev. Bekir Topaloğlu, İFAV Yayınları, İstanbul 2017, s. 159, 171.

²⁴⁵ Bakara, 2/277

²⁴⁶ Tahrîm, 66/8.

tevbe etmeden ölürse durumu Allah'ın takdirine kalmıştır. Dilerse onu cehennemde cezalandırmadan doğrudan cennete koyar, dilerse de günahı oranında cehennemde cezalandırdıktan sonra cennete koyar. Büyük günah işleyen kimsenin i'tikâdı bozulmadığı gibi, dil ile olan ikrarı da bozulmaz. Yalnız itâati bozulmuş olur. Ehl-i tevhid olan bir kimse ne kadar büyük günah işlemiş olursa olsun günahı nispetinde cehennemde kalacak, günahının cezasını çektikten sonra kalbindeki îmânı sayesinde cehennemden çıkacaktır. Dolayısıyla ilk dönem sahabe ve tâbiin âlimleri bu hadislerin zahirinden hareketle bu günahı (intiharı) helal sayarsa îmânı gider, buradaki maksat bu günaha karşı tağlîz, tenfir, zecr, uyarı ve îmânının gidebileceği hususunda tembih olduğu kanaatine varmışlardır.²⁴⁷

²⁴⁷ Sâbûnî, **age**, s.159; Ali Pekcan, **İslâm Akâid Metinleri** (çeviri ve açıklamalar), Rağbet Yayınları, İstanbul 2017, s. 113; Halil İbrahim Bulut, **İslâm Mezhepleri Tarihi**, DİB Yayınları, Ankara 2016, s. 262-265.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR HAYATIN ŞİFRELERİ

1. İntihar Vak‘alarına Sebep Olan Etmenlere Hadislerden Çözüm Önerileri

Çalışmanın birinci bölümünde TÜİK verileri göz önünde bulundurularak intiharın maddî ve mânevî sebepleri hakkında tıbbî, psikolojik, sosyolojik ve dinî boyutlarıyla alakalı yapılan çalışmalar doğrultusunda açıklamalarda bulunulmuştur. Bu bölümde son ilâhî dinin muallimi olarak görevlendirilen ve yaşamış olduğu hayatta kendisine inananlar için güzel örnekler bulunan Allah’ın Resûlü Hz. Muhammed Mustafa’nın (s.a.v) intihar davranışına neden olan problemlerin çözümü ve vak‘aların önlenmesi adına hadislerinden nasıl istifade edilebilir konusu ele alınmıştır.

1.1. İntihar Vak‘alarının Maddî Sebeplerine Hadislerden Çözüm Önerileri

İntihar olaylarının maddî sebeplerine çözüm başlığı altında TÜİK verilerinde intihar sebebi olarak sıralanan hastalık, medenî durum ve ailevî sorunlar, imtihanlara karşı bakış açısının değiştirilmesi (ekonomik sıkıntılar, iş ve eğitim hayatındaki başarısızlık), madde bağımlılığı olmak üzere dört başlık tespit edilmiştir.

Bu bölümde intiharın maddî sebeplerinden hastalığın tedavisinde “Sabır, dua, zikir, tövbe, umut” başlıklarına; ailevî meselelerin çözümünde “Aileyi ayakta tutan bağlar” konusuna; imtihanlara karşı bakış açısının değiştirilmesi hususunda “Mücâdele, şükür, kanâat, nefis terbiyesi, otokontrol, tevekkül ve teslimiyet” mevzularına, son olarak da İslâm dininin madde bağımlılığına bakışı konusuna çözüm önerileri sunulacaktır.

1.1.1. Hastalık

TÜİK raporlarıyla açıklanan “İntihar sayıları ve nedenleri” verilerine göre intiharın sebeplerinden birisinin hastalık olduğundan bahsedilmişti. Bu bölümde ise insanların

hastalandıkları zamanlarda yaşama tutunmaları için mânevî destek olabilecek hususlara temas edilecektir.

Günlük yaşamda karşılaşılan olumsuzluklardan, insanı gerek bedenen gerekse zihnen yıpratıcı hususlardan birisi hastalıktır. Genel olarak, insanlar hastalandıkları zaman moralleri bozulmakta, umutsuz ve karamsar tavırlar sergilemekte, çekilen acı ve ıstıraplara dayanamayıp bıkkınlık göstermektedirler.²⁴⁸ Özellikle bedensel ve ruhsal açıdan insanı yoran kronik hastalıkların müptelâsı olmuş kişiler açısından konunun intiharla bağlantısı aşîkârdır.²⁴⁹

Elbette insanlar karakterleri itibariyle farklı mizaca sahiptirler. Kimi bireylere göre çok önemli olan bir mesele başka kişilere sıradan gelmektedir. Bazı insanlar çabuk üzülür, heyecanlanır, öfkelenirken bazıları ise daha sakin, soğukkanlı, gamsız, dertsiz ve vurdumduymaz davranışlar sergilemektedirler. Bu durum hayattaki sıkıntıların izâfî olduğunu, bakış açısına göre kolay veya zor atlatılacağını göstermektedir.²⁵⁰ Günlük hayatta karşılaştığı sıkıntılarla nasıl baş etmesi gerektiğini bilemeyen bireylerin sorunlar karşısında âcizliğe yenik düşerek intiharı kaçış ve çözüm yolu olarak gördükleri belirtilmektedir.²⁵¹

İnsanların maruz kaldıkları problemlerle savaşmak yerine teslim olarak intiharı tercih etmeleri, yaşamın anlam ve amacının tam olarak kavranamadığının, mücâdeleye direnecek güç ve kuvvetten mahrumiyetin göstergesidir. Bu durumda kendisini çaresiz hisseden kişiler umutsuzluğa kapılmakta ve yaşama direncini kaybetmektedirler. Hâlbuki İslâm dinine göre dünya hayatı insanlar için imtihan yeridir. Her birey hastalık ve sağlıkla sınava tâbi tutulur. İmtihanın temel gayesi ise kulların sabrını ve şükrünü ölçmektir. Elbette öncelikle insandan istenen temel husus, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek suretiyle gerekli tedbirleri alarak sağlığını korumaktır. Hz. Peygamber bir hadisinde **خُذْ مِنْ صِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ** “Hasta olmadan önce sağlığının kıymetini bil.”²⁵² tavsiyesinde bulunmuş ancak insanların çoğunun bu hususta aldandığı hakikatini ise **نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِّنَ**

²⁴⁸ Garip Aydın, **age**, s. 83-90.

²⁴⁹ Mustafa Merter, **Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014, s. 416.

²⁵⁰ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 42-44.

²⁵¹ Zuhâl Ağılka, **age**, s. 125-126; Erhan Kozatepe, **age**, s. 79.

²⁵² Buhârî, “Rikâk”, 3; Tirmizî, “Zühd”, 19. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

النَّاسِ الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ “İki nimet vardır ki insanların pek çoğu bu konuda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit.”²⁵³ sözleriyle ifade etmiştir.

Hadîs-i şerif insanın sağlık ve boş vakitte aldanmasını ticarete zarar ederek sermayesinden olan tüccara benzetmiştir. Tüccarın zekâsını, zamanını, sermayesini gerekli şekilde kullanmadığında zarar edeceği nasıl kesin ise bu iki nimetin kadrini ve kıymetini bilmeyen kimselerin de ziyana uğrayacakları muhakkaktır. Hakikat şu ki genel olarak insanların çoğu sağlıklı ve vakitleri müsait iken âhirette kendilerini kurtaracak ameller işlemezler, ömürlerini boş yere tüketirler ve sonra pişman olurlar ama bunun kendilerine bir faydası olmaz. İnsan sağlıklı olmadıkça ibadetlerini hakkıyla yerine getiremediğinden sağlıklı, imkânı ve fırsatı var iken zamanında gerek dünyası gerekse âhireti için hazırlık yapması, ibâdet ve itâatle değerlendirmesi gerekir. Herhangi bir yatırım yapmaz müstağni davranırsa aldanmış ve ziyana uğramış olur. Çünkü boş vakitten sonra bir meşguliyet sağlıktan sonra ise hastalık gelir.²⁵⁴

Fertlerin temel gayesi sağlıklı bir yaşam sürmek olsa da hastalığa maruz kalmak da hayatın gerçeğidir. İnsan hasta olduğu zamanlarda başkalarının kendisini ziyaret etmesini, halini hatırını sormasını arzu ederek rahatlamaya ihtiyaç duyar. İnsanın hayatta karşılaşacağı bütün sıkıntılarda kendisine rehberlik eden İslâm dini, hasta kişilere bu zor günlerinde destek olacak, onların insanlarla ve hayatla bağlarını sıkı tutacak ilkeler koymuştur. Bunlardan bir tanesi hasta ziyaretleridir. Resûlullâh, hasta ziyaretini müslümanın müslüman üzerindeki beş hakkı arasında zikretmiş,²⁵⁵ hasta ziyareti yapan kimseyi cennete giden yolda yürümekle müjdelemiştir.²⁵⁶

Kudsî bir hadiste Allah Teâlâ'nın hasta ziyareti yapan kimseden razı olacağı haber verilmektedir. Hadisin içeriği şöyledir:

Allah Teâlâ kıyamet gününde şöyle buyurur:

-“Ey Âdemoğlu! Hastalandım, Beni ziyarete gelmedin.”

Âdemoğlu:

-“Ya Rabbi! Sen âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl ziyarete gelebilirim” der.

²⁵³ Buhârî, “Rikâk”, 1; Tirmizî, “Zühd”, 1. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

²⁵⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. 11 s. 230; Mübârekfûrî, *age*, c. 6, s. 485.

²⁵⁵ Bkz. Buhârî, “Cenâiz”, 2; Müslim, “Selâm”, 4.

²⁵⁶ Bkz. Müslim, “Birr”, 39-42.

Bunun üzerine Allah Teâlâ:

-“Falan kulum hastalandı, ziyaretine gitmedin. Onu ziyarete gitseydin, beni (rızasını) onun yanında bulurdun. Bunu bilmiyor musun buyurur...”²⁵⁷

Allah Teâlâ burada hastalığı kendisine izâfe ederek hasta kulunun yanında olduğunu ifade etmiş, onu şereflendirmiş ve hasta ziyareti yapan kimsenin de hem sevap kazanacağını hem de Allah’ın rızasına nâil olacağını belirtmiştir.²⁵⁸

Allah Resûlü de bizzat hasta ziyaretinde bulunmuş, hastalara dua edilmesini tavsiye etmiş²⁵⁹ ve bizzat kendisi de hastalara şu duayı yaparak örnek olmuştur.

اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهَبِ الْبَاسَ اشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

“Ey bütün insanların Rabbi olan Allah’ım! Bu sıkıntıyı giderip şifa ver. Şifayı veren ancak sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Buna, hiçbir hastalık izi bırakmayacak şekilde şifa ihsan eyle!”²⁶⁰

İçinde yaşadığımız zaman diliminde hastalanan insanlar kendi kaderlerine terk edilmekte, çevresinden maddî/mânevî destek alamadığı için umutsuzluğa kapılmakta ve kendini çaresiz hissettiğinden dolayı ölüm temennilerinde bulunabilmektedir. Bu hususta gerek hastalar gerekse onlarla ilgilenen yakınlarına karşı toplumun her kesimine görevler düşmektedir. İnsanların hasta ziyaretleriyle hastaya moral ve motivasyon sağlaması, ziyaret esnasında güzel ve ümit verici sözler konuşması, hastanın istek ve arzularını yerine getirmesi önem arz etmektedir.²⁶¹ Hastaların bu hassas dönemlerinde onların yaşama tutunmalarına katkı sağlayacak, hastalıklarını bir nebze olsun unutturacak ve onları bedenen ve zihnen meşgul edecek, tedavi amaçlı etkinliklerle hasta maddî ve mânevî yönden desteklenmelidir.

İslâm’ın koymuş olduğu bu ilkeler hastanın hayata tutunmasında ve intihardan vazgeçmesi hususunda alternatif olarak görünmektedir. Bununla beraber bir diğer husus hastanın kendi ruh sağlığını koruması bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesidir. İnsanlar hastalandığı zaman hayata küsmek, yaşamdan umudunu kesmek, sızlanıp şikâyet etmek hatta ölüp kurtulmayı isteyerek isyan etmek yerine Allah’a iltica etmeli, ondan yardım ve

²⁵⁷ Müslim, “Birr”, 43.

²⁵⁸ Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 10, s. 31-33.

²⁵⁹ Bkz. Müslim, “Cenâiz”, 6; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 12.

²⁶⁰ Buhârî, “Merdâ”, 38; Müslim, “Selâm”, 46.

²⁶¹ Hasta ziyareti için detaylı bilgi: Abdulfettâh Ebû Ğudde, **Min edebi’l-islâm**, çev. Hasan Atalay, Muallim Neşriyat, İstanbul 2016, s. 81-88.

şifa bekleyerek geleceğe ümitle bakmayı tercih etmelidir. Hastaların bu aşamada uygulaması gereken prensiplerin başında sabır eğitimi gelmektedir. Çünkü sabır ve metanet olmaksızın, acele ve tahammülsüzlük ile hiçbir sorun çözüme kavuşamaz.

1.1.1.1. Sabır İle Felâha Ermek

Hastalığa duçar olmuş kimselerin intihara tevessül etmesinin nedeni çekmiş olduğu acılara katlanamama, iyileşme ümidini kaybederek çaresizlik hissetme veya başkalarına yük olduğu düşüncesidir. Bu aşamada gerek hastanın gerekse yakınlarının ruhsal destek alabileceği tedavi yöntemi ise sabır ve tahammüldür.

Sabır, başa gelen istenmeyen olaylar karşısında nefse, aklın ve şeriatın gerektirdiği şekilde hâkim olarak²⁶² sızlanmadan, şikâyet etmeden, metaneti elden bırakmadan, katlanmak, tahammül göstermek, isyan etmemek demektir.²⁶³ Mânevî hastalıkların en önemli ilacı olan sabır, olumsuz duygu ve düşüncelere karşı bireyi her türlü yıkımdan korur ve ruhsal dengeyi sağlam tutmasına yardımcı olur.²⁶⁴ Sabırdan yoksun bireyler aceleci, tahammülsüz, mücâdele ruhundan uzak olduklarından zorluklar karşısında sıkıntı çekmeye katlanamazlar. Başlarına gelen olumsuz olaylara katlanmak yerine yenilgiyi kabullenerek pes ederler ve çaresiz kaldıkları anlarda intihar etmeyi düşünebilirler.²⁶⁵

İslâm dininde müslümana tavsiye edilen en önemli erdemlerden birisi muhakkak ki sabır kavramıdır. Kur'an-ı Kerîm'de sabrın imtihanın gereği olduğuna vurgu yapılmakta,²⁶⁶ mü'minlerin özelliklerinde arasında sabırlı oldukları/olmaları gerektiklerinden bahsedilmekte,²⁶⁷ sabredenlerin mükâfatlarının kat kat ödeneceği haber verilmekte,²⁶⁸ Allah'ın sabredenleri sevdiğine²⁶⁹ ve **إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ** âyetiyle sabredenlerle beraber olduğuna dikkat çekilmektedir.²⁷⁰

²⁶² Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el- İsfahânî, “el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an”, çev. Mustafa Yıldız, Çıra Yayınları, İstanbul 2017. s. 545-547 (maddesi صبر)

²⁶³ Gülüşan Göcen, **Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü**, Dem Yayınları, İstanbul 2014, s. 83-84.

²⁶⁴ Garip Aydın, **age**, s. 97-103.

²⁶⁵ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 129-135; Şeyma Dedemoğlu, **age**, s. 37-38.

²⁶⁶ Bkz. Bakara, 2/155, Âl-i İmrân, 3/142, Muhammed, 47/31.

²⁶⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3/17, Ra'd, 13/22, Nahl, 16/42, Hac, 22/35, Ankebût, 29/59, Ahzâb, 33/35, Asr, 103/3.

²⁶⁸ Bkz. Nahl, 16/96, Furkân, 25/75, Kasâs, 28/54, Zümer, 39/10, İnsân, 76/12.

²⁶⁹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/146.

²⁷⁰ Bkz. Bakara, 2/153, Enfâl, 8/46.

Kur'an'da peygamberlerin hayatlarından kesitler sunularak inananlara örnek alınması gereken davranışlar öğretilmektedir.²⁷¹ Bir derde yakalanmış kimsenin kendisine örnek alacağı peygamberlerden birisi Hz. Eyyûb (a.s)'dır. O ağır bir hastalığa yakalanınca şifa bulmak için ümidini yitirmeden, sabır ve tahammülle yıllarca beklemiş ve iyileşmek için Allah'a yalvarmıştır:²⁷²

*"Eyyûb'ü da an! Hani rabbine, 'Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün' diye niyaz etmişti."*²⁷³

Allah Teâlâ onun sabrının ve tahammülünün mükâfatı olarak kendisinin duasını kabul ettiğini ve ona şifa verdiğini açıklamaktadır:

*"Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik."*²⁷⁴

Hastalıkla imtihan olan bir insan da Hz. Eyyûb peygamberi hatırlayarak, kendisine onu örnek alarak çekmiş olduğu acı ve ıstıraplara katlanabilir. Sabrın sonu selamettir bilinci, Allah'ın hastalığına şifa vereceği umudu ile geleceğe olumlu bakarak karamsarlıktan kurtulur ve yaşama tutunarak intihar etmekten vazgeçer.

Allah Resûlü الصَّبْرُ ضِيَاءٌ buyurarak *sabır ziyâ (ışık) olarak nitelemiş*,²⁷⁵ sabrın İslâm'da arzu edilen bir haslet olduğuna, Allah'a kulluk ve itâatte, haramlardan ve günahlardan sakınmada, insanın başına gelen sıkıntılarda kullanılması gereken bir meziyet olduğuna vurgu yapmıştır. Sabır, daima sahibinin yolunu aydınlatan, istikamet üzere kalmasını sağlayan ve bu karaktere nâil olanların övüldüğü ahlâkî bir erdemdir.²⁷⁶ Darlık anında sabır; kendine hâkim olmak, kötülük karşısında nefsi kontrol etmek, dili şikâyet hususunda bağlamak, tahammülde son noktaya çıkmak, kurtuluşu beklemek demektir.²⁷⁷

Başa gelen musibetlere üzölmek, öfkelenmek, karamsarlığa kapılarak isyan etmek yerine; problemin ortadan kalkması için yapılması gereken hususlar üzerinde düşünmek ve

²⁷¹ İlyas Sivridaştan, **age**, s. 15.

²⁷² Hayrettin Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 3, s. 695.

²⁷³ Enbiyâ, 21/ 83.

²⁷⁴ Enbiyâ, 21/ 84.

²⁷⁵ Müslim, "Tahâret", 1.

²⁷⁶ Nevevî, **age**, c. 3, s. 100-101.

²⁷⁷ Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 2, s. 81-82.

çalışmak, bu konuda aceleci olmadan sabırla hareket etmek en mantıklı çözümdür.²⁷⁸ Hz. Ali'ye atfedilen “Sabredersen kaderindeki olur ve sevap kazanırsın; sabretmez isen yine kaderindeki olur ama günah kazanırsın.”²⁷⁹ hikmetli sözünün hakikatini unutmamak gerekir.

İnsan başına gelen ve musibet gibi algılanan her olaya şer gözüyle bakmamalıdır. Çünkü şer görünen nice olay sonuç bakımından hayır getirebilir.²⁸⁰ Bazı belâ görünen olaylar verdikleri sıkıntı itibariyle dert fakat meydana getirdikleri sonuç itibariyle nimet olabilirler. Bu durum hastanın hoşlanmadığı ilacı kullanmasına benzer. Acı olması yönüyle ilaç, belâ gibi görünür ama hastalığın iyileştirmesi bakımından bir şifadır. Mevlânâ'ya göre insana âcizliğini fark ettirip Allah'a yönelmesini sağlayacak bir sıkıntı ve meşakkat (hastalık, fakirlik, belâ, âfet), ona Allah'ı unutturacak bir nimetten (makam, mevki, zenginlik) daha hayırlıdır.²⁸¹ Dolayısıyla insanı acziyet içinde bırakan ve Allah'a yönelmesini sağlayan bir günah, kibir ve gurur getiren bir ibâdet ve itâatten daha iyidir. Çünkü musibet insanı olgunlaştırır, onu gurur, kibir gibi huylardan arındırır ve Allah'a karşı boynu bükük, insanlara karşı da tevazulu ve alçakgönüllü yapar. Allah Teâlâ insanı sevdiğinden, onun iyiliğini istediğinden, yaptığı kötülükleri terk etmesini arzuladığından veyahut mertebesinin yükselmesini istediğinden sıkıntı ve meşakkat verir. Tâbir yerinde ise her terfiden önce zor bir sınavdan geçilir.²⁸²

Başka bir hadîs-i şerifte beyan edildiği üzere “*Mükâfatın büyüklüğü, belânın şiddetine göredir. Allah, sevdiği topluluğu belâyâ uğratar. Kim başına gelene rıza gösterirse Allah ondan hoşnut olur. Kim de rıza göstermezse, Allah'ın gazabına uğrar.*”²⁸³ Bundan dolayı Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar belâ, musibet, dert, keder müslümanın üzerinden hiç eksik olmaz.²⁸⁴ Mü'min bilmeli ki başa gelen musibetler nimet karşılığındadır. Belâ artıkça ecir de artar. Sıkıntı ve meşakkatler ya kişinin derecesini

²⁷⁸ İsmail Karagöz, **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, c. 2 s. 168-169.

²⁷⁹ Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b.Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî (v. 328), **‘İkdü'l-ferîd**, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1404, c. 3, s. 255.

²⁸⁰ Bkz. Bakara, 2/216.

²⁸¹ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, **Mesnevî**, çev. Şefik Can, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, c. 3, s. 54-55.

²⁸² Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **Mevlânâ'dan Ruhsal Terapiler**, Yediveren Yayınları, İstanbul 2019, s. 15-23.

²⁸³ Tirmizî, “Zühd”, 48. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

²⁸⁴ Bkz. Tirmizî, “Zühd”, 48. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

yükseltir ya da günahların affına vesile olur. Kim kendisini Allah'ın himayesinde görüyorsa başına gelen her türlü olumsuzluğa teslim olur ve itiraz etmez.²⁸⁵

Konuyla alakalı bir rivâyette mü'min sabrettiği takdirde “*Yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar.*”²⁸⁶ müjdesi verilmektedir.

Hadiste geçen tasa, hedeflerine ulaşamadığı için insanın çekmiş olduğu çileyi ve amaçlarına ulaşmak isterken karşısına çıkan istenmeyen zorlukları; keder, geçmişte meydana gelen olumsuzluklardan dolayı çekmiş olduğu hüznü ifade eder ki ikisi de bâtinî hastalıktır. Sıkıntı, insana başkası tarafından gelen zararlar için kullanılırken gam planlanan şeylerin engellenmesi veya hedeflerin tutmaması adına kalp daralması olarak adlandırılmaktadır.²⁸⁷

Sabrın büyük bir haslet olduğu üzerinde duran Hz. Peygamber, **الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى** buyurarak olması gereken *sabır, felâketle karşılaşılan ilk anda gösterilen tavır* olarak açıklamıştır.²⁸⁸ Çünkü nefis, başına gelen olumsuzluk anında ilk tepki olarak sızlanmaya meyillidir. Sıkıntının ilk anında insanlardan pek çoğu kendini kontrol edemediğinden belânın ilk anı (sadme) ifadesi kullanılmış olup bilinçlendirme ve tedbir mahiyeti taşımaktadır.²⁸⁹ Bu nedenle övülen sabır, başa gelen kötü durumda gösterilen ilk tahammüldür. Çünkü ansızın gelen musibet anında insan bedeninde sarsıntı, korku ve endişe olduğundan o anda gösterilen sabırda şokun keskinliği ve şiddeti azalır. Sabırla teselli bulununca sıkıntının önemi kalmaz. Dolayısıyla ilk anda tahammül gösterilmezse sabrın mükâfatına da nâil olunamaz. Sabırlı kimse, olumsuzluklar karşısında kendisine hâkim olan, üzülme, sızlanma ve ağlama hususunda duygularının üstesinden gelen kimsedir. O başına gelenlerin Allah'ın takdiriyle geldiğini ve hesap vermek için ona döneceğini, sabrettiği takdirde Allah'ın yakınlığını, muhabbetini, rahmetini ve mağfiretini elde edeceğini farkındadır. Sabretmeyen kimse ise Allah'ın takdirinde herhangi bir

²⁸⁵ İbn Hacer el-Askalânî, **age**, c. 10, s. 112.

²⁸⁶ Buhârî, “Merdâ”, 1; Müslim, “Birr”, 52.

²⁸⁷ Aynî, **age**, c. 21, s. 209.

²⁸⁸ Buhârî, “Cenâiz”, 31; Müslim, “Cenâiz”, 14; Tirmizî “Cenâiz” 13 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 27 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Cenâiz”, 22 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Cenâiz”, 55 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih ama isnad senedi zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

²⁸⁹ İbn Battâl, **age**, c. 3, s. 286-287.

değişiklik yapamamasına rağmen olaylara karşı tepki göstermekten dolayı kendi bünyesini yordduğu gibi ilâhî imtihana karşı sabırsızlıkla karşılık verdiği için günahkâr olur.²⁹⁰

Mevlânâ insana sabır tavsiyesinde bulunurken “Çekmiş olduğun meşakkatler, sıkıntılar, üzüntü ve kederler senin evinde geçici tanrı misafiridirler. Onları hoş tut. Sızlanıp da şikâyetçi olma. Elbet kalıcı değildirler. Bir gün çeker giderler. Sen onlara hoş davran ki sana teşekkür ederek dönsünler. Allah’ın yanında senin ikram ve ihsanlarını anlatsınlar.”²⁹¹ öğüdünde bulunmaktadır.

Resûlü Ekrem dayanılması güç hastalığa sabredildiği takdirde mükâfatının cennet olacağı haberini vermiştir. Kudsî bir hadiste Allah Teâlâ’nın “*Kulumu, iki gözünü kör etmekle imtihan ettiğim zaman sabrederse, gözlerine karşılık olarak ona cenneti veririm*”²⁹² buyurduğunu aktarmıştır. Bir gün sara hastalığına yakalanmış bir kadın kendisinden dua talebinde bulunduğu “*Dilersen sabrederek cenneti kazan; dilersen Allah’a dua edeyim sana şifa versin.*” sözüyle kadını sabra davet etmiştir. Bunun üzerine kadın sabredeceğini yalnız sara nöbeti esnasında üzerinin açılmaması için dua etmesini istemiştir.²⁹³

Bu iki hadisten anlaşılıyor ki dayanılması güç bir hastalığa duçar olmuş insan, hastalığı Allah’tan geldiği bilinciyle kabullenir, sızlanıp şikâyet etmeden rıza gösterirse sabrının karşılığı nimetlerin ve hediyelerin en büyüğü cennet olacaktır.²⁹⁴

Hakiki mü’minin vasfından bahseden bir hadîs-i şerifte:

“*Mü’minin durumu takdire şayandır ona gıpta edilir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayırdır. Böylesi bir özellik sadece mü’minde vardır: O Allah’ın ihsan ettiği bir nimetle sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına istemediği bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur.*”²⁹⁵ buyurularak sabrın mü’minin vazgeçilmez vasfı olduğuna değinilmiştir.

Nefsini terbiye etmemiş ve otokontrolü sağlayamamış olan insanın bu meziyetten mahrum olacağı “*Gerçekten insan pek tahammülsüz bir tabiatla yaratılmıştır. Başına bir fenalık*

²⁹⁰ İbn Mülেকkîn, **age**, c. 9, s. 573-57; Kastallânî, **age**, c. 2, s. 413.

²⁹¹ Mevlânâ, **age**, c. 3, s. 332; c. 5, s. 291.

²⁹² Buhârî, “Merdâ” 7; Ayrıca bkz. Tirmizî, “Zühd” 49. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

²⁹³ Buhârî, “Merdâ” 6; Müslim, “Birr”, 54.

²⁹⁴ Kirmânî, **age**, c. 20, s. 183-184.

²⁹⁵ Müslim, “Zühd”, 64.

*geldi mi sızlanır durur.”*²⁹⁶ âyetiyle ortaya konmaktadır. İslâm insana her zorlukla beraber bir kolaylık vadetmektedir.²⁹⁷

Hz. Peygamber bir hadisinde sızlanmadan, şikâyet etmeden hastalığa sabredilmesini öğütlerken şöyle buyurmaktadır:

*“Başına bir musibet geldi diye hiç biriniz ölümü temenni etmesin. Mutlaka böyle bir şey temenni etmek zorunda kalırsa ‘Allah’ım, benim için yaşamak hayırlı olduğu sürece beni yaşat, hakkımda ölüm hayırlı olduğu zaman da beni öldür.’ desin.”*²⁹⁸

Hadiste eceli ile ölümü temenni etmek bile yasaklanırken intihar ederek yaşama son vermek asla tasvip edilmeyecek bir davranıştır. İnsan başına gelen kötü olaydan dolayı ölümü temenni etmemeli çünkü o sıkıntı dünyası ve âhireti için hayır olabilir. Yahut işlemiş olduğu günahlardan arınmasına ve kötülüklerden temizlenmesine vesile olabilir. Konu ile ilgili aktarılan bilgiler ışığında hasta olan insana düşen vazife hastalığın Allah’tan bir imtihan olduğu bilinciyle acılara, sıkıntı ve zorluklara sabretmek, acele ile tahammülsüzlük gösterip isyan etmemek en önemlisi de intihara tevessül etmeden her ne olursa olsun yaşama evet diyebilmektir.

Hastalığın iyileşme süresinde sabırlı olmanın yanında bireyin mânevî destek alacağı esaslardan birisi de duadır.

1.1.1.2. Dua İle Destek Almak

Hasta kimsenin intihar sebeplerinden birisi yalnız ve çaresiz olduğu inancıdır. Bu atmosferde kendisini gören, duyan her halinden haberdar olan aşkın bir varlığa olan inanç hastaya moral olacaktır. Hasta bu sayede sıkıntılı anlarda kendisine sığınacağı, talep ve isteklerini ileterek medet umacağı bir imkân elde etmiş olur.

Dua sözcüğünün talep, nida, yalvarma, niyaz ve yardım çağrısı mânaları bulunmakla beraber²⁹⁹ terim olarak kulun samimi ve içtenlikle Allah’a sığınması, yakarması, Allah’ın yüceliği karşısında güçsüzlüğünü itiraf etmesi, O’nun lütfunu, yardımını ve affını beklemesi demektir.³⁰⁰

²⁹⁶ Meâric, 70/19-20.

²⁹⁷ İnşirâh, 94/5-6.

²⁹⁸ Buhârî, “Merdâ”, 19; Müslim, “Zikir”, 10. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “Cenâiz” 13 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Cenâiz” 1 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd” 31 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

²⁹⁹ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 359-360 (maddesi دعا)

³⁰⁰ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, c. 2, s. 51-52.

İnsanlar olaylar karşısında çaresiz, güçsüz ve yetersiz kaldıkları zor ve sıkıntılı anlarda problemlerini dillendirecekleri, çözüm arayacakları ve kendisine sığınacakları bir liman ihtiyacı hissederler. İşte dua insanın başına istemediği bir hal geldiğinde inandığı, güvendiği, güç ve kuvvet sahibi olduğuna kanâat ettiği, kutsal bir varlığa yalvarması ve ondan yardım talep etmesidir. Dua, insana yalnız olmadığını, kendisini gören, duyan ve her halinden haberdar olan birinin var olduğunu hatırlatan ve kişiye ümit vaad ederek psikolojik destek sağlayan bir ibadettir.³⁰¹

Dua, insanın içindeki korku, endişe ve kaygıları gideren, insana eşsiz bir huzur ve güven veren, ruhsal yapıyı dengede tutan bir tedavi yöntemidir.³⁰² Aynı zamanda her dinin temel ritüellerindendir. Tek taraflı iletişim gibi görünse de dua eden açısından yaratıcı ile bağlantı kurma, umutları canlı tutma ve beklentileri gerçekleştirmeyi sağlamaktadır. İnanarak, içten ve samimi yapılan bir dua, insan için sorunlarla başa çıkma metotlarından olup şahıslara güç ve kuvvet vermektedir.³⁰³

Dua eden kişinin sorunları çözüme kavuşmasa bile içini döküp rahatladığı için kendini elinden gelen her şeyi yapmış olmanın huzuru ile mutlu hisseder. Dua sonrası insanların büyük bir mânevî huzur ve mutluluk hissettikleri, içinde bulundukları durumdan kurtulacakları umuduyla yaşamış oldukları hastalık, stres, sıkıntı, üzüntü ve korkuları atlatacakları ümitlerinin arttığı veya sıkıntılarını gözlerinde büyütmedikleri belirlenmiştir.³⁰⁴ Duanın tesiri ile ilgili araştırmalara göre dua edenler açısından suç, şiddet ve intihar oranlarında düşüş görüldüğü, toplu olarak yapılan duaların daha büyük etki meydana getirdiği, insanların psikolojik olarak rahatladığı tespit edilmiştir.³⁰⁵

Hasta olan veya sıkıntısı olan bir insanın kendisine yardım edeceğini umduğu bir varlığa olan inancı, onun iyileşme ümidini canlı tutmaktadır. Bu ruhsal durum ise beyindeki serotonin, noradrenalin gibi ruh halini düzenleyen salgıların üretilmesine yardımcı olmaktadır. İnsanın kendi içinde hünerli bir doktor ve geniş bir eczane bulunmaktadır ki mânevî hayatın bu imkânlardan istifadede rolü büyüktür.³⁰⁶

³⁰¹ Garip Aydın, **age**, 154-160; İlyas Sivridaştan, **age**, s. 16; Halit Altıntop, **age**, s. 57-60.

³⁰² Abdülkerim Bahadır, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, İnsan Yayınları, İstanbul 2018, s. 156-159.

³⁰³ Turgay Şirin, **Mânevî Danışmanlıkta İhsan Modeli**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2018, s. 203-208.

³⁰⁴ Enbiya Yıldırım, **İslâm Benden Ne İster**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019, s. 313.

³⁰⁵ Orhan Gürsu, **Bağımlılık ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul 2018, s. 292-298.

³⁰⁶ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 140-142, 147.

İnsana şah damarından daha yakın³⁰⁷ olan Yüce Allah, duanın kendi katında çok ehemmiyetli olduğunu haber vermekte,³⁰⁸ darda kalanın sıkıntısını ancak kendisinin gidereceğini³⁰⁹ ve bunun sonucu olarak da kullarından kendisine dua etmelerini isteyerek³¹⁰ şöyle buyurmaktadır:

*“Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben onlara çok yakınım, bana dua edenlerin dualarını kabul ederim...”*³¹¹

Yüce Allah’ın esmâ-i hüsnâsından olan el-Mücîb “İcabet eden, kullarının dua, istek ve tövbelerini kabul eden, onlara yardım eden” mânalarına gelmektedir.³¹² Hastalık ve sıkıntı anında bu isme sığınarak dua etmek ve Allah’ın yapılan duaya icâbet edeceğine canı gönülden inanarak talepte bulunmak mü’min için büyük bir fırsatı değerlendirmek demektir.

Hz. Peygamber duanın öneminden bahseden bir hadisinde **الدُّعَاءُ مَخُّ الْعِبَادَةِ** “Dua ibâdetin özüdür”³¹³ buyurmuştur. Dua eden kimse, umutların tükendiği bir anda Allah’a yalvararak O’nun varlığını ve birliğini kabul ettiğini ortaya koymuş olur. Dua, insan için Allah’ın karşısında kendini küçük görerek âcizliğini göstermesi, ihtiyaçlarını dile getirerek muhtaç olduğunu izhar etmesi ve Allah’ın muradına boyun eğmesi gibi haller barındırdığından kulluğun özüdür. Dua ile yaratıcısının kapısını çalmayan ve kibirlenerek büyüklük taslayan kimsenin sonu küçülme ve alçalmadır.³¹⁴ **لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الدُّعَاءِ** “Allah Teâlâ katında duadan daha kıymetli bir şey yoktur.”³¹⁵ hadisi de bu hakikati ifade etmektedir.

Bireylerin hayatta karşılaştıkları sıkıntı, zorluk ve darlık anında çaresizliğe kapıldıkları, umutlarını yitirdikleri ve kendilerini yalnız hissettikleri zamanlarda kendilerine yardım eli uzatacak, problemin çözüme kavuşmasını sağlayacak bir kurtarıcı aradıkları aşîkârdır. Kul için ıstırapların doruğa ulaştığı an Allah’a iltica vaktidir. Dua, her türlü dert, sıkıntı ve

³⁰⁷ Bkz. Kâf, 50/16.

³⁰⁸ Bkz. Furkân, 25/77.

³⁰⁹ Bkz. Neml, 27/62.

³¹⁰ Bkz. Mü’min, 40/60, A’râf, 7/55.

³¹¹ Bakara, 2/186.

³¹² İsmail Karagöz, **age**, c. 1 s. 315.

³¹³ Tirmizî, “Deavât”, 2 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.) Rivâyet farklılıkları: **الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ** Bkz. Ebû Dâvûd, “Salât” 356 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 3 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Dua” 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

³¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, **age**, c. 11, s. 94-96; Mübârekfûrî, **age**, c. 9, s. 219.

³¹⁵ Tirmizî, “Deavât”, 1. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.)

kederden kurtulmak, bir an olsun rahatlamak ve nefes almak adına atılan bir adımdır. Resûlullâh *إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ فَطَعْنَكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالدُّعَاءِ* “Dua, başa gelen ve henüz gelmeyen belâya karşı fayda sağlar. Öyleyse ey Allah’ın kulları, duaya sarılın.”³¹⁶ sözünü müslümanları Allah’tan yardım istemeye davet etmiştir.

İnsan zor anlarında destek alacağı ilahî bir gücün farkında olmazsa, sorunların üstesinden gelemediği zamanlarda geleceğe dair umutları yıkılır ve kendisi için hayat anlamsızlaşır. Bu durumun neticesi olarak da “Niye boşuna acı, ızdırap ve işkence çekiyorum.” diyerek intihar fikri ortaya çıkabilir ve birey ölümle sıkıntılardan kurtulmayı isteyebilir. İşte tam bu hengâmede dua inanan insana mânevî bir güç verdiği gibi problemlerini çözebilecek birinin varlığı onu rahatlatır.³¹⁷

Dua eden kişiye düşen görevlerden birisi de Allah’ın duasını kabul edeceği inancıyla üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesidir. Allah Teâlâ “Dua edin icâbet edeyim.”³¹⁸ vaadinde bulunmuştur ki “O asla vaadinden dönmez.”³¹⁹ Duanın kabul edilmeyeceğini ve faydasının olmayacağını düşünmek Allah’ın rahmetinden ümit kesmek demektir.³²⁰ Mü’minlerin kabul edileceğine inanarak dua etmesini isteyen Allah Resûlü bu hususta *ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَهُ* “Allah’a icâbet edeceğine kesin olarak inanarak dua edin. Şunu iyi bilin ki Allah gafıl ve umursamaz bir kalple yapılan duaya icabet etmez.”³²¹ buyurmaktadır. Duanın makbul olmasının vesilelerinden bir tanesi de rahatlık zamanında yatırım yapmaktan geçmektedir. Nitekim *مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكَرْبِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ* “Musibet anında duasının kabulünü isteyen rahat zamanında çok dua etsin”³²² hadîs-i şerifi bu hususu vurgulamaktadır.

İnsanların en çok yakındığı mevzulardan birisi de duanın kabul edilmeyişi ile ilgili söylemleridir. Hâlbuki Kur’an-ı Kerîm’de Allah dualara icâbet edeceğini beyan etmiş,³²³ Hz. Peygamber de *يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي* “Sizden birisinin duasına acele etmediği takdirde icabet olunur. İnsan (aceleci davranarak) ‘Dua ettim de

³¹⁶ Tirmizî, “Deavât”, 115. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.)

³¹⁷ Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma*, s. 140-142, 147.

³¹⁸ Bkz. Mü’min, 40/60.

³¹⁹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/194.

³²⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. 13, s. 386.

³²¹ Tirmizî, “Deavât”, 67. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.)

³²² Tirmizî, “Deavât”, 9. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.)

³²³ Bkz. Mü’min, 40/60.

kabul olunmadı' der. ”³²⁴ buyurmuştur. İşin ortaya çıkış zamanının gecikmesi kâinatın yaratıcısının ilim ve iradesine bağlı olduğundan insan bunun hikmetini kavrayamaz.³²⁵

Peki, bu husus nasıl anlaşılmalıdır sorusuna hadis şerhlerinde şu açıklamalar yapılmaktadır:

Hadîs-i şerifteki aceleden maksat dua eden kimsenin sürekli yapıyorum kabul olmuyor, faydasını görmüyorum diyerek tekrar etmeyi bırakması, ısrarı ihmal ederek duadan umudunu yitirmesi demektir.³²⁶ Kulun duası kabul olmuyor görünse de Allah her el açana farklı şekilde muhakkak icâbet eder. Bu kimi zaman duanın bizzat kabulü, bazen ileriye yönelik tehiri, duanın kabulü kulun maslahatına uygun değilse onun yerine başka bir iyilik ya da başına gelen/gelecek olan bir kötülüğün def edilmesi şeklinde olabilir. Son olarak kula istemiş olduğu talepleri zâhiren verilmese de âhirette mutlaka duasının karşılığını sevap olarak elde eder.³²⁷

Duası kabul olunduğu takdirde kula düşen, kendisine iyilik ve güzellikte bulunan Rabbine şükür etmesi onu hayırla yâd etmesidir. Çünkü nankör insanın özelliklerinden birisi de zor ve sıkıntılı anında dua edip, rahata kavuşunca umursamaz davranmasıdır. Bu hakikat Kur'an-ı Kerîm'de şöyle açıklanmaktadır:

“İnsana bir zarar dokunduğu zaman, yatarken otururken ya da ayakta iken bize dua eder; ama biz onun darlığını kaldırınca sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü bize hiç dua etmemiş gibi hareket eder. İşte aşırı gidenlere, yaptıkları iş böyle süslü gösterilmiştir.”³²⁸

Hastalık halinde kulun mânevî destek alabileceği, zihnen ve ruhen rahatlayacağı hususlardan birinin de dua olduğu üzerinde durulmuştur. Hastalıkla imtihan olan kul, intihar ederek acılardan kurtulmak yerine kendisine isabet etmiş olan dertlere sabretmenin yanı sıra şifa bulmak için de Allah'ın eş-Şâfi (şifa veren) ismiyle hastalara şifa verdiğini unutmadan ve iyileşme ümidini kaybetmeden O'na dua ederek yardım istemeli, şifa bulduktan sonra da Allah'a şükran duymalıdır.

Kendisine hastalık isabet etmiş bir kişinin hastalığa karşı direnç kazanarak mânevî destek alabileceği diğer husus da zikirdir.

³²⁴ Buhârî, “Deavât”, 22; Müslim, “Zikir”, 90.

³²⁵ Ahmed Mâhir Efendi, **Hikem-i Atâiyye Şerhi/El-muhkem fî şerhi'l-hikem**, Haz. Tahir Galip Seratlı, Sufi Kitap, İstanbul 2021, s. 29-30.

³²⁶ İbn Battâl, **age**, c. 10, s. 100-101.

³²⁷ İbn Mülekkın, **age**, c. 29, s. 256; İbn Hacer el-Askalânî, **age**, c. 11, s. 94-96; Mübârekfûrî, **age**, c. 9, s. 219.

³²⁸ Yûnus, 10/12.

1.1.1.3. Zikir İle Huzur Bulmak

Hastaların intihar nedenlerinden birisi de anlamsızlık, amaçsızlık ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan huzursuzluk hissidir. Maddî veya ruhî bir hastalığa tutulmuş insanın derdine derman bulacağı mânevî dinamiklerden birisi de Allah'ı dil, kalp, beden ile zikretmektir.

Zikir kelimesi anmak, hatırlamak, dile getirmek mânalarına gelir³²⁹ ki sürekli Allah'ı hatırd tutmak için söylenmesi tavsiye edilen tesbîh, tahmîd, tekbîr, tehlîl ve dua gibi söz ve fiillere verilen isimdir. Zikir ruhların gıdası, dertlerin devası, gönüllerin şifasıdır. Kalpleri doyuran, ruhları yatıştıran, gönülleri coşturan bir ibadettir.³³⁰ İmam Gazzâlî'nin beyanıyla bilinçli ve şuurlu yapılan zikir, Allah ile kul arasında bağı sağlamlaştırır.³³¹ İnsan zikir sayesinde yaratıcısını methederek onun kendisini gördüğü ve duyduğu bilinci ile hem mânevî destek cihetiyle ruhen rahatlar³³² hem de onun emir ve yasaklarına riâyet etme konusunda titiz davranarak gafletten ve tembellikten uzaklaşmış olur. Zikir insanı hem aklen hem de kalben canlı ve diri tutar. İnsanı istenmeyen duygu, düşünce ve davranışlardan koruyarak otokontrol sağlar.³³³

Yüce Allah, kâinattaki bütün varlıkların kendisini hamd ile tesbîh ettiklerini haber vermekte,³³⁴ kullarından sabah akşam kendisini anmalarını talep etmekte³³⁵ ve mü'minleri malları, çocukları,³³⁶ ticaretleri ve alış-verişleri³³⁷ Allah'ı anmaktan alıkoymasın ikazında bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de zikrin faydası sadedinde bir hakikati beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

*“Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur.”*³³⁸

Zikrin ehemmiyetinden bahseden Allah Resûlü kudsî bir hadiste Allah Teâlâ'nın **وَأَنَا مَعَهُ** *“Kulum beni zikrederken ben onunla beraberim.”*³³⁹ sözünü aktarmıştır.

³²⁹ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 374-376 (maddesi ذكر)

³³⁰ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 2, s. 79-89.

³³¹ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (v. 505), **İhyâü 'ulûmi'd-dîn**, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2019, c. 1, s. 1017-1018.

³³² Murat Taşdelen, **age**, s. 49-50.

³³³ Turgay Şirin, **age**, s.176-179; Gülüşan Göcen, **age**, s. 85.

³³⁴ Bkz. İsrâ, 17/44.

³³⁵ Bkz. Ahzâb, 33/41-42, Ali İmrân, 3/ 192.

³³⁶ Bkz. Münâfikûn, 63/9.

³³⁷ Bkz. Nûr, 24/37.

³³⁸ Ra'd, 13/28.

³³⁹ Buhârî, “Tevhîd”, 15; Müslim, “Zikr”, 2; Tirmizî, “Deavât”, 146. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Edeb” 58. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

Buradaki beraberlikten maksat “Benden bağışlanma isterse onu affetmekle, tövbe ederse kabul etmekle, dua ettiği zaman icâbet etmekle, korunmasını istediğinde onu korumakla onun yanında olurum.”³⁴⁰ olarak açıklanmıştır. Hayatının her diliminde dua ve zikir bulunan³⁴¹ Resûlullâh’a bir adam gelerek “Ey Allah’ın Resûlü! İslâmiyet’in emirleri çoğaldı. Bana sıkı sıkıya yapışacağım bir şey söyle.” deyince **لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ** “Dilin hep Allah’ın zikriyle ıslak kalsın”³⁴² tavsiyesinde bulunmuştur.

Atâullah İskenderî “Allah’ı zikrederken kalp huzuru bulamazsan da zikri bırakma.” nasihatıyla zikri bırakmak, Cenâb-ı Haktan kalp ve dil olarak uzaklaşmayı getirir, hiçbir şey zikri bırakmaya sebep olmamalıdır, zikir irade ve ihlâsı gerçekleştirdiğinden başlangıçtaki halin sıhhat ve selâmete ulaşmasını sağlar hakikatini vurgulamıştır.³⁴³

Zikreden kimse, dışını hayatın nuru ve parlaklığı ile süslerken; iç dünyasını da ilmin, anlam ve idrakin nuruyla güzelleştirir. Onun kalbine Allah’ın yüceliği yerleşmiştir ki yegâne sevinci vuslata ermehtir. Zikretmeyen kişinin ise görünüşü tembel, içi boş ve faydasızdır.³⁴⁴ Hz. Peygamber bu hususu **مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ** “Rabbini zikredenle etmeyenin farkı diriyle ölünün farkı gibidir.”³⁴⁵ sözüyle ortaya koymuş ve Allah’tan kendisini zikretme konusunda yardım isteyerek **اللَّهُمَّ أَعْنِي عَلَى ذِكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ** “Allah’ım seni zikretmek, nimetlerine şükretmek ve sana güzelce kulluk yapmak hususunda bana yardım et.”³⁴⁶ niyazında bulunmuştur.

Zikrin faydalarından birisi de insanı davetsiz vesvese, kuruntu, takıntı, korku ve yersiz şüphelere karşı korumasıdır. Tıbbi literatürde hipokondri denilen, hastalık hastası olmak yani kendi kendine olmayan hastalıkları varmış gibi algılamak yahut vücudunu gizli ve büyük bir gücün çekim alanına girmiş gibi hissetmek psikolojik dengelerin bozulmasına sebep olur. Bu durumdaki kişiler korku, endişe, şüphe içinde kısır döngü yaşarlar. Algı yanılması olan bu hale çözüm bulanmazsa fertler kurtuluş yolu olarak hayatlarına son

³⁴⁰ Kâdî İyâz, **age**, c. 8, s. 172.

³⁴¹ Bkz. Müslim, “Hayız”, 117.

³⁴² Tirmizî, “Deavât”, 4. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Edeb” 53. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadî Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

³⁴³ Ahmed Mâhir Efendi, **age**, s. 102-104.

³⁴⁴ Kastallânî, **age**, c. 9, s. 231.

³⁴⁵ Buhârî, “Deavât”, 66.

³⁴⁶ Ebû Dâvûd, “Salât” 359 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Sehv” 60. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

vermeyi düşünebilirler. Bu noktada zikir yani Allah'ı anmak ve hatırdan tutmak vesveselere karşı filtre işlevi görür ve fikrî açıdan davetsiz misafirlere geçit vermez.³⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'de şeytandan gelen dürtü, vesvese ve kışkırtmalara karşı Allah'a sığınılmasını istenmektedir.³⁴⁸ Hz. Peygamber de bu hakikati şu şekilde açıklamıştır:

*“İnsanoğluna şeytan da melek de yaklaşır. Şeytanın yaklaşması, kötülüğe götürmek ve hakkı yalanlatmaktır. Meleğin yaklaşması ise onu hayra götürmek ve ona hakkı doğrulatmaktır. Kim nefsinde hayra yönelmeyi hissederse bunun Allah'tan olduğunu bilsin ve Allah'a hamd etsin. Kim de içinde şeytanın vesvesesini hissederse taşlanmış ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınsın.”*³⁴⁹

Herhangi bir hastalığa tutulmuş kişiler için Allah'ı zikretmek, hastalığın iyileşme sürecinde mânevî destek sağladığı gibi çekilen sıkıntılara, hissedilen acı ve ıstıraplara tahammül göstermeye yardımcı olur. Ayrıca Allah'ı zikrederek kalben huzuru elde etmiş olan hasta için Yüce Allah'ın her an kendisiyle beraber olduğu düşüncesi, her şeyin O'nun iradesiyle meydana geldiği fikri hastaya her şeye rıza gösterme olgunluğu sağlar. Onun hayata pozitif bakmasını, geleceğe dair ümitvar olmasını temin edeceğinden yahut kendisine isabet eden sıkıntıya razı olacağından intihar fikrinin sönük kalmasına vesile olur.

Hastalığa duçar olmuş bir insanın destek alabileceği mânevî dinamiklerden birisi de tövbe ve istiğfardır.

1.1.1.4. Tövbe-İstiğfar İle Rahatlamak

İnsanları intihar etmeye sevk eden bir etmen de suçluluk duygusudur. Hasta olan kimseler bu süreçte bir iç muhasebe yapma imkânı bularak yaşamları boyunca yaptıkları söz ve fiilleri değerlendirmeye tâbi tutarlar. Ortaya çıkan pişmanlıklar için hata ve günahların telafisi olarak dinin sunmuş olduğu alternatif tövbe ve istiğfardır.

Tövbe, işlenmiş olan hatalara pişmanlık duymak, onlardan vazgeçmek, bir daha işlememeye karar vermek olarak tarif edilirken³⁵⁰ istiğfar ise affedilmek için günahı itiraf ve özür beyanı diye tanımlanmaktadır.³⁵¹ Tövbe bilişsel terapi ile uyum gösteren,³⁵²

³⁴⁷ Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, *age*, s. 117-120; Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, s. 172-179.

³⁴⁸ Bkz. A'râf, 7/200, Fussilet, 41/36, Mü'minûn, 23/97-98.

³⁴⁹ Tirmizî, “Tefsiru'l-Kur'ân”, 3. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.)

³⁵⁰ Râgıb el- İsfahânî, *“age”*, s. 187-188 (maddesi توب)

³⁵¹ *Age*, s. 714-715 (maddesi غفر)

hataların telâfisi ve yeni kararlar almak için insana güç ve kuvvet veren, hatalı davranış kaynaklı stres, kaygı ve endişeyi gideren iyi bir merhem, insanı yenileyecek olan bir tedavi mahiyetindedir.³⁵³ Dışarıdan ne kadar destek verilirse verilsin (Kur'an tilaveti, dua, zikir vb.) hasta iç dünyasında rahatlık ve huzur hissetmedikçe mânevî destekten istifade edemez. Dolayısıyla tövbe, hastanın hissettiği suçluluk duygusundan sıyrılması için en önemli mânevî desteklerden birisidir.³⁵⁴

Kişiler günahlarından ötürü Allah'tan uzaklaştığının idrakine varınca, mânevî kirliliğin getirdiği bunalımla ruhsal olarak gerginlik ve huzursuzluk hissederler. Kişinin yerine getirmedeği amellerden dolayı üzülmemesi ve işlemiş olduğu günahlara pişman olmaması kalbinin ölmüş olduğunu gösterir.³⁵⁵ Mânevî kirlerden, kötülüklerden ve günahlardan arınmanın yolu, yaratıcı ile barışık olmanın sırrı ise tövbe ve istiğfardan geçmektedir.³⁵⁶

Mevlânâ'nın ifadesiyle günahın verdiği geçici zevk yüzünden kişinin mânevî dünyası kirlenir ve gamı, kederi, hüznü artar.³⁵⁷ Günahlar insanın ruh âleminde vicdan azabı oluşturmakta ve fitratı bozulmamış olan her fert, işlemiş olduğu suçtan dolayı pişmanlık duymaktadır. Bu cefâdan kurtulmanın iki yolu vardır: Birisi suçu aklileştirmek yani kendince suça kılıf bulmak diğeri ise suçu kabullenip tövbe ve istiğfar etmektir.³⁵⁸

İslâm dini Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen yahut yasaklarından kaçınmayarak dinin koyduğu hükümleri ihlâl eden, kendisine gösterilen istikametten ayrılan insanı hata, günah ve isyanlarından dolayı tövbeye davet etmektedir. Kur'an-ı Kerîm'deki birçok âyet-i kerîmede tövbe ve istiğfar inananların özellikleri arasında anılmaktadır.³⁵⁹ Allah Teâlâ'nın kullarına karşı merhametli, bağışlayıcı ve tövbeleri kabul edici olduğu vurgulanmakta,³⁶⁰ müslümanlara yaptıkları hatalardan dolayı tövbe telkin edilerek³⁶¹ *“Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen*

³⁵² (Psikoterapide kişinin değişime motive edilmesi için yapıcı bir suçluluk duygusu gereklidir.) Bkz. Turgay Şirin, **age**, s. 172.

³⁵³ Kemal Sayar, **Sufi Psikolojisi**, Kapı Yayınları, İstanbul 2022, s. 33-35, 124-126; Turgay Şirin, **age**, s. 172-175.

³⁵⁴ Garip Aydın, **age**, 132-136; İlyas Sivridaştan, **age**, s. 16-17.

³⁵⁵ Ahmed Mâhîr Efendi, **age**, s. 105.

³⁵⁶ Yakup Bıyıkoglu, “Zümer Suresi 53. Ayet Bağlamında Kur'an'ın Ümitsizliğe Bakışı”, **Diyanet İlmi Dergi**, c. 51/2 (2015), s. (37-65).

³⁵⁷ Mevlânâ, **age**, c. 5, s. 318.

³⁵⁸ Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **age**, s. 100-101.

³⁵⁹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/17, 135, Tevbe, 9/112, Zâriyât, 51/18.

³⁶⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/89, Nisâ, 4/110, Mâide, 5/39, Enâm, 6/54, Tevbe, 9/118, İsrâ, 17/25, Furkân, 25/70, Tâhâ, 20/82.

³⁶¹ Bkz. Hûd, 11/3, Nûr, 24/31, Tahrîm, 66/8.

günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki? Onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler."³⁶² buyurulmaktadır.

Allah'ın rahmetinden ümit kesilmemesi gerektiği tembih edilirken ise;

"De ki, "Ey kendi nefisleri aleyhine (günah işleyerek) haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."³⁶³ âyeti zikredilmektedir.

Hiz. Peygamber mü'minlerin günah işlemekten uzak kalamayacağını ifade eden bir hadisinde **لَوْلَا أَنَّكُمْ تُذْنِبُونَ لَخَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا يُذْنِبُونَ يَغْفِرُ لَهُمْ** *"Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah günah işleyen ve günahlarından tövbe ve istiğfar eden bir topluluk yaratır da onları bağışlardı"*³⁶⁴ buyurmaktadır.

Hadîs-i şerifte kastedilen mâna günaha dalan kimselerin Allah'ın affına mazhar olacaklarını vehmettirmek değildir. Aksine bütün peygamberler insanları günahlardan ve kötülüklerden vazgeçirmek için gönderilmişlerdir. Asıl maksat Allah'ın affediciliğini beyan ve günah işleyen kimseleri tövbe etmeye teşviktir. Allah iyi kimseleri ödüllendirmeyi sevdiği gibi kötülük yapan kullarını bağışlamayı da arzu eder. Bu nedenle âdemoğlunu melekler gibi gûnahtan arınmış şekilde değil de günaha meyilli olarak yarattı. Kul hata işlediği zaman içine düştüğü bataklıktan kurtuluş reçetesi tövbedir.³⁶⁵

Bununla beraber mü'minlerin işledikleri hata ve günahlardan dolayı mânevî olarak kirlendiklerine dikkat çeken ifadelerinde *"Kul, bir hata işlediğinde kalbinde siyah bir nokta oluşur. Şayet o günahı terk eder, bağışlanma diler, tövbe ederek Allah'a dönerse kalbi cilâlanır. Eğer bunları yapmaz, günah ve hataya devam ederse siyah nokta büyür ve neticede bütün kalbini kaplar."*³⁶⁶ beyanında bulunmaktadır. Hadiste teşbih ve temsil vardır ki insan kalbi beyaz bir elbiseye; günahlar ise elbiseyi kirleten siyah lekeler benzetilmektedir. Nasıl ki beyaz elbiseye bulaşan kirler onun güzelliğini bozuyorsa işlenen suçlar da kalbin saflığını ve duruluğunu bozar. Ancak tövbe ederek günahlardan arınırsa kalp de günahın verdiği sıkıntı ve darlıktan kurtulur.³⁶⁷

³⁶² Âl-i İmrân, 3/135.

³⁶³ Zümer, 39/53.

³⁶⁴ Müslim, "Tevbe", 9-10; Tirmizî, "Deavât", 108. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için "Hasen Garib" hükmünde bulunmuştur.)

³⁶⁵ Mübârekfûrî, *age*, c. 9, s. 367.

³⁶⁶ Tirmizî, "Tefsiru'l-Kur'an", 74. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için "Hasen Sahih" hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, "Zühd", 29. (Şuayb Arnavûd bu hadis için "Kaviyyün" hükmünde bulunmuştur.)

³⁶⁷ Mübârekfûrî, *age*, c. 9, s. 178.

İşlemiş olduğu günahın mânevî ağırlığı altında ezilen, suçluluk psikoloji yaşayan ve rahatlamak için çareler arayan insanları tövbeye teşvik eden Hz. Peygamber **كُلُّ بَنِي آدَمَ** **خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ** “*Bütün Âdemoğulları günahkârdır, günahkârların en hayırlıları ise tövbe edenlerdir.*”³⁶⁸ hadisi ile tövbe edenleri takdir etmiştir. Yine tövbe ederek kötülükleri terk eden ve istikamet üzere yaşamayı tercih eden kimselerin kirlerinden arınmış olacağını müjdeleyen başka bir hadiste **التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ** “*Günahından tevbe eden kimse, günahsız kimse gibidir.*”³⁶⁹ müjdesini vermektedir.

Mü'min işlemiş olduğu günahları terk etmek, yaptıklarına pişman olmak ve bir daha aynı günahı işlemeyeceğine karar vermek suretiyle Allah'a sığınırsa Allah o kimseyi bağışlar.³⁷⁰ Çünkü O tövbe ederek kendisine yönelenlere karşı af ve mağfiret sahibidir.³⁷¹

Mânevî temizliğin tövbe ile sağlanacağını haber veren Resûlullâh, “*Allah gündüz günah işleyen kimsenin tövbesini kabul etmek için gece rahmet kapısını açık tutar; gece günah işleyen kimsenin tövbesini kabul etmek için de gündüz rahmet kapısını açık tutar.*”³⁷² bilgisini aktarmakta ve **إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْزِرْ** “*Bir kul can çekişmeye başlamadığı sürece, Allah Teâlâ onun tövbesini kabul eder.*”³⁷³ buyurmak suretiyle tövbenin son ana kadar ertelenmemesi gerektiği hususunda uyarıda bulunmaktadır.

Kendisinin de günde yetmiş³⁷⁴ veya yüz defa³⁷⁵ tövbe ve istiğfarda bulunduğunu haber veren Hz. Peygamber, Allah'ın bir kulun tövbesinden duyduğu memnuniyeti ise şu hadîs-i şerifle anlatmaktadır:

“*Herhangi birinizin tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu hoşnutluk, ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini elinden kaçıran, araması sonuç vermeyince deveyi bulma ümidini büsbütün kaybederek bir ağacın gölgesine*

³⁶⁸ Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 41 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 30. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

³⁶⁹ İbn Mâce, “Zühd” 30. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Şevâhidiyle Hasen olabilir.” hükmünde bulunmuştur.)

³⁷⁰ İbn Battâl, **age**, c. 10, s. 80-81; Nevevî, **age**, c. 2, s. 45.

³⁷¹ Aynî, **age**, c. 20, s. 6.

³⁷² Müslim, “Tevbe”, 31.

³⁷³ Tirmizî, “Deavât”, 106. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd” 30. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

³⁷⁴ Buhârî, “Deavât”, 3; “Tefsiru'l-Kur'an”, 47. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Edeb” 57. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

³⁷⁵ Müslim, “Zikir”, 42; Tirmizî, “Tefsiru'l-Kur'an”, 47. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Edeb” 57. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

uzanarak yatan derken yanına devesinin geldiğini görerek yularına yapışan ve aşırı derece sevincinden ne söylediğini bilmeyerek: ‘Allah’ım! Sen benim kulumsun, ben de senin rabbinim’ diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır.”³⁷⁶

Müslüman bir günah işlememiş olsa bile tövbe ve istiğfar etmesi ona hayatın sıkıntıları, zorlukları ve kederleri karşısında bir ferahlık sağlar.³⁷⁷ Bu husus hadiste şu şekilde ifade edilmektedir:

مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

“Bir kimse istiğfarı dilinden düşürmezse, Allah Teâlâ ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir.”³⁷⁸

Kim masiyet, belâ ve sıkıntı anında yahut sair zamanlarda istiğfara devam ederse, Allah, o kimseye zorluk ve imtihan anında genişliğe erişeceği bir yol gösterir. Ona gam ve keder veren şeyden onu kurtarır. Rızık endişesi taşıyorken onu ummadığı yerden rızıklandırır.³⁷⁹

Âyet ve hadislerden aktarılan bilgiler doğrultusunda merhametli, bağışlayıcı ve şefkatli bir yaratıcı varken insana düşen onun tövbe kapısını çalmak, mânevî kir sayılan günahlardan arınmak, zihnen ve manen huzura kavuşmaktır. Çünkü insan huzuru ve mutluluğu yakaladığı zaman kendisini canlı ve zinde hisseder ve ümitsizlikten, karamsarlıktan kurtularak hayata tutunur.

İnsanı hayata bağlayan bir diğer mânevî destek geleceğe dair umutlarıdır.

1.1.1.5. Umut, Moral ve Motivasyon Sahibi Olmak

İnsanların yaşam ümidini kaybetmesi ve geleceğe dair beklentilerinin olmaması intihar sebebi olarak açıklanmıştı. İnsanı hayata bağlayan yaşama direnci veren duygu, geleceğe dair hedef, umut ve hayalleridir.³⁸⁰ Umutları suya düşen kişide hayal kırıklığı, amaçsızlık, hedefsizlik, anlamsızlık ve çaresizlik hâkim olur. Bu kimseler için hayat anlamsızlaşır ve

³⁷⁶ Buhârî, “Deavât”, 4; Müslim, “Tevbe”, 7-8; Tirmizî, “Sıfatü’l-kıyâme”, 41 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd” 30. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

³⁷⁷ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 2, s. 91-102.

³⁷⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 359. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Edeb” 57. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

³⁷⁹ İbn Reslân, **age**, c. 7, s. 322; Ebü’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak b. Emîr Alî el-Azîmâbâdî (1857), **Avnü’l-ma’bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, Beyrut h. 1415, c. 4, s. 267.

³⁸⁰ Bkz. Muhammed Kutub, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler**, çev. Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul 2019, s. 133-134.

yaşanmaya değer olmaktan çıkar.³⁸¹ Özellikle bir hastalığa yakalanmış insanlara daima ümitli olmaları teşvik edilmelidir. Hastalığın iyileşmesinde, hastalığa karşı verilen duygusal ve zihinsel tepki ilaçtan daha önemlidir. İyimsen bakan kimseler derterine çözüm bulurken karamsar olan kişiler yükün altında ezilmeye mahkûm olmaktadır. Hastanın ruh sağlığı pozitif iken daha çabuk iyileşir ancak tahammülsüzlük, umutsuzluk ve stres durumları hastanın psikolojine ve hastalığın iyileşmesine aksi tesir yapmaktadır.³⁸²

Hastaya ve yakınlarına düşen öncelikli vazife hastalık için şifa aramak olmalıdır. Bu noktada Allah Resûlü ﷺ “مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً” *“Allah şifasını yaratmadığı bir derd indirmemiştir.”*³⁸³ açıklamasında bulunmaktadır. Yine تَدَاوُوا *“Tedavi olunuz.”*³⁸⁴ hadisiyle hastalara tedavi olmalarını tavsiye ederken, لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ *“Her derdin bir devası vardır.”*³⁸⁵ sözüyle insanları şifa aramaya yönlendirmektedir.

Hastalık, vücudun doğal düzeninden çıkması, uyumun bozulması diye tâbir edilirken tedavi, onun tekrar nizamına döndürülmesi demektir. Bunun için de çeşitli gıda ve ilaçların kullanılması gerekebilmektedir. Her şey Allah’ın irade ve tercihinde olduğu gibi tedavi olmak ve şifa beklemek de Allah’ın takdirindedir. Asıl şifayı verecek olan elbette O’dur. Kul tedaviye başvurmakla duada olduğu gibi bir manada Allah’a iltica etmektedir. Hadis bütün derterin dermanı vardır açıklamasında bulunmuştur. Dolayısıyla alimlerin görüşüne göre tedavi olan kişilerin iyileşememesi tabiplerin uygulamadaki metot hatalarından kaynaklamaktadır.³⁸⁶

Hasta, tam bir güven ve umut içerisinde tedavi olmakta ve şifa bularak iyileşme ümidi içinde iken doktorun “Şu kadar ömrün kaldı.” şeklindeki açıklamaları hastayı stres ve depresyona sokmakta gönül dünyasını yıkıma uğratmaktadır.³⁸⁷ Çünkü hastalar için umut, hastalığın iyileşmesinde temel etkidir. Umut, kriz ve felâket zamanlarında sıkıntılardan kurtulma ve mevcut zorluklara katlanmada dayanma gücünü artırarak eşsiz bir güç kaynağı

³⁸¹ Mustafa Merter, **Dokuz Yüz Katlı İnsan**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2022, s. 395-396.

³⁸² Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 66-70.

³⁸³ Buhârî, “Tıb”, 1; Tirmizî, “Tıb”, 2 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Tıb” 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

³⁸⁴ Tirmizî, “Tıb”, 2 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Tıb”, 1 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Tıb” 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

³⁸⁵ ; Müslim, “Selâm”, 69; Ebû Dâvûd, “Tıb”, 11. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.);

³⁸⁶ Nevevî, **age**, c. 14, s. 191-192; İbn Hacer el-Askalânî, **age**, c. 10, s. 134-136.

³⁸⁷ Garip Aydın, **age**, s. 308-317.

oluşturur. Umutsuzluk ise ruhsal yapının esnekliğini, canlılığı tahrip ederek yenilenmeyi ve değişmeyi engeller.³⁸⁸

İslâm dini şartlar ne olursa olsun umutsuzluğu, karamsarlığı, hayat küsmeyi ve Allah'tan ümidi kesmeyi tasvip etmemektedir. İnsana hiçbir zaman kaldıramayacağı yükün yüklenmeyeceğini haber vererek³⁸⁹ onun içinde bulunduğu zor şartların bir gün mutlaka geçeceğini haber vermektedir. Dolayısıyla insanlara karamsarlığa kapılarak intihara teşebbüs etmenin doğru bir davranış olmadığı hatırlatılmalı ve olumsuzluklara karşı hazırlıklı olmak için âyet ve hadislerde yer alan ümitvar olmaya dair rivâyetler öğretilmelidir.

Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de anlatılan birçok peygamber kıssasında vurgu yapılan nokta onların Allah'a tam bir güven duyarak isteklerini arz etmeleri, ümitlerini kesmedikleri için amaç ve gayelerine ulaşmış olmaları ve her şeye gücü yeten Allah'ın onlara yardım ettiği hakikatidir. Bu örnek peygamberlerden birisi Hz. İbrahim (a.s), diğeri de Hz. Zekeriya (a.s)'dır. Kur'an-ı Kerîm'de yaşlanmalarına ve hanımlarının da çocuk doğurma vasfını kaybetmelerine rağmen, ikisinin de Allah'tan zürriyet talebinde bulunmalarından bahsedilir. İki peygamberin de evlat istemedeki ortak özelliği ise Allah'a tam bir güven içerisinde ümitlerini kaybetmemeleridir.³⁹⁰

Hız. İbrahim'e (a.s), yaşlılık halinde³⁹¹ melekler tarafından bir evlat müjdesi verilirken *"Sana kesinlikle olacak bir şeyi müjdeliyoruz. Sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!"*³⁹² ayetiyle umudunu kaybetmemesi konusunda uyarılınca *"Haktan sapmış olanlardan başka kim rabbimin rahmetinden ümit keser!"*³⁹³ cevabını vermiştir.

Yüce Allah Hz. İbrahim örneği üzerinden ümitsizliğe düşmenin inanç boyutu açısından tasvip edilmeyen bir durum olduğuna işaret ederken bu âyet-i kerîme ile inananlar, ümitsizliğe düşmekten sakındırılmaktadır.³⁹⁴

Mü'minlere umut noktasında örnek gösterilen bir diğcr peygamber Hz. Ya'kûb (a.s), yıllarca en çok sevdiği oğlu Yûsuf'un (a.s) hasretini çektikten sonra ona kavuşma hususunda umudunu kaybetmemiş ve aradan yıllar geçmesine rağmen oğullarına

³⁸⁸ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 92-96.

³⁸⁹ Bkz. Bakara, 2/286.

³⁹⁰ Bkz. Hicr, 15/55-56, Meryem, 19/3-7.

³⁹¹ Bkz. Hûd, 11/69-73.

³⁹² Hicr, 15/55

³⁹³ Hicr, 15/56.

³⁹⁴ Yakup Bıyıkoglu, **"agm"**, s. (62).

“Evlatlarım! Haydi gidin! Yûsuf ve kardeşini arayıp bulmaya çalışın. Sakın Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirlerden başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez”³⁹⁵ demiştir.

Bu âyette ravhullah (رَوْحُ اللَّهِ) terkibi ile kastedilen mâna Allah’ın darlıkları açarak daralmış gönüllere nefes aldırıp ferahlık vereceği hakikatidir. Yine “Siz inançlısınız inkârcılar gibi Allah’ın rahmetinden ümidinizi yitirmeyin.” mesajı ile ümitsizliğin de küfür olduğu belirtilmektedir.³⁹⁶

İslâm dini insana Allah’a güven ve teslimiyeti, daima ümitvar olmayı tavsiye ederken ümidin zıddı olan umutsuzluk, karamsarlık ve hayata küsme mânalarına gelen yeisi yasaklamaktadır.³⁹⁷ Ümitsizliklerin önemli sebeplerinden birisi Allah’ı tanımamak, O’nun gücünden ve kuvvetinden habersiz olmaktır. Umudu yitirmek ve yeise düşmek Allah’ın her şeye gücünün yettiğini unutmak ve Allah’ın yardım edemeyeceğine inanmaktır ki bu düşünce tarzı hatalıdır.³⁹⁸ Çünkü Allah bir şeyin olmasını istediğinde “ol” der o şey hemen olur.³⁹⁹

Kur’an-ı Kerîm’de umutsuzluk olarak yeis ve kunût sözcükleri yer almaktadır. Birbirine yakın mâna ifade eden bu kelimeler; bir şeyden umudunu kesmek,⁴⁰⁰ ümidini kaybetmek ve cesareti kırılmak anlamlarına gelmektedir.⁴⁰¹

Şeytanı ifade etmek için kullanılan iblîs kelimesi dilcilere göre “Allah’ın rahmetinden ümit kesmek, pişman olmak, söyleyeceği bir şey olmayıp şaşırıp kalmak” anlamındaki b-l-s kökünden türemiştir.⁴⁰² Şeytan azgınlığı ve haddi aşması sebebiyle Allah’ın rahmetinden ümidini kestiği gibi insanları da doğru yoldan çıkarmak, Allah’ın rahmetinden uzaklaştırmak ve kendi safına çekmek için vesvese ve kuruntularla onları kandırarak planlar yapmaktadır.⁴⁰³

³⁹⁵ Yûsuf, 12/87.

³⁹⁶ Yakup Bıyıkoglu, “agm”, s. (55).

³⁹⁷ Mustafa Çağrı, “Yeis”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2013, c. 43, s. 397-398.

³⁹⁸ Enbiya Yıldırım, **age**, s. 163.

³⁹⁹ Bkz. Yâsin, 36/82.

⁴⁰⁰ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 1061 (maddesi يأس)

⁴⁰¹ **Age**, s. 813. (maddesi قنط)

⁴⁰² İbn Manzûr, **age**, c. 6, s. 29-30; Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 156. (maddesi بلس)

⁴⁰³ Remzi Kaya, “Kur’an-ı Kerîm’de İnsan-Şeytan İlişkisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 12/2 (2003), s. (10-16).

Allah Teâlâ bu hususta “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin”⁴⁰⁴ ikazı ile inananları uyarırken hayatını îmânla süslememiş yahut îmânını tahkîk ile taçlandırmamış ve nefsinin kötülüklerden arındırarak Allah’a tam anlamıyla teslimiyet göstermemiş insan fitratından bahsederken şöyle buyurmaktadır:

*“Eğer insana tarafımızdan bir nimet tattırır da sonra ondan çekip alırsak tamamen ümitsizliğe düşer, nankörleşir. Eğer başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırırsak, “Kötü durumlar benden uzaklaşıp gitti” der. Artık onun bütün yaptığı sevinmek ve övünmektir.”*⁴⁰⁵

Nankör insana bir şer (fakirlik, hastalık, üzüntü), dokununca geçmişte elinde bulunan nimetleri unutarak dünyevi zorluk, bela ve musibetler karşısında direnmeden hemen yeise düşer. Nankörlük cihetiyle zalim ve cahil olan kimseye bir nimet verildiği zaman (hasta iken iyileştiğinde, fakir iken zenginleştiğinde, zelil iken aziz olduğunda) “Artık benden bütün kötülükler gitti, bundan sonra başıma kötü bir olay gelmeyecek.” zannıyla nimetlerle şımarır.⁴⁰⁶ Bu aşamada insanın nefsinin terbiye etmesi, nimet anında yaratıcıyı unutmaması ve musibet zamanında karamsarlığa teslim olup şikayetçi olmaması önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber ümit ve yeis ile ilgili hadisinde şöyle buyurmaktadır:

لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ فِي الْجَنَّةِ أَحَدٌ وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدٌ

*“Eğer mü’min, Allah’ın katında bulunan azabı bilseydi, cenneti ümit edemezdi. Kâfir de Allah’ın rahmetini tam olarak kavrayabilseydi, O’nun cennetinden umudunu asla kaybetmezdi.”*⁴⁰⁷

İslâm’da havf ve recâ olarak tâbir edilen ve insanı dengede tutan anlayışa göre insan umuda bağlanıp da korkudan emin olmamalı, korkuya kapılıp da umudunu kaybetmemelidir. Bu iki tavır da aşırılık kabul edildiğinden kınanmaktadır.

Hadîs-i şerifte şayet kâfir Allah’ın rahmetinin genişliğini bilmiş olsaydı görmüş olduğu büyük azaba rağmen umut duygusu ona üstün gelirdi. O rahmetle karşılaşmayı beklemese bile rahmetin genişliği bilgisi bile onu ümitvar olmaya sevk ederdi. Allah’ın dilediğine

⁴⁰⁴ Zümer, 39/53.

⁴⁰⁵ Hûd, 11/9-10.

⁴⁰⁶ Yakup Bıyıkoglu, “agm”, s. (55-56).

⁴⁰⁷ Müslim, “Tevbe”, 23; Tirmizî “Deavât” 11 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.); Ayrıca bkz. Buhârî, “Rikâk”, 19.

rahmet edeceğinin dilediğine ise azap edeceğini bilen kimseler için hedef havf ve recâ arasında bir yaşam sürmektir. Allah’a itâatte bulunan kimse ibadetlerinin kabulünü umarak hüsnü zan besler. Kim de sorumlu olmayacağını düşünerek hareket ederse pişmanlık duymadan günaha dalar ve büyük bir hüsrana uğrar. Rahmeti uman kimse küçük bir günah işlese bile intikamdan emin olmazken azaptan korkan kimse de az bir iyilik yapsa da rahmetten ümit kesmez.⁴⁰⁸

Başka bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyi ve azaptan emin olmayı en büyük günahlar arasında saymıştır.

أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ الْإِشْرَاقُ بِاللَّهِ، وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ، وَالْقُنُوطُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَالْيَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ

“Günahların en büyüğü Allah’a şirk koşturmak, Allah’ın azabından emin olmak, Allah’ın rahmetinden ümit kesmek ve O’nun yardımı hakkında umutsuzluğa düşmektir.”⁴⁰⁹

Konuyla alakalı diğer hadis şerif ise şu şekildedir:

الْفَاجِرُ الرَّاجِي لِرَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى أَقْرَبُ مِنْهَا مِنَ الْعَابِدِ الْمُقْنَطِ

“Allah’ın rahmetini uman günahkâr, Allah’ın rahmetini bilmediği için ondan ümidini keserek ibâdet eden kimseden daha yakındır.”⁴¹⁰

Muhakkak ki kulun Allah’a olan ümidi, O’nu tanımasıyla, keremini ve fazlını bilmesiyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla umutsuzluk Allah’ın güç, kuvvet, rahmet, şefkat ve merhametinin enginliği konusundaki cehaletten kaynaklanır.⁴¹¹ Dünyada karşılaşılan sıkıntı ve zorluklarla mücadelede Allah’tan umudu kesmek Allah’a karşı sû-i zan beslemek olur ki kimin Allah hakkında sû-i zannı bulunursa Allah’la bağı kopmuş demektir.⁴¹²

Kişinin dünya hayatına bakışı, zaman ve mekân algısı değiştiği zaman zihin ve gönül dünyasında bir ışık yanacak geleceğe dair umutları yeşerecektir. Zindanda yaşadığı halde mutlu olan ama sarayda yaşadığı halde mutsuz olan insanlar arasındaki en temel ayırım da

⁴⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, **age**, c. 11, s. 301-302.

⁴⁰⁹ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San’ânî el-Himyerî (v. 211), **Musannef**, el-Mektebû’l-İslâmî, Beyrut 1403, c. 10 (Ma’mûr b. Râşid’in hadislerinin bulunduğu kısım), s. 459; Ebû’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (v. 360), **Mu‘cemü’l-kebîr**, Mektebetü ibn Teymiyye, Kâhire 1994, c. 9, s. 156; Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (v. 807), **Mecma‘u’z-zevâ‘id**, Dâru’l-fikr, Beyrut h. 1412, c. 1, s. 294. (Heysemî bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁴¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen Hakîm et-Tirmizî (v. 320), **Nevâdiru’l-usûl fi ehâdsi’r-resûl**, Dâru’l-cîl, Beyrut 1992, c. 1, s. 93; Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf b. Tâcîl’ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Münâvî (v. 1031), **Feyzü’l-kadîr şerhu’l-câmi’i’s-sağîr**, Mektebû’t-ticâriyye, Mısır h. 1356, c. 4, s. 460. (Münâvî bu hadisin kaynaklarda zayıf olarak geçtiğini ifade etmektedir.)

⁴¹¹ Bkz. A’râf, 7/156. (Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.)

⁴¹² Hakîm et-Tirmizî, **age**, c. 1, s. 93-94.

hayata dair ümitlerdir. Hayata dair umutlar tükendiği zaman insanlar depresyona girmekte, yaşama sevincini kaybetmemekte ve intiharı göze almaktadır.⁴¹³

Âyet-i kerîmede de ifade edildiği üzere “Allah kimin sadrını İslâm’a açarsa o kimse rabbinden ona bir nur üzeredir.”⁴¹⁴ Ancak cehalet devam ettiği müddetçe kişi isyan ve hatalarında ısrar ederse karanlıklar içerisinde kalmaya mahkûmdur. Bu hal bireyleri umutsuzluğa sonra da çaresizliğe sürüklediğinden intihar düşüncesi canlanmaktadır. Bunun önüne geçmek için Allah’tan ümit kesmemek, O’na güvenmek ve O’ndan yardım istemek en güzel tedavi yöntemidir.

Şimdi de intihar olaylarına sebep teşkil eden medenî durum ve ailevî sorunlar üzerinde durulacaktır.

1.1.2. Medenî Durum ve Ailevî Sorunlar

Çalışmanın birinci bölümünde intihar davranışının medenî durumla ilgisi karşılaştırıldığında elde edilen bulgulara göre bekârların intihar oranı evlilere kıyasla iki kat daha fazla olduğu dolayısıyla huzurlu ve mutlu bir evliliğin intihar oranlarında riski düşüren bir etmen olduğu⁴¹⁵ açıklanmıştı. Buradan hareketle İslâm’ın evliliğe ve aile hayatına verdiği öneme değinilecektir.

İslâm dinine göre ailenin temeli olan evliliğin fert ve toplum açısından pek çok faydası vardır. Kuşkusuz evlilik, insana huzur ve mutluluk bahşeden bir nimettir. Kalabalıklar içinde yalnız kalmış bir gönlü ancak bir eş şad edebilir.⁴¹⁶ Evlilik iffetli, huzurlu ve güvenli bir hayatın temel taşıdır. Nesil emniyeti, temiz ve sağlıklı bir toplum ancak bu sayede güvence altına alınabilir. Bu yüzden İslâm’da evlenerek aile kurma özendirilirken bekâr kalma hoş karşılanmamıştır.⁴¹⁷

Allah Teâlâ insana kendi cinsinden eş yaratıp aralarında sevgi ve merhamet yerleştirmesini varlığının delilleri arasında saymakta⁴¹⁸ ve insanların aile kurup evlendirilmesini istemektedir.⁴¹⁹

⁴¹³ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 17.

⁴¹⁴ Zümer, 39/22.

⁴¹⁵ Mehmet Eskin, **age**, s. 141-142.

⁴¹⁶ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 4, s. 15.

⁴¹⁷ **Age**, s. 28-37.

⁴¹⁸ Bkz. Rûm, 30/21.

⁴¹⁹ Bkz. Nûr, 24/32.

Hız. Peygamber de evlenmeyi kendi sünneti olarak niteleyen bir hadîs-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

*“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse, benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim. Kimin maddî imkânı varsa hemen evlensin. Kim maddî imkân bulamazsa nafile oruç tutsun. Çünkü oruç, kişi için şehvet kırıcıdır.”*⁴²⁰ Benzer rivâyette ise evliliğin gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yol olduğuna temas edilmektedir.⁴²¹

Resûlullâh, hiç evlenmeden kendisini ibâdete vereceğini söyleyen kişiye *“Ben Allah’tan en çok korkan birisi olarak kadınlarla evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”*⁴²² uyarısında bulunarak İslâm’da ruhbanlığın olmadığını ifade etmiştir.⁴²³

Çağlar öncesinden söylenen خَيْرُ النِّكَاحِ أَيْسَرُهُ *“Nikâhın hayırlısı, külfetsiz olanıdır”*⁴²⁴ hadisinin kıymeti ekonomik nedenlerle, sıcak bir aile yuvası kuramadan orta yaşlara giren bu nedenle hayattan beklentileri, hayalleri tükenen ve psikolojik rahatsızlıklara, bunalımlara hatta intihara bazan da nefesine uyararak evlilik dışı ilişkilere sürüklenen insanlara şahit olunca daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır.⁴²⁵

Kişilerin gerek dünya gerekse âhiret saadeti için evlilik teşvik edilmeli ve kolaylaştırılmalıdır. Aile hayatının maddî ve mânevî yaşanan sıkıntılara çözüm imkânı sunması ve kurulan yuvalarda insanların yaşamış oldukları sevinçlerini ve hüznlerini paylaşması açısından bu müessese önem arz etmektedir. Meydana gelen yeni yuvalar sayesinde hem insanlar yalnızlıktan kurtulacak hem de bekârların intihar oranı azalacaktır.

Elbette evlenen insanlarda da intihar olayları meydana gelmektedir. Bunun önüne geçmek için de evlilik hayatında uygulanması gereken birtakım kurallar bulunmaktadır.

⁴²⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

⁴²¹ Buhârî, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 1; Tirmizî “Nikâh”, 1 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur); Nesâî, “Nikâh”, 3 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Nikâh”, 1 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁴²² Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 1.

⁴²³ Ahmed Naim ve Kamil Miras, **age**, c. 8, s. 166-167.

⁴²⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 31. (Ebû Dâvûd bu hadis için “Mülzak olmasından korkulur.” hükmünde bulunmuştur.) Mülzak hadis için Bkz. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/htd/issue/67773/1051907> (02.08.2022)

⁴²⁵ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 4, s. 39.

1.1.2.1. Aileyi Ayakta Tutan Mânevî Bağlar

Aile kurmak önemli olduğu gibi aile kalmak da mühimdir. Kurulan ailenin devamlılığının korunması için ailenin her bir ferdine sorumluluk düşmektedir. Ailede temel gereksinimler vardır ki bunlar; Aile fertlerinin birbirine sevgi ve saygı göstermesi, görüşlerine değer vermesi, sadakat ve güven ortamı oluşturmaları, birbirlerinin hata ve kusurları karşısında hoşgörülü ve müsamahalı davranarak anlayış göstermeleri, problemlerin çözümü konusunda sabır ve tahammül gösterip yardımlaşma ve dayanışma içinde hareket etmeleridir.⁴²⁶ Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bir aile yuvası maddî veya mânevî her türlü sıkıntının üstesinden gelerek her zorluğu aşabilir.⁴²⁷

Sağlıklı bir aile yuvası sağlıklı bir toplum demektir. Ailevî bütünlüğün bozulması veya zarar görmesi ise hem bireyleri hem de toplumu derinden etkilemektedir. Aile içindeki yaşam düzeninin bozulması, fertlerin karşılıklı olarak birbirine olan sevgi, saygı, şefkat, sadakat, adalet, hoşgörü gibi aile içi iletişimde vazgeçilmez sayılan dinamikleri koruyamaması sonucu meydana gelen sıkıntılar ileride mutsuz, umutsuz ve hayata küsmüş bireylerin oluşmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda anne ve babanın anlaşamaması veya boşanması, aile içerisinde çözilemeyen problemlerin olması, bu temel yapıda olması gereken huzur, güven, mutluluk, ait olma gibi duyguların tatmin edilememesi, bireylerin intihar olasılığını artırmaktadır. Ailesi ayrılmış olan gençler, ailesi ayrılmamış olan gençlere göre daha fazla sosyal ve psikolojik sorun yaşamakta, hayatta başarısız olmakta ve sorunlarına çözüm bulma oranı daha düşük olmaktadır.⁴²⁸

Ailenin devamı için vazgeçilmez dinamiklerden birisi meveddet kelimesinin karşılığı olan sevgi ve ilgidir.⁴²⁹ Sevgi, hayat enerjisidir. Koşulsuz sevgi ilişkilerde canlılık sağlarken beklenti ve çıkara dayalı ilgi ise muhabbetin düşmanıdır. Sevgi, sahip olmaya yönelik olursa hedefe ulaşıncaya bu duygu gerçek gücünü ve değerini kaybeder. Çiftler evliliği sevgiyle taçlandırmak, birlikteliği sürdürme vesilesi kılmak yerine çıkar ve menfaat sağlama amacı güderlerse bedelini terk edilme ve yalnız kalma olarak öderler. Sevgi, aile birlikteliğinin devamlılığı ve yıkılmasının önlenmesi hususunda harç vazifesi yapar. Sevgi umut, iyimserlik, fedakârlık, sorumluluk, üretkenlik gibi tüm ruhsal süreçlerin itici gücüdür. Çocuklar için sevgi ihtiyacının doyurulması önemlidir. Bu ihtiyacı tam olarak

⁴²⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2016. s. 345-383.

⁴²⁷ Doğan Cüceloğlu, **İçimizdeki Biz**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2019, s. 133-135.

⁴²⁸ Mehmet Eskin, **age**, s. 94-97.

⁴²⁹ Saffet Köse, **age**, s. 272-273.

karşılanmış çocuklar mutlu, huzurlu ve özgüven sahibi olurken sevgi konusunda doaygunluğa ulaşmamış çocuklar korku, endişe, içe kapanma yahut isyan problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır.⁴³⁰

Aile içi dinamiklerden ikincisi saygıdır. Ailevî birlikteliğini zedeleyen ve huzurun bozulmasına neden olan davranışlardan birisi de eşlerin kırıcı söz ve hakarete varan sözler sarf etmeleridir.⁴³¹ Zamanla kalıcı hale gelen bu kırıcılık, ilerleyen safhalarda çekilmez bir hal almakta ve tahammül sınırı kalmayan eşler ayrılmak zorunda kalmaktadır.⁴³²

Kur'an eşlerin birbiriyle iyi geçinmesini istemekte ve kusurların, hataların müsamaha ile karşılanmasını tavsiye etmektedir. Âyet-i kerîme bu hakikati açık bir şekilde vurgulamaktadır.

*“...Onlarla (hanımlarınızla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”*⁴³³

Allah Resûlü bu hususta şöyle buyurmuştur:

لَا يَفْرَكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ

*“Bir kimse eşine kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir.”*⁴³⁴

Evlilik hayatımda gerek erkek gerekse kadın diğerrinin huylarından bir kısmını beğenmeyebilir. Ama bu karşı tarafa zulmederek onu terk etmek ya da evlilik hayatının sona ermesi manasına gelmemelidir. Çünkü her iki eş için de birbirinden hoşlandıkları güzellik, iffet ve kibarlık gibi davranışları vardır. Birbirlerinin bir kötülüğüne şahit olduğunda olması gereken tutum onun güzel davranışlarını hatırlamak ve hatasını düzeltmesi için çaba harcamaktır.⁴³⁵

İslâm evlilik hayatını karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesi gereken bir müessese olarak tayin etmiş ve hem erkeğe hem de kadına sorumluluklar yüklemiştir. Hz. Peygamber Vedâ haccında bu sorumluluğa dikkat çekerken şöyle buyurmaktadır:

أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا...

⁴³⁰ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 105-110.

⁴³¹ Saffet Köse, **age**, s. 267-269.

⁴³² Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 4, s. 157.

⁴³³ Nisâ, 4/19.

⁴³⁴ Müslim, “Radâ”, 6.

⁴³⁵ Nevevî, **age**, c. 10, s. 58; Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 6, s. 46-47.

*“Dikkat ediniz! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır. Kadınlarınız üzerinde sizin hakkınız sevmediğiniz ve hoşlanmadığınız kimseleri evinize almamalarıdır. Dikkat ediniz sizin üzerinizde onların hakkı ise yeme ve giyim konusunda iyi davranıp yediğinizden yedirip giydiğinizden giydirmenizdir.”*⁴³⁶

Konuyla alakalı diğer hadiste erkeklere görev olarak hanımlarına karşı iyi davranmalarını tembih etmektedir.

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِمْ

*“Mü'minlerin îmân bakımından en mükemmeli ahlâkı en iyi olanıdır. Hayırlınız ise kadınlarına karşı hayırlı olanlardır.”*⁴³⁷

Ahlâk kelimesi insan diğer insanlarla olan ilişkilerinde onlara olan muâmelesi olarak adlandırılmaktadır. Övülen ve yerilen olmak üzere ikiye ayrılır ki övülen ahlâk ilkesi enbiyânın, evliyânın ve sâlihlerin huylarına bezenmektir. Onlar sıkıntı anında sabrederler, cefâ karşısında hilm (yumuşaklık) ile karşılık verirler, yapılan ezâyâ tahammül gösterirler, insanlara iyilik yaparlar ve onları severler. Onların ihtiyaçlarını karşılayarak rahmet, şefkat ve tatlı dille muamele ettikleri gibi kötülüklerden ve zarar verecek davranışlardan uzak dururlar.⁴³⁸ Dolayısıyla ahlâkı güzel olan kimse nasıl diğer insanlarla güzel geçiniyorsa kendisiyle güzel geçinilmeyi hak eden aile bireylerine karşı da aynı güzel davranışları sergilemelidir.

Allah Resûlü kadınlara olan öğüdünde ise *“Saliha kadın, kocası yüzüne baktığı zaman onu sevindirir, kocasının meşru isteklerini yerine getirir ve onun olmadığı yerde hem malını hem de namusunu muhafaza eder.”*⁴³⁹ hatırlatmasında bulunmuştur.

Aile için çok önemli olan bir husus da mahremiyet bilincidir. İslâm ailenin kurulmasına kıymet verdiği kadar ailenin dış tehditlerden korunmasına da önem vermektedir. Ailenin özel hayatı mahremdir ve kimseyle paylaşılmadığı gibi araştırılması da dinen, hukuken ve ahlâken doğru değildir. Aile bireyleri bu konuda eğitilmeli ve gerekli tedbirler

⁴³⁶ Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur'an”, 10 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Nikâh”, 3. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁴³⁷ Tirmizî, “Radâ”, 11 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Nikâh”, 50. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Ricâlühü Sikâtün” hükmünde bulunmuştur.)

⁴³⁸ İbn Reslân, **age**, c. 18, s. 203-204; Azîmâbâdî, **age**, c. 12, s. 286.

⁴³⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 5. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

alınmalıdır.⁴⁴⁰ Nitekim Yüce Allah eşlerin birbirleri için ayıp ve kusurları örtecek elbise gibi olduğunu açıklayarak ailede mahremiyete dikkat çekmektedir:

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

“Onlar sizin için, siz de onlar için birer elbisesiniz.”⁴⁴¹

Netice itibariyle ailede herkese sorumluluk düştüğünü ifade eden hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır:

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْأَمِيرُ رَاعٍ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir memurlarının çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibariyle hepiniz çobansınız ve hepiniz idâre ettiklerinizden sorumlusunuz.”⁴⁴²

Bu hadis dolaylı olarak kişinin sorumlu olduğu kişilerin fizyolojik ve psikolojik takiplerin yapmayı da emretmektedir. Ebeveynler çocuklarının davranışlarını daima gözetmeli, onlara maddî ve mânevî yönden rehberlik yapmalıdır. Daha önceden zikri geçtiği üzere özellikle ergenlik döneminde gençlere yol göstermek, onların arayış çabalarına, hayatı sorgulamalarına ve itirazlarına doyurucu cevaplar vermek, hayatta karşılaşılabilecek sıkıntı ve zorluklara karşı önceden bilgilendirmek, onları yaşama karşı dirençli kılacaktır. Bu aşamada planlı ve disiplinli bir metot uygulanmalıdır. İhtiyaçlarına cevap verecek donanımına sahip şahıslarla ve kitaplarla tanıştırabilir.⁴⁴³ Gençlerin fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları göz önünde bulundurularak enerjilerini atacakları yerler ve aktiviteler oluşturmak, onlara çeşitli etkinlikler sunmak elzemdir.⁴⁴⁴ Bunun örnekleri Hz. Peygamberin hayatında açık ve net bir şekilde görülmektedir. O, gençlere kıymet vererek onların değerli olduklarını hissettirmiş, onları ilme teşvik etmiş, sportif faaliyetlerden

⁴⁴⁰ Ayrıntılı bilgi: Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 4, s. 83-93.

⁴⁴¹ Bakara, 2/187.

⁴⁴² Buhârî, “Nikâh”, 90; Müslim, “Îmâre”, 20; Tirmizî “Cihâd”, 27 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur); Ebû Dâvûd, “Harâc”, 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.).

⁴⁴³ Şenol Korkut, **age**, s. 16-17.

⁴⁴⁴ Nihat Kaya, **age**, s. 40, 51-54.

binicilik ve atıcılığa teşvik etmiş ve genç yaştaki sahabeyi vali, ordu komutanı tayin ederek devlet kademelerinde istihdam etmiştir.⁴⁴⁵

Ailevî sorunlardan kaynaklanan intihar davranışının çözümü adına âyet ve hadislerden faydalandığı takdirde problemlerin çözüme kavuşacağı açıktır. Sorunlar aşıldığı takdirde bireyler hem dünyaları hem de âhiretleri namına huzur ve mutluluğu elde etmiş olacaklardır. Sükûnetin var olduğu bir ortamda gerek ebeveyn gerekse çocuklar açısından meydana gelen olumsuzluklar el birliği ile aşılabilecek ve bireylerin yaşama dair ümitleri artacaktır. Bu şekilde ailevî sorunlardan kaynaklanan intihar vak'alarının önüne geçilerek kişilerin hayata tutunmaları sağlanacaktır.

1.1.3. İmtihanlara Karşı Bakış Açısını Değiştirmek

İntihar vak'alarının sebeplerinden birisi de insanların karşılaştıkları sorunlarla başa çıkamaması, zorluklarla mücâdele edememesi, savaşmak yerine kaçmayı tercih ederek yenilgiyi kabul etmesidir. Bir manada intiharla sorunların üstesinden gelebileceği duygu ve düşüncesidir. Çalışmanın birinci bölümünde TÜİK verilerinde aktarılan intihar nedenleri arasında insanların ekonomik sıkıntılar ve iş/egitim hayatındaki başarısızlıklardan dolayı intihar ettikleri yer almaktaydı. Günlük hayatta, insanların ekonomik bir kriz (borç, iflas) yüzünden ya da eğitim hayatındaki başarısızlıklardan dolayı hayata elvedâ dediklerine şahit olunmaktadır. Oysa bu gibi durumlarda olması gereken duruş, mağlubiyeti kabul etmeksizin zorluklara karşı yılmadan direnmek ve azimle çaba göstererek hayata tutunmaktır.

Dünya hayatında insanın unutmaması gereken bir hakikat vardır ki imtihan, sıkıntı, meşakkat bu hayatın tabiatında yer almaktadır.⁴⁴⁶ Dünya hayatından hep iyilik beklemek, güllük-gülistanlık düşüncelerle yaşamak kişiye hep kötü sürprizler getirir.⁴⁴⁷ Âyet-i kerîmede bu hakikat açık ve net bir şekilde ortaya konulmaktadır:

*“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele!”*⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Bünyamin Erul, “Rahmet Peygamberi’nin Gençlerle İlişkisi”, **Peygamberimiz ve Gençlik**, DİB Yayınları, Ankara 2019, s. 41-49.

⁴⁴⁶ Victor E. Frankl, “**Hayatın Anlamı ve Psikoterapi**”, çev. Veysel Atayman, Say Yayınları, İstanbul 2019, s.59; Murat Taşdelen, **age**, s. 39.

⁴⁴⁷ Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **age**, s. 46-47.

⁴⁴⁸ Bakara, 2/155.

Resûlullâh'ın ifade ettiği üzere **الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ** “Dünya hayatı mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir.”⁴⁴⁹ Bütün mü'minler dünyada nefse ağır gelen meşakkatli ibadetlerle mükellef olmanın yanında, haram ve mekruh olan şehvetlere karşı engellenmiş durumda olduklarından sanki hapiste gibidirler. Mü'min öldüğü zaman bu zorluklardan kurtularak Allah'ın kendisi için hazırlamış olduğu ebedî nimetlere ve rahatlığa kavuşur. Allah'ın kendileri için cennette hazırladığı nimetlere oranla dünyadaki en leziz nimetler karşısında bile mü'min kendisini zindanda hisseder.⁴⁵⁰

Müslüman, asıl mutluluk ve huzuru âhiret hayatında elde edeceğinden, dünya hayatında ne kadar çok fırsat kaçırmış olursa olsun üzülmeye yahut ne imkân elde etmiş olursa olsun sevinmesine değmez.

Mevzuyla alakalı başka bir hadîs-i şerifte mü'minin dünya hayatında hep imtihana tâbi tutulacağı haber verilirken;

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا الرِّيحُ كَفَاتَهَا فَإِذَا اعْتَدَلَتْ تَكَفَّى بِالْبَلَاءِ

“Mümin, yeşil ekine benzer. Nasıl ki rüzgâr geldiği zaman ekin eğilir de rüzgâr sakinleştiğinde tekrar doğrulursa; mü'min de belâ ve musibetler sebebiyle eğilir fakat yıkılmaz.”⁴⁵¹ buyurulmaktadır. Yani Allah'ın emri geldiği zaman ona boyun eğerek rıza gösterir onu yerine getirir; başına istemediği bir olay geldiğinde ona sabrederek hayır ve sevap bekler. Belâ gittiği zaman ise şükürle ayağa kalkar. Onun isteği afiyet içinde musibetlerin üstesinden gelmek ve Allah'ın dünyada kendisi için hayır namına hükmettiği ve âhirette karşılığını göreceği fiillerden dilediğini seçmesini beklemektir.⁴⁵²

İnsanlar dünyanın imtihan için yaratıldığını, elde ettiği imkânların da imkânsızlıkların da Allah'tan birer imtihan olduğunun bilincinde bir hayat sürerlerse başa gelen olumsuzlukları olgunlukla karşılayabilirler. Çünkü kişiye isabet eden her sıkıntı ve zorluk kötülük olmayabilir. Bu konuda Hz. Peygamber **مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُصِبْ مِنْهُ** “Allah, hayrını dilediği kişiyi sıkıntıya sokar.”⁴⁵³ sözüyle başa gelen her felâketi şer olarak algılamamak gerektiğini açıklamaktadır.

⁴⁴⁹ Müslim, “Zühd”, 1; Tirmizî, “Zühd”, 12 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 3. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁴⁵⁰ Kâdî İyâz, **age**, c. 8, s. 511; Nevevî, **age**, c. 18, s. 93; Mübârekfûrî, **age**, c. 6, s. 506.

⁴⁵¹ Buhârî, “Merdâ”, 1; Müslim, “Sıfatü'l-kıyâme”, 58-60; Tirmizî, “Emsâl”, 4 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.);

⁴⁵² İbn Battâl, **age**, c. 9, s. 373; Kirmânî, **age**, c. 20, s. 177-178; İbn Hacer, **age**, c. 10, s. 107-108.

⁴⁵³ Buhârî, “Merdâ”, 1.

Allah sevap vermek için kullarını sıkıntılarla, meşakkat ve elemelerle imtihana tâbi tutar. Sabredene mükâfat, şikâyet edene ise ceza vardır. İnsan bedeninden hastalık, sıkıntı, keder hiç eksik olmamasına rağmen Allah Teâlâ, sabrettikleri takdirde bunları günahlara keffâret yapmakla ve onların derecelerini yükseltmekle büyük bir müjde vermektedir.⁴⁵⁴ Mü'min bilir/bilmeli ki dünyada iken bedeninde, ailesinde, malında sıkıntıya maruz kalacak ve bunlar günahlarının affına ve derecesinin yükselmesine vesile olacaktır.⁴⁵⁵ Ta ki Allah'ın huzuruna günahlarından arınmış olarak çıksın. Ancak dertlere sabır gösterilmez, sızlanma ve şikâyetle karşılık verilirse günahların affına vesile olmadığı gibi sevap alınarak derecenin yükselmesini de sağlamaz.⁴⁵⁶

İnsan ne zaman, nerede, nasıl bir sıkıntı ve zorlukla karşılaşacağını bilemediğinden, ansızın gelen sıkıntı ve zorluk karşısında âciz ve çaresiz kalabilmektedir. Çözüm ise soğukkanlılıkla, kontrolü kaybetmeden olumsuzluklara göğüs gerebilmek ve mücâdele etmektir. İntihar ederek dünyalık sıkıntı ve zorluklardan kurtulacağına inanmak çözüm değildir.

Mademki dünya hayatı imtihandan ibarettir. Öyleyse insana düşen de tedbir almaktır. Herhangi bir başarısızlıkla karşı karşıya gelmiş insana mânevî destek sağlayacak formüller şu şekilde sıralanabilir:

Hayata daima iyimser ve ümitvar bakarak mücâdele etmek, elinde bulunan imkânlarla şükür ve kanâat etmek, hırs ve tamaha yenik düşmemek, olumsuzluklara karşı otokontrol sağlamak (nefis terbiyesi), elinden gelen çabayı gösterdikten sonra tevekkül ve teslimiyet göstererek rızaya teslimiyettir. Şimdi sırası ile bu başlıklar üzerinde açıklama yapılacaktır.

1.1.3.1. Mücâdele İle Ayakta Kalmak ve Acizliğe Yenik Düşmemek

İnsan, doğumundan ölümüne kadar olan yaşamı boyunca hayatta karşısına çıkan olumsuzluklarla savaş halindedir. Bu savaşta kimi zaman galip gelirken bazan da mağlup olur. Mağlubiyetin arkasından toparlanmanın, canlılık ve zindelik kazanarak yeniden başlamanın adı mücâdeledir. İntiharın en önemli sebeplerinden birisi ise mücâdele ruhunu kaybetmektir. Zorluklara karşı direnme gücünü kaybetmiş insanlar intiharı çözüm olarak algılamaktadırlar. Bu hususta yaşanan modern çağın ve çevrenin etkisi de yadsınamaz.

⁴⁵⁴ İbn Hacer, **age**, c. 10, s. 108-110.

⁴⁵⁵ Nevevî, **age**, c. 17, s. 151-153.

⁴⁵⁶ Molla Gürânî, **age**, c. 9, s. 231.

Post-modern çağ mutluluk ve haz üzerine inşa edilerek acı ve üzüntü budanmak istenen dikenli dallar olarak gösterilmekte dert ve hüzne âdete veba algısı yapılmaktadır. İnsanlara “Mutlulukları yalnız yaşamalı, sorunları yalnız çözmelisiniz, sizin başkalarına ihtiyacınız yok.” fikri aşılansak yalnız ve bencil tipler oluşturulmaktadır. Kendi başına problemlerin üstesinden gelemeyen insanlar ise ruhsal bunalım geçirmektedir. Olması gereken acıyı ve kederi de hayatın bir parçası olarak kabullenmek ve musibetlerle mücadele ederek tecrübe kazanmaktır.⁴⁵⁷

İnsan acı ve sıkıntılarla birlikte yol alır. Bazan sıkıntılarına çözüm bulur bazı zaman da adaptasyon sağlar. Kişiler başarısız olduğu durumlarda da deneyim kazanmış olarak ilerler. Felâket anlarında âni kararlar almadan esnek olmak kişiye avantaj sağlar. Diğer türlü olumsuzluklar insan üzerinde kaygı, stres ve gerilim oluşturur. Bu durum ise başa çıkma alternatiflerini olumsuz yönde etkiler. Eğer insanlar sorunlarla başa çıkamazsa ölümü özgür iradeleriyle seçebilmektedirler.⁴⁵⁸ Ancak unutulmaması gereken bir esas vardır ki hayatın asıl amacı yaşamaktır. Ölüm kolay olanı tercih etmek, mücadeleden kaçmak ve pes etmek demektir.⁴⁵⁹

Hayat başlı başına bir mücadeleden ibarettir. Önemli olan düşmek değil düştüğün yerden yeniden kalkmasını bilmektir. Bunun için de azim, çaba, gayret ve sabır şarttır. Sıkıntı ve zorluklara tahammül ve katlanma ruhu olmadan karşılaşmada başarı yakalanamaz.⁴⁶⁰

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de yer alan “İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.”⁴⁶¹ âyeti insanın zorluklara karşı mücadelesinin karşılığını göreceğini ifade etmektedir.

Bu konuda ihmalkârlık göstermemek adına Allah Resûlü'nün Allah'a sığındığı bilinmektedir. İstiâze hadislerinden bir tanesinde Hz. Peygamber şöyle dua etmiştir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ...

“Allah'im acizlikten, tembellikten, korkaklıktan... sana sığınırım.”⁴⁶²

⁴⁵⁷ Kemal Sayar, **Terapi Kültürel Bir Eleştiri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2022, s. 229-233.

⁴⁵⁸ Halit Altıntop, **age**, s. 38-39.

⁴⁵⁹ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 59, 62-64.

⁴⁶⁰ Kemal Sayar, **Sufi Psikolojisi**, s. 42; Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 137-138.

⁴⁶¹ Necm, 53/39.

⁴⁶² Buhârî, “Deavât”, 38; Müslim, “Zikir”, 50; Tirmizî, “Deavât”, 131 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Salât”, 365 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “İstiâze”, 13 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Dua”, 3.(Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

Acizlikten sığınma; dünya ve âhirete menfaati olan işleri yapma konusunda gücün kaybolmaması, tembellikten istiâze; güç olmasına rağmen niyetteki zayıflıktan ve bedeni yormak yerine istirahati tercih etmekten sığınmadır. Çünkü tembellik dünya ve âhiret için çalışmaya mâni olur. Korkaklık ise cesaretin zıddıdır. Bu hallerden Allah’a sığınmak gerek dünyevî gerekse uhrevî davranışlarda gevşeklik ve ihmalkârlığı önlediği gibi çalışma, gayret ve azim hususunda işleri kolaylaştırır.⁴⁶³

Hayatta karşılaşılan olumsuzluklarla mücadelede başarının reçetesi hayata olumlu bakış açısı olan iyimserlik ve daimi bir ümit beklentisidir. Bu meziyetlere sahip olan insan asla hayatla bağını koparmaz. İyimserlik, hayatı tüm yönleriyle kabullenip, hayalci olmadan gerçeklerle yüzleşerek hayata pozitif bakmak, musibetler karşısında muhakkak bir çıkış kapısının olacağına inanmak, hayatı yaşanmaya değer bulmak ve yaşama koşulsuz evet diyebilmektir. İyimser bakış açısına sahip insanlar problemleri görmezlikten gelmeden, kendilerine güvenerek, cesaretle mücâdele ederler.⁴⁶⁴ Karamsar bakış açısına sahip insanlar ise sıkıntı ve zorluklar karşısında mücâdele etme cesaretini gösteremediklerinden hemen pes eder ve hayata küserler.⁴⁶⁵

Ümit ise belirlenen hedefe ulaşmak için iradeyi kullanarak gerekli çaba ve gayreti ortaya koyduktan sonra amacın gerçekleşeceği inancına sahip olmaktır. Ümit duygusu hedef ve planlarını uygulamak için insanı motive eden ve bireye enerji verip onu harekete geçiren bir güçtür.⁴⁶⁶ Ümitvar olmak yenilgilere ve engellere rağmen, yılmadan hedefe koşmak, hatalardan ders çıkarmak, karamsarlığa ve umutsuzluğa düşmemektir. Olumsuzluklara karşı direnmek, farklı bakış açılarına sahip olmak ve çözüm için asla vazgeçmemektir.⁴⁶⁷

Hadîs-i şerifte ifade edildiği üzere İslâm’da karamsarlık, ümitsizlik yerine işleri hayra yorarak ümit beklentisi içinde olmak vardır:

لَا طَيْرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالُوا وَمَا الْفَأْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ

“(İslâm’da) uğursuzluk yoktur. En hayırlı olanı fe’l(hayra yorma)dir.” (Sahabe) “Fe’l nedir?” ya Resûlullâh diye sorunca Hz. Peygamber “Sizden birisinin duymuş olduğu güzel

⁴⁶³ İbn Battâl, **age**, c. 5, s. 35-36; Kâdî İyâz, **age**, c. 8, s. 203; Kastallânî, **age**, c. 9, s. 210.

⁴⁶⁴ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 99-104.

⁴⁶⁵ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 60; İlyas Sivridaştan, **age**, s. 7.

⁴⁶⁶ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 59-60, 86-89.

⁴⁶⁷ Bülent Şen, **Metaforlarla Duygusal Zekâ**, Nobel Yayınları, Ankara 2018, s. 157.

sözdür.”⁴⁶⁸ buyurmuş olaylar hakkında iyimser düşünmeyi teşvik ederek kötümserliği, karamsarlığı ve umutsuzluğu engellemek istemiştir.

Hadisin sebep-i vürudu uygulanmakta olan bir yanlışın düzeltilmesi esasına yöneliktir. Cahiliye dönemindeki müşrikler önemli bir karar alacakları zaman kuş uçurarak onun hareketlerine göre (sağ tarafa uçarsa uğurlu, sol tarafa giderse uğursuz) yapacakları işi uğurlu veya uğursuz sayarlardı. Bu sayede fayda sağlamaya yahut zararı def etmeye çalışırlardı.⁴⁶⁹ Allah’tan başka bir varlıktan fayda beklemek veya zararın giderilmesini istemek şirk sayıldığından İslâm bu âdeti reddetti.⁴⁷⁰ İnsan aklıyla ölçüp tarttıktan sonra işte hayır gördüyse onu yapar, zarar olacağına inanıyorsa o işten geri durur. Yapılacak olan ameldeki hayrı veya şerri bir varlığa, canlıya, söze veya fiile bağlamak doğru değildir.⁴⁷¹ Kişiler isteklerinin gereklerini yerine getirir de gerçekleşmesi için Allah’tan yardım isterlerse bu onlar için hayır olur. Ancak fiili sorumluluğunu yerine getirmez ve karamsar davranırlarsa bu onlar için şer olur. Bir şeyi uğurlu saymak Allah’a karşı hüsnü zan beslemek iken uğursuzluk Allah’tan başkasından medet ummak demektir. Çünkü güzel konuşmak, güzelliklerden bahsetmek insanın fitratını olumlu yönde etkilediği gibi kötülükler, karamsarlık ve umutsuzluk da insana olumsuz tesir yapmaktadır.⁴⁷² Bu nedenle mü’min üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra Allah’a tevekkül etmeli, O’na güvenmeli ve O’ndan yardım beklemelidir.

Allah Resûlü inananlara tavsiyesi ettiği duada şöyle buyurmaktadır:

... وَلَا تَرُدُّ مُسْلِمًا فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ

“Hiçbir Müslüman (uğursuzluk sebebiyle) teşebbüsünden vazgeçirmesin. Herhangi biriniz hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman, “Allah’ım! İyilikleri sadece sen verirsin, kötülükleri yalnız sen giderirsin. Gunahtan kaçacak güç, ibâdet edecek kuvvet ancak senin yardımınla kazanılabilir.”⁴⁷³

⁴⁶⁸ Buhârî, “Tıb”, 44; Müslim, “Selâm”, 34; Tirmizî, “Seyr”, 46 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Tıb”, 43 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁴⁶⁹ İbn Hacer, **age**, c. 10, s. 212-215.

⁴⁷⁰ Nevevî, **age**, c. 14, s. 218-220.

⁴⁷¹ Aynî, **age**, c. 21, s. 274.

⁴⁷² İbn Battâl, **age**, c. 9, s. 435-438.

⁴⁷³ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

Hayata olumlu ve iyimser bakmak da hem biyolojik hem de psikolojik sağlık için önemlidir. Ümitvar olmak kötölüklerin bir gün gideceği, iyi günlerin geleceği umudu insana yaşama tutunma gücü verir.⁴⁷⁴ İnsanın kaldırabileceği miktarda üzüntü hissetmesi onu hayata karşı dirençli kılar ve sorunlara çözüm noktasında farklı seçenekleri görme açısından faydalı olur ve üretkenliği artırır. Kilit nokta ümitvar olmak ve mücadeleden korkmamaktır. Çünkü insan neye odaklanırsa beyin o düşünce ile ilgili bağlantılar kurar ve oraya yoğunlaşır. Beyin odaklandığı veriler ışığında kimyasal üretir.⁴⁷⁵

Bu bilgiler ışığında bireylerin intihar etmesinin sebebi başa çıkma ve sorunların üstesinden geleceğine dair inancının zayıf olmasıdır. Kendisinde mücadele edecek gücü bulamayan kişiler problemleri çözümsüz olarak algılamakta ve bu durumdan kurtulmanın yegâne alternatifini olarak ölüm düşüncesini benimsemektedirler. İnsanların kendisinde mücadele gücünü bulmaları yahut bu hususta kendilerine yardım ve destek olacak kişilerin olması sorunların aşılması noktasında önemlidir. Karşılaştığı olumsuzlukları aşan fertler elbette yaşama bağlanacak ve intihar fikrinden uzaklaşacaktır.

Kişilerin olumsuzluklar karşısında hayata tutunmasına yardım ederek bakış açılarına olumlu katkı sağlayan, fertlerin mânevî destek alarak huzur, mutluluk ve rahata kavuşabileceği bir diğer nokta şükür ve kanâattir.

1.1.3.2. Şükür ve Kanâat İle Yetinmek

Hayatta başarılı olmanın ve zorluklarla mücadelenin sırlarından birisi de kişinin elinde bulunan nimetlerin kadrini kıymetini bilmesi ve nimeti verene şükür etmesidir. Bu alanda başarılı olamayan kişiler kendisini hep eksik hissederek hayata bakışını yanlış açılardan değerlendirecek ve sahip olduklarıyla mutlu olmak yerine sahip olmadıklarına odaklanarak mutsuz olacaktır. Bu nedenle huzur için şükür ve kanâat önem arz etmektedir.

Şükür kelimesi eldeki nimeti tasavvur etmek, onu izhar etmek,⁴⁷⁶ iyilik ve ikram yapanı övmek, methetmek, ona iyilikle mukabelede bulunmak gibi mânalara gelmektedir. Şükür, yapılan iyiliğe karşılık memnuniyet ve takdirin ifadesi olup iyilik yapan kimseyi hayır işlemeye motive eden şuurlu bir faaliyettir. Zıddı ise nankörlük,⁴⁷⁷ vefasızlık, kadir kıymet bilmemektir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ Bülent Şen, *Metaforlarla Duygusal Zekâ*, s. 57-59.

⁴⁷⁵ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, s. 51, 195-198.

⁴⁷⁶ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 531-532. (maddesi شكر)

⁴⁷⁷ Age, s. 531.(maddesi شكر)

⁴⁷⁸ İsmail Karagöz, age, s. 191-192; Gülüşan Göcen, age, s. 29-38.

İslâm dini insanın huzur ve mutluluğu yakalayabilmesi için ona reçete olarak şükür ve kanâati teşvik etmektedir. Yüce Allah kullarından kendilerine verilen nimetler için şükür etmelerini talep etmekte,⁴⁷⁹ şükreden kullarından razı olacağını⁴⁸⁰ ve şükredenleri mükâfatlandıracağı haber vermektedir.⁴⁸¹ Kur'an-ı Kerîm'de “Şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur.”⁴⁸² ifadesi bulunurken “Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok artırırım.”⁴⁸³ âyeti ise şükürün nimetin ziyadesine vesile olacağını; nankörlüğün ise nimetin elden gitmesine sebep olacağını hatırlatmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de insanın nefsini terbiye etmediği takdirde nankörlük yaptığına, menfaati doğrultusunda hareket ederek iyiliğe kavuşunca şükürü ihmal ettiğine değinilmektedir:

“İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zararı gidermeye bizi çağırıp yalvarmamış gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir.”⁴⁸⁴

Hiz. Peygamber ise iyilik yapana teşekkür etmek gerektiğine vurgu yapan bir hadîs-i şerifinde لَا يَشْكُرُ اللَّهَ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ “İnsanlara teşekkür etmeyen kimse Allah'a karşı da şükürde bulunmaz.”⁴⁸⁵ ifadesini kullanmaktadır.

Mevzu ile alakalı başka bir hadiste Allah Resûlü, iyiliğe karşılığın asgari düzeyini belirtirken iyilik yapana teşekkür etmek, onu övmek ve ona dua etmeyi zikretmektedir.

مَنْ أُعْطِيَ عَطَاءً فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُتِنِ بِهِ فَمَنْ أَتَى بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ

“Kime bir iyilik yapılırsa, o iyiliğe karşılık versin. Verecek bir şey bulamazsa, iyilik yapana hayırla anıp dua etsin.”⁴⁸⁶ Zira onu övmekle, teşekkürünü yerine getirmiş olur. Ketmeden (karşılık vermeyen) nankörlük etmiş olur.”⁴⁸⁷

Hadîs-i şeriflerin üzerinde durduğu hakikat şu şekilde açıklanabilir:

⁴⁷⁹ Bkz. Bakara, 2/152.

⁴⁸⁰ Bkz. Zümer, 39/7.

⁴⁸¹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/144-145.

⁴⁸² Neml, 27/40, Lokmân, 31/12.

⁴⁸³ İbrahim, 14/7.

⁴⁸⁴ Yûnus, 10/12. Bkz. Hûd, 11/9-10, Fecr, 89/15-16.

⁴⁸⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 12 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Tirmizî, “Birr”, 35 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁴⁸⁶ “Kendisine iyilik edilen bir kimse o iyiliği yapana, جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا ‘Allah seni hayırla mükâfatlandırсын’ derse ona en iyi şekilde teşekkür etmiş olur.” Tirmizî, “Birr”, 87. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.)

⁴⁸⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 12 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.); Tirmizî, “Birr”, 86. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.)

İnsanların kendisine yaptığı iyiliklerden dolayı teşekkür etmeyen kimseden Allah razı olmaz. Çünkü kula asıl nimeti veren Yüce Allah olduğundan iyiliği gerçekleştiren kimse aracı konumundadır. Dolayısıyla aracılık yapan kimseye karşı övgü ve senâ yapılmadığı takdirde bu kusur yaratıcıya karşı da nankörlük sayılır. Tabiatında insanların yaptığı iyiliğe teşekkür bulunmayan, yerine getirilen hayrı görmezden gelerek nankörlük eden kimse aynı şekilde Allah'ın vermiş olduğu nimetlere de şükretmesini bilmez ve onlara karşı da hamd ve şükür görevini ifa etmez.⁴⁸⁸

Şükürle beraber anılan kanâat ise bir şeye razı olmak,⁴⁸⁹ elindeki imkânlarla yetinmek, nimetin kıymetini bilmek, onunla mutlu olmak ve kıyaslama yapmamak demektir. Kanâat en büyük zenginliktir, kanâat sahibi olmayan insan açgözlü, tamahkâr ve aşırı hırslı olup elindeki ile yetinmeyen karnı doyduğu halde gözü doymayan, ne kadar zengin olursa olsun kendini fakir hisseden insandır. Tatminsiz olan ve hırslarına yenik düşen kişi daima huzursuz olur.⁴⁹⁰ Hz. Peygamber insanları kanâate teşvik ettiği bir hadisinde:

وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ.

*“Kim dilenmekten çekinir, iffetli davranırsa Allah onun iffetini arttırır. Kim tok gözlü olmak isterse Allah onu başkalarına muhtaç olmaktan kurtarır. Kim de sabretmeye gayret ederse Allah ona sabır verir. Hiç bir kimseye sabırdan daha hayırlı ve büyük bir lütufta bulunulmamıştır.”*⁴⁹¹

Hadiste sabrederek ve Allah'a tevekkül ederek rızık beklemeye insanlardan istememeye ve iffetli olmaya dair bir özendirme vardır. Sabır mükâfatı sınırsız ve takdir edilmemiş sevap barındırdığı için kişiye verilmiş olan en faziletli duygudur. Kim iffetli olmayı ister de insanlardan bir şey istemezse Allah dilerse onu zenginlikle rızıklandırır, dilerse gönlüne kanâat verir de elinde bulunan imkânlar ona yeterli gelir kimseye muhtaç olmaz. Kim de sabırlı olursa Allah onun sabrını artırır. Burada geçim şartlarına ve diğer dünyalık

⁴⁸⁸ İbn Reslân, *age*, c. 18, s. 490-493; Azîmâbâdî, *age*, c. 13, s. 114-115.

⁴⁸⁹ Râgıb el- İsfahânî, *“age”*, s. 813. (maddesi قنع)

⁴⁹⁰ Semiha Keleş, *Sahîhayn Hadislerinde Duygu Yönetimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2020, s. 86.

⁴⁹¹ Buhârî, “Zekât”, 50; Müslim, “Zekât”, 124; Tirmizî, “Birr”, 76 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 28. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

meşakkatlere karşı sabra teşvik vardır. Sabırlı kimsenin ihtiyacını istemeden beklemesi istemekten daha evladır. O zaman rızık kendiliğinden gelir.⁴⁹²

Hayatta karşılaşılan zorluklar karşısında insanın elinde bulunan imkânlarla şükretmesi ve kanâat etmesi, insanı hırs ve tamah hastalığından korur. Aynı zamanda başkalarının elinde bulunan imkânlar karşısında kıyaslama yapmaması onu kıskançlık ve haset duygularından kurtarır. Bu sayede insanlar ellerindeki ile yetinmeyi öğrendiklerinden nimetlerin kıymetini bilirler ve aynı nimete sahip olmayan insanları da düşündüklerinden kendi imkânlarının iyi olduğu kanaatine ulaşırlar. Bu düşünce onların hayata pozitif bakmasını temin ettiğinden yaşama dair ümitlerini artırır ve ulaşmadıkları istekleri yüzünden intihar etme fikrini gündemlerine almazlar.

Kişiler bahsi geçen düşünce yapısına sahip olmazlar da ellerindeki nimetlerle yetinmek yerine sürekli hayalleri ve hedefleri peşinde koşarlarsa bu düşünce yapısı onları hep daha fazlasını istemeye ve bunun sonucu olarak da doyumsuzluğa sürükler. Doyumsuz olan insan ise istek ve arzuları yerine gelmediği takdirde hayat küser ve yaşamın anlamının olmadığı söylemlerine başvurur. Bundan sonraki süreç ise intiharla bitebilir. Bu nedenle hırs ve tamah konusuna değinmek uygun görülmüştür.

1.1.3.3. Hırs ve Tamah İle Haddi Aşmamak

Çağımızın ciddi ve girift sorunlarından biri olan intiharın sebeplerinden birisi insanın dünyaya olan aşırı bağlılığı ve nimetlere olan düşkünlüğüdür. Dini literatürde hırs ve tamah kelimeleri benzer mânalar ifade etmektedir. Hırs, aşırı derecede istemek;⁴⁹³ tamah ise nefsin bir şeyi şiddetle arzulaması ve ona meylî⁴⁹⁴ demektir.

Modern hayatın sunmuş olduğu imkân, kolaylık ve rahatlığa rağmen insan beklenildiği gibi sevinçli ve neşeli değil aksine mutsuz, huzursuz, yalnız ve bencildir. Sorun ise elindeki ile yetinmemesi, şükretmemesi, doyumsuz olan hırs ve tamahıdır.⁴⁹⁵ Rekabete dayalı yaşam tarzı olan kapitalizmin insanın mesut olması için bireylere sunduğu “Yarıştta herkesi geçmelisin, çok kazanmalı ve çok tüketmelisin ki mutluluğu yakalayabilesin.” fikri insanları tüketim çılgınlığına sevk etmektedir. Bu düşünce sistemi huzursuzluğun kaynağını giderilmemiş ihtiyaçlar listesi olarak belirlemektedir. İnsana ihtiyacı olmayan

⁴⁹² İbn Hacer, **age**, c. 11, s. 304-305; Aynî, **age**, c. 9, s. 49.

⁴⁹³ Râgıb el- İsfahânî, **“age”**, s. 257. (maddesi حرص)

⁴⁹⁴ Râgıb el- İsfahânî, **“age”**, s. 608. (maddesi طمع)

⁴⁹⁵ Burhan İşliyen, **Dünyevileşme**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2021, s. 98-100; Enbiya Yıldırım, **age**, s. 144-149.

eşyaları bile ihtiyaçmış gibi göstererek hep satın alma, sahip olma ve bu şekilde mutlu olma hissi pompalanmaktadır. İnsanın elinde bulunan imkânlar bir zamanlar hayalleri arasında iken “Şu an sahip olduklarım bir zamanlar hayallerim arasındaydı.” diyerek şükretmek yerine ulaşmış olduğu konumunu beğenmeyerek hep daha fazlasını istemektedir. Sonuç olarak insanlar günün sonunda sahip oldukları nimetleri düşünerek mesrur olmak yerine sahip olamadığı şeylerle hüznü olmayı tercih etmektedirler.⁴⁹⁶

Kur'an-ı Kerîm, insanın fitratına dünyalık nimetlere karşı ilgi ve alakanın yerleştirildiğinden bahsetmekte,⁴⁹⁷ ancak kişilerin tabiatında bulunan hırs ve tamahın kontrol edilmesi gerektiğini vurgularken gerekçe olarak dünya hayatının ve dünyalık nimetlerin fâni oluşunu zikretmektedir. Âyet-i kerîmelerde buyurulduğu şekliyle “*Biliniz ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlâtta bir çokluk yarışından ibarettir.*”⁴⁹⁸ “*Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.*”⁴⁹⁹ İslâm insanın asıl amaç ve gayesini unutarak dünyalık nimetlere gönül kaptırmamasını, fâni olanı bâki olana tercih etmesini aldanma olarak nitelemektedir.⁵⁰⁰

İnsanın yaratılışında bulunan hırs ve tamahın tedavisi zühd hayatıyla sağlanmaktadır.⁵⁰¹ Zühd hayatını benimsemiş kişiye “zâhid” denilir ki bir şeye karşı arzu duymayan, aza razı olan kişi⁵⁰² demektir. Hz. Peygamber hayatı boyunca her türlü imkâna sahip olduğu halde zühd hayatı sürmeyi tercih etmiş ve dünya hayatında kendisini bir ağacın altında gölgelenerek orayı terk eden bir yolcuya benzetmiştir.⁵⁰³

Resûlullâh'ın kendisi zühd hayatını tercih ettiği gibi yakınında bulunan ashâbına da zühd hayatını tavsiye etmiştir. Kendisine gelerek “Ey Allah'ın Resûlü! Bana, yaptığım zaman hem Allah'ın hem de insanların beni seveceği bir iş söyle” diyen kişiye *أَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ* “Dünya ve dünyalıklardan yüz çevir ki Allah seni sevsin; halkın elinde olandan yüz çevir ki insanlar seni sevsin”⁵⁰⁴ öğütünde bulunmuştur.

⁴⁹⁶ Gülüşan Göcen, *age*, s. 134-139; Şeyma Dedemoğlu, *age*, s. 37.

⁴⁹⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3-14.

⁴⁹⁸ Hadîd, 57/20.

⁴⁹⁹ Kehf, 18-46, Ankebût, 29/64.

⁵⁰⁰ Bkz. Fâtır, 35/5, Âl-i İmrân, 3-14.

⁵⁰¹ Burhan İşliyen, *age*, s. 199-200.

⁵⁰² Râgıb el- İsfahânî, “*age*”, s. 439. (maddesi زهد)

⁵⁰³ Tirmizî, “Zühd”, 3 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 3 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁰⁴ İbn Mâce, “Zühd”, 1.(Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

Yine Abdullah ibn-i Ömer’e zühd hayatıyla ilgili yaptığı nasihatinde ona şöyle demiştir:

كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ “Dünyada sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol.”⁵⁰⁵

İbn-i Ömer’in şahsiyetinde bütün müslümanlara verilen bu mesajda insanlarla aşırı muhatap olmamaya, dünyalık nimet elde etme hususunda düşkün olmamaya ve zühd hayatına dair teşvik vardır. Garip kimsenin insanlarla iletişimi az olduğundan yalnızdır. O tanıdığı birine uğramaz ki dostluk kursun ve onunla hemhal olsun. Yolcuya gelince tâkati nispetinde bulunduğu yerden uzaklaşır ve yolculukta kendisine mani olmasın diye az eşyası ve azığı bulunur. Bu hadiste de dünya hayatında zühde rağbet ettirme vardır ki mü’min de yolcu gibi kendisine yetecek kadar dünyalık ile yetinmelidir.⁵⁰⁶

Hadîs-i şerifin beyanıyla لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ “Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur.”⁵⁰⁷ Bu yüzden İslâm, hırs ve tamahla sürekli isteyen ve doymak bilmeyen nefsi emmâreyi kınamaktadır.⁵⁰⁸

İslâm’a göre hakiki zenginlik mal çokluğunda değildir. Çünkü nice zenginler vardır ki onlar ellerinde bulunan nimetlere kanâat etmeyerek, kendisini fakir hissettiğinden servetini artırmak için daima çalışmaktadır. Mal toplama ve biriktirme hırsından dolayı helal haram hassasiyeti gözetmezler. Kendilerini fakir hissettiklerinden yahut servetlerinin biteceği korkusuyla kendileri zenginliklerinden istifade edemedikleri gibi varlıklarından hayır ve hasenat yaparak âhiretleri için yatırımda yapmazlar. İslâm’da tasvip edilen ve övülen davranış ise gönül tokluğu ve kanâattir. Kişinin gözü tok olursa hırs ve tamahtan kurtulur ve izzetli olur. Açgözlülükle, mal biriktirme sevdasıyla insanların aşağılamasına, kınamasına maruz kalmaktansa; kanâat sahibi olarak saygınlık, itibar, şeref ve haysiyetini kaybetmeden yaşam sürmek daha evladır.⁵⁰⁹ İnanan insan bilir ki Allah’ın takdirine rıza göstererek hırs ve tamaha kapılmamak, âhirette kavuşacağı nimetleri düşünerek onun verdikleriyle iktifa etmek dünyalık servetten daha hayırlıdır.⁵¹⁰

Hiz. Peygamber, insanın fıtratında yer alan bu hırs ve tamahı şu şekilde dile getirmiştir:

⁵⁰⁵ Buhârî, “Rikâk”, 3; Tirmizî, “Zühd”, 19 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadisin farklı rivayetlerine yer vermiş.); İbn Mâce, “Zühd”, 3. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁰⁶ İbn Battâl, *age*, c. 10, s.148-149; İbn Mülekkın, *age*, c. 29, s. 403-404.

⁵⁰⁷ Buhârî, “Rikâk”, 15; Müslim, “Zekât”, 120; Tirmizî, “Zühd”, 30 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 9. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁰⁸ Gülüşan Göcen, *age*, s. 43, 60.

⁵⁰⁹ Musa Şâhin Lâşîn, *age*, c. 4, s. 111-112.

⁵¹⁰ İbn Battâl, *age*, c. 10, s. 165; Kirmânî, *age*, c. 22, s. 213.

لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ

“Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doldurur.”⁵¹¹

Karından maksat gözdür çünkü o hırs ve tamahından dolayı gördüğü her şeye sahip olmak ister. Fıtratında bulunan bu duyguları terbiye etmeyen insan, ne kadar imkâna sahip olursa olsun hep daha fazlasına talip olur⁵¹² ve ölüp de toprağa girinceye kadar doyma bilmez. Öldüğü zaman defnedilince gözü, ağzı ve karnı toprakla dolar.(Hırsı sona ermiş olur.)⁵¹³

İnsanın dünyaya gönül kaptırmaması gerektiğini vurgulayan onu aklını kullanmaya sevk eden ve dengeli olmasını sağlayan bir hadiste ise Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır:

يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ أَوْ لَبَسْتَ فَأَبْلَيْتَ أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ

“Âdemoğlu, malım malım deyip duruyor. Ey âdemoğlu! Yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya sadaka olarak verip sevap kazanmak üzere önden gönderdiğinden başka malın mı var?”⁵¹⁴

İnsanın modern dünyada yaşam standartları yükseldi, maziye göre zenginleşti, daha kültürlü hale geldi ama bu gelişmişlik insanın mutluluğuna aksi tesir yapmış olacak ki çağdaş insan geçmişe oranla daha mutlu ve huzurlu değildir.⁵¹⁵ Mutsuzluğun sebebi ise insanın sürekli kendisini başkalarıyla kıyaslamasıdır. Kendisinden makam/mevki bakımından üste baktığında onun imkânlarına sahip olamadığı için üzülmemekte, haset ederek kıskanmaktadır.⁵¹⁶ Kendisinden daha düşük seviyede olan birisine bakınca da kibir ve gurura kapılmaktadır. Oysaki kişi için imkân da imkânsızlık da imtihandır. İdeal olan ise insanın kendisi olarak yaşaması ve kendi olanakları ile başkalarının elinde bulunanları karşılaştırmamasıdır.⁵¹⁷

Hırs ve tamahı törpüleyen tedavi ise şu hadisi şerifte açıklanmaktadır:

⁵¹¹ Buhârî, “Rikâk”, 10; Müslim, “Zekât”, 117; Tirmizî, “Zühd”, 21 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 27. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵¹² Murat Taşdelen, *age*, s. 18.

⁵¹³ İbn Hacer, *age*, c. 11, s. 255; Aynî, *age*, c. 23, s. 45-46.

⁵¹⁴ Müslim, “Zühd”, 3-4; Tirmizî, “Tefsiru’l-Kur’an”, 88 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “Vesâyâ”, 1. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵¹⁵ Nevzat Tarhan, *Kendinizle Barışık Olmak*, s. 130; Gülüşan Göcen, *age*, s. 17-21; Abdülkerim Bahadır, *age*, s. 81-83.

⁵¹⁶ Burhan İşliyen, *age*, s. 154-155.

⁵¹⁷ Nevzat Tarhan *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, s. 163-168

إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ

“Şayet biriniz, mali imkânlar bakımından ve bedenen kendisinden daha iyi durumda olanlara (imrenip) bakacak olursa; bir de (bu yönlerden) kendisinden daha kötü durumda olanlara baksın.”⁵¹⁸

Sahip olunan imkânlardan maksat dünyalık nimetler, servet ve evlat gibi süslerdir. Kendisinden daha az nimete sahip olana baksın ki bu nimeti azımsamamak ve beğenmemek açısından daha iyidir. İnsan yükseklerle göz diktiğinde elinde olanın kıymetini bilmez ve onu verene şükür etmez. Oysa insan düşen nimet anında şükretmek, musibet anında sabretmektir.⁵¹⁹

Unutulmaması gereken bir hakikat vardır ki; insan için istek ve arzuları elde edilene kadar cazip ve ilgi çekicidir. Elde edildikten sonra önemi kaybolur ve yeni taleplere odaklanılır.⁵²⁰ Çünkü insan maddî ihtiyaçlarının çok ötesinde mânevî özellikleri ile var olan ve mânevî anlamda doyum sağlamadıkça mutlu olamayan bir varlıktır.⁵²¹ Bu sebeple bireyler hırs ve tamahları yüzünden dünyanın geçici nimetlerine gönül vermemeli, hevâ ve heveslerinin peşinde koşarak kendilerini yormamalı ve istekleri yerine gelmiyor diye hüznlenmemelidir. Çünkü dünyalık istek ve taleplere bağlı bir yaşam tarzı insanı hayal kırıklığına uğrattığından kişiler dünyadan umutlarını kestikleri zaman karamsarlık içinde intihar davranışına yönelebilirler. Bu nedenle İslâm kişinin fitratında yer alan hırs ve tamahın iyi yönetilmesini istemektedir.

Fertlerin intihar etmesine neden olan sebeplerden birisi de olumsuzluklar karşısında kendilerini kontrol edememeleri sonucu vermiş oldukları ani kararlar ya da bu kararların getirdiği pişmanlıklardır. Bundan dolayı nefis terbiyesi başlığına değinilecektir.

1.1.3.4. Nefis Terbiyesi İle Otokontrol Sağlamak

Kişilerin intihar sebeplerinden birisi de dürtüsellik ile ifade edilen bireylerin davranışlarını kontrol edememesi ve âni kararlar vermeleri sonucunda meydana gelen vak‘alardır.⁵²² Bu nedenle insanlar herhangi bir olumsuzluk karşısında acele etmeden duygu ve düşüncelerini kontrol altında tutmalıdırlar.

⁵¹⁸ Buhârî, “Rikâk”, 30; Müslim, “Zühd”, 8.

⁵¹⁹ Kastallânî, *age*, c. 9, s. 280.

⁵²⁰ Abdülkerim Bahadır, *age*, s. 22.

⁵²¹ Huriye Martı, “Dinî Referanslar Çerçevesinde İntihar Olgusu ve İntiharı Besleyen Düşünce Kalıplarıyla Mücadele”, *Diyanet İlmi Dergi*, cilt. 3 sayı 52 (Eylül 2016), s. 74.

⁵²² Mehmet Eskin, *age*, s. 161-162.

Can, ruh, gönül mânalarına gelen nefis⁵²³ kelimesi hevâ ve hevesin, insanın içindeki kötü duyguların, meşru olmayan isteklerin kaynağı karşılığında kullanılmaktadır. Nefsânî arzuların hayat bulup bulmaması, her insanın otokontrol gücüne göre değişir. Nefsi tezkiye etmek en basit ifadeyle çirkin huy ve davranışları terk ederek güzel huylara sahip olmaya çalışmaktır. Bunu başarabilmek ise nefsi sürekli hesaba çekmekle mümkündür.⁵²⁴

Modern dünya insana sürekli maddî dünyasına dair istek ve arzularını tatmin etmesini telkin ederken bu uğurda önüne çıkan engelleri aşmasını, hazlarını ve zevklerini giderme yolunda her şeyin mubah olduğunu ancak bu şekilde mutluluğu ve huzuru yakalayabileceğini aşlamaktadır. Bu düşüncenin yansıması olarak bencil, kendini beğenen, çıkarıcı, menfaati için değerleri hiçe sayan, tükettikçe mutlu olan, her şeyi maddiyat olarak gören bir nesil oluşmaktadır. Oysa olması gereken bu değildir. İslâm hevâ ve hevesini peşinde koşan ve nefsânî arzularını ilâh edinen kimseyi kınamaktadır.⁵²⁵

Yüce Allah “*Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir*”⁵²⁶ âyetiyle nefis terbiye ve tezkiyesinin ehemmiyetini ortaya koymaktadır. İnsan nefisini terbiye ederek kendi duygularını kontrol altına alabilirse kendi tercihinde olmadan meydana gelen olaylara da olumlu tavır geliştirebilir. Bu sayede üzüntülerden uzak kaldığı gibi mutluluğa da yaklaşmış olur.⁵²⁷

Nefis ne tamamen iyi ne de tamamen kötüdür. İnsan tabiat olarak çift kutuplu bir kişiliğe sahiptir. İnsan irade ve tercihinin ne tarafa kullanırsa kişiliği o yönde gelişir. Çünkü nefis durağan değil dinamiktir. Terbiye ve tezkiye edilmezse ham nefis kötülüğü, şehveti, öfkeyi, kin ve kıskançlığı temsil eder ve şeytanın mesken yeri olur.⁵²⁸ Hz. Yusuf’un ifadesiyle “*Gerçekten nefis kötülüğü emreder.*”⁵²⁹

Kur’an, nefsin süflî duyguların kaynağı olduğunu, insana sürekli telkinlerde bulunduğunu ifade etmektedir. “*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.*”⁵³⁰

Tasavvuf literatüründe terbiye ve tezkiye edilmemiş nefis, kötülüğü temsil ettiğinden adına “nefs-i emmâre” adı verilmiş ve mutasavvıflar tarafından nefse ve terbiyesine dair pek çok

⁵²³ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 973. (maddesi نفيس)

⁵²⁴ Ed. Mehmet Emin Özağar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 1, s. 272-278, 305-307.

⁵²⁵ Furkân, 25/43, Câsiye, 45/23.

⁵²⁶ Şems, 91/9, Haşr, 59/9.

⁵²⁷ Orhan Gürsu, **age**, s. 273-275; Gülüşan Göcen, **age**, s. 106.

⁵²⁸ Muhammed Kutub, **age**, s. 188-189; Gülüşan Göcen, **age**, s. 110; Murat Taşdelen, **age**, s. 36.

⁵²⁹ Yusuf, 12/53.

⁵³⁰ Kâf, 50/16.

metot geliştirilmiş, alanla alakalı çok fazla mâlûmat oluşturulmuştur.⁵³¹ Buradan hareketle şu bir hakikattir ki insan isterse alışkanlıklarından menfi olanları müspetleriyle değiştirerek iyi yöne kanalize edebilir. Yeter ki tercihlerine iyi karar vererek iradesine sahip olsun ve terbiye eğitiminde gevşeklik göstermeden nefisle mücâdele etsin.⁵³²

H. Peygamber nefisle mücâdele konusunda *“مُجَاهِدٌ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ”* *“Mücahid, Allah’a itâat yolunda nefsinin isteklerine karşı savaşıyor kimsedir”*⁵³³ hadisi ile kulluk hususunda nefse muhalefetin gereğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla nefsin kötü isteklerine karşı, Allah’ın rızasını kazanmak için O’na itâat etmek ve mâsiyetten kaçınmak bunları yaparken de nefsin arzularına karşı koymak cihad sayılmıştır.⁵³⁴

Allah Resûlü nefisini arındırarak itâat ve kulluğa sevk etmemiş, nefsinin hevâ ve hevesi peşinde koşan kimseyi “âciz” olarak nitelediği bir hadîs-i şerifte şöyle buyurmaktadır:

الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا ثُمَّ تَمَنَّى عَلَى اللَّهِ

*“Akıllı kişi kendisini hesaba çeken ve ölümden sonrasına hazırlık yapan kişidir. Âciz kişi ise nefsinin arzularına uyan ve buna rağmen Allah’tan temennilerde bulunan kişidir”*⁵³⁵

Akıllı kişi yapacağı işleri planlarken öncesinden işin faydasını ve zararını hesap ederek işin sonucunun iyi mi kötü mü olacağını düşünerek hareket eder. Olumlu bir sonuca ulaştığında samimiyetle, azim ve kararlılıkla Allah’a dayanarak işe sarılır. Çünkü hadis *“Sana faydalı olan işte kararlı ol, Allah’tan yardım iste ve acizlik gösterme.”*⁵³⁶ buyurmaktadır. Buradan hareketle akıllı kimse kabiliyeti ve zekâsı sayesinde başarıyı yakalarken; âciz kimse ise boş kuruntular ve ümitlerle avunarak, yerine getirmesi gereken vazifeleri ifadan uzak duran,⁵³⁷ gafletine, tembelliğine ve temennilerine yenik düşer.⁵³⁸

⁵³¹ Gazzâlî, *age*, c. 3, s. 13-14.

⁵³² Gülüşan Göcen, *age*, s. 110; Nevzat Tarhan, *Kendinizle Barışık Olmak*, s. 42-44.

⁵³³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (v. 241), *Müsned*, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 2001, c. 39, s. 386 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Bkz. Tirmizî, “Fedâilü’l-cihâd”, 2. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵³⁴ Mübârekfûrî, *age*, c. 5, s. 206-207.

⁵³⁵ Tirmizî, “Sıfatü’l-kıyâme”, 20 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 31. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

⁵³⁶ Müslim, “Kader”, 34; İbn Mâce, “Sünnet”, 10, “Zühd”, 14. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

⁵³⁷ Ahmed Naim ve Kamil Miras, *age*, c. 8, s. 586.

⁵³⁸ İbn Reslân, *age*, c. 15, s. 23-24.

Resûlullâh doyumsuz olan nefisten Allah’a sığınmış⁵³⁹ ve nefsinı arındırma ve terbiye etme hususunda Allah Teâlâ’dan yardım istemiştir:

اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا

“Allah’ım, nefsimi takvasını (senden sakınma şuurunu) ver ve nefsimi arındır. Onu en iyi arındıracak olan sensin. Onun koruyucusu ve efendisi de sensin.”⁵⁴⁰

Hayatı tamamen boş vermek, vurdumduymazlık insanı tembelliğe, âcizliğe ve umursamazlığa iterken nefsin hevâ ve hevesleri, arzuları peşinde koşmak insanı kötülüğe, sabırsızlığa, tahammülsüzlüğe, aceleciliğe ve bencillığe sürükler. Dolayısıyla fertler bu duygularla mücadele etmeli, bu duyguları eğitmeli, kötü duyguları iyileriyle değiştirmeli veya bastırılmayan duyguları iyi taraflara kanalize etmelidir.⁵⁴¹

İnsan kendi nefsiyle mücadeleyle birlikte en büyük düşmanı, her türlü kötülük ve çirkinliğin kaynağı olan şeytanın vesveselerine karşı savunma yapmalıdır. Çünkü şeytan, insanların zaaflarını kullanarak onlara hüzn, korku ve sıkıntı vermeye, birbirlerinin aralarını açmaya, dinî meseleler hakkında kuşkuya düşürmeye çalışır. İnanan insanların Allah’ı inkâr etmelerini, kulluklarını yerine getirmemelerini ve kendisi gibi Allah’a isyankâr olmalarını ister. Vesvese, gerçekte hiçbir alâkası olmayan, herhangi bir temele dayanmayan evham, kuşku, kuruntu, tereddüt ve ihtimallerdir. Zihinde irade dışı belirlemekte, kişiyi kötü ya da faydasız bir düşünce veya davranışa sevk etmektedir. Vesvese kronik hâle geldiğinde psikolojik olarak insanı hasta eder ve kimi zaman bedenî hastalıklardan çok daha fazla yıpratır. Zira psikiyatrik hastalıkların tedavisi, birçok bedensel rahatsızlıklardan daha zordur. Vesvese, âdeta musibete benzeyen mânevî bir hastalıktır; aşırı önemsenirse büyür, değer verilmezse küçülür, kaybolur gider.⁵⁴²

İslâm şeytanî dürtü ve vesveselere karşı tedbirin Allaha sığınmak, O’nun koruması ve gözetimi altına girmekle mümkün olabileceğini beyan etmiştir. “Eğer şeytandan sana bir dürtü gelirse hemen Allah’a sığın! Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.”⁵⁴³

⁵³⁹ Müslim, “Zikir”, 73; Tirmizî, “Deavât”, 70 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “İstiâze”, 2 (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Dua”, 2. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁴⁰ Müslim, “Zikir”, 73; Nesâî, “İstiâze”, 13. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁴¹ Nevzat Tarhan **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 21; Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 86-87.

⁵⁴² Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 3, s. 493-495, 501-502

⁵⁴³ A’râf, 7/200, Fussilet, 41/36.

Şeytandan gelen evham, kuruntu ve vesveseler karşısında nasıl Allah’a sığınmak gerektiği hakkında Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurulmaktadır:

وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ

“De ki: “Rabbim! Şeytanların gizli kışkırtmalarından sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım rabbim!”⁵⁴⁴

Akıllı bir varlık olan insan her davranışında daima duygu ve düşüncelerini kontrol etmek zorundadır. Kişiler hayatında karşılaştığı olumsuzluklar karşısında âni kararlar vermemeli, dikkatli ve kontrollü davranışlar sergilemelidir. Bazan bireyler başına gelen sıkıntı ve zorluklara karşısında nefsin ve şeytanın baskısıyla sabırsız ve aceleci davranarak pişman olacağı kararlar alabilmektedirler. Bu zaman dilimlerinde sakın kalmak ve düşünerek hareket etmek ise farklı seçenekleri görmeyi sağlamaktadır.

Mevlânâ nefsin istek ve arzularından uzak durmayı şu veciz sözleriyle anlatmaktadır:

Avcı yani şeytan, sürekli dünya hırsı, para sevgisi, yüksek mevki arzusu, hiddet ve şehvet yemleri saçar durur. Yemler meydandadır, fakat bu yemlerin başımıza getireceği felâketler gizlidir; o görünmez. Nerede yem görürsen, ondan sakın. Sakın ki tuzağa düşmeyesin; kolun kanadın bağlanmasın.⁵⁴⁵

Nefis terbiyesi yapan kimse, nefsine hâkim olmayana göre ruhsal açıdan ve mücâdele bakımından daha güçlüdür.⁵⁴⁶ Dindarlık ile otokontrol, sorumluluk, duyguları arasında olumlu ilişkiler tespit edilmiştir.⁵⁴⁷ Dolayısıyla sıkıntı ve meşakkatlerin üstesinden gelmek isteyen kimseye düşen görev nefsinin hevâ ve heveslerine gem vurmak, olumsuzluklara tahammül hususunda onu eğitmek ve kontrol altında tutmaktır.

Geçmişte olduğu gibi günümüz toplumlarında da sık sık rastladığımız ahlâkî yozlaşmaların temelinde, insanın iradesini basiretsizce kullanarak nefsine boyun eğmesi, onun sınırsız arzularının esiri durumuna düşmesi yatmaktadır. Bugün hapishanelerin dolup taşması, intihar vakaları ve aile içi huzursuzlukların yanında toplumu sarsan daha birçok olumsuzluğun, bireyin bir anda, düşünmeden, kontrolsüzce yaptığı bir davranıştan, nefsinin gayri meşru, geçici bir isteğine boyun eğmesinden kaynaklandığı unutulmamalıdır.⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ Mü’minûn, 23/97-98.

⁵⁴⁵ Mevlânâ, **age**, c. 3, s. 225.

⁵⁴⁶ Turgay Şirin, **age**, s. 183-184.

⁵⁴⁷ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 86.

⁵⁴⁸ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 1, s. 309.

İmtihanlar ve karşılaşılan zorluklar karşısında kişilerin bakış açılarına olumlu tesir yapan, onlara mânevî destek olacak bir diğer başlık ise tevekkül ve teslimiyettir.

1.1.3.5. Tevekkül İle Rızâya Teslimiyet Göstermek

Hayatta karşılaşılan sıkıntı ve zorluklardan zihnen kurtulmasının çaresi, insanın üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirerek elinden gelen gayreti sarf ettikten sonra işin sonucunu Allah’a havale ederek “O ne derse o olur.”⁵⁴⁹ huzuru ile rahatlamasıdır.⁵⁵⁰ Her başarıyı kendinden bilen kimseler kazandıkça mutlu olurken, başarısızlık anında kadere teslim olamadığından karamsarlığa kapılmakta, hayatın anlamsızlaştığı düşünerek kendince yaşam için gerekli şartlardan yoksun olduğunu söyleyerek intihar edebilmektedir. Bundan dolayı inanların hayatında tevekkül ve teslimiyetin ayrı bir yeri vardır.

Tevekkül, insan olarak üzerine düşen tüm sorumluluğu yerine getirdikten, fiilen yapılması gerekenleri ortaya koyduktan ya da bir olumsuzluk için bütün tedbirler aldıktan sonra işin sonucunu Allah’a havale etmek, ondan yardım dilemek ve ona güvenmek⁵⁵¹ demektir. Tevekkül, Allah’ın yeryüzüne koymuş olduğu kurallara riâyet ederek sebeplere sarılmayı ihmal etmeden çalışmak, bunun yanı sıra alınan tedbire değil Allah’a güvenmektir.⁵⁵² Yüce Allah müslümanlardan kendisine dayanıp ve güvenmelerini talep etmekte ve şöyle buyurmaktadır: “*Asla ölmeyecek olan O diri varlığa (Allah’a) dayanıp güven.*”⁵⁵³

Elbette takdire muvafık olmayan tedbirin hükmü olmaz. Çünkü Allah Teâlâ tevekkülü emir buyurduğu gibi sebepleri elde etmek için gayret göstermeyi de emir buyurmuştur. Âyet-i kerîmede “*İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.*”⁵⁵⁴ fermanıyla tevekkülün çalışmayı ve sebebe sarılmayı terk edip kenara çekilip suretiyle "Allah'ın dediği olur" demekle bağdaşmadığını vurgulanmıştır.⁵⁵⁵

Nitekim Enes b. Malik’in anlattığına göre Hz. Peygamber’e bir adam gelip, “Ya Resûlullâh, devemi bağlayıp da mı Allah’a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?” diye sorduğunda, Allah’ın Resûlü :

⁵⁴⁹ Bkz. Yâsîn, 36/82.

⁵⁵⁰ Enbiya Yıldırım, **age**, s. 134-140; Halit Altıntop, **age**, s. 47.

⁵⁵¹ Râgıb el- İsfahânî, “**age**”, s. 1024-1025 (maddesi وکل)

⁵⁵² Kemal Sayar, **Sufi Psikolojisi**, s. 42-43.

⁵⁵³ Furkân, 25/ 58.

⁵⁵⁴ Necm, 53/39.

⁵⁵⁵ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 3, s. 305-311; Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **age**, s. 155.

اعْقَلْهَا وَتَوَكَّلْ “Önce deveni bağla, sonra Allah’a tevekkül et.”⁵⁵⁶ diyerek olması gereken tevekkül anlayışını ortaya koymuştur.

Tevekkül etmenin faydasından bahseden Kur’an-ı Kerîm’de şu ifade yer almaktadır:

“Kim Allah’a tevekkül ederse (dayanıp güvenirse) Allah ona yeter. Şüphesiz Allah dilediği şeyi sonuca ulaştırır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.”⁵⁵⁷

İnsan sorumluluklarını yerine getirip Allah’a tevekkül ettikten sonra Allah kulun hakkında hayırlı olan bir sonucu ortaya koyacaktır. Her ne kadar bu sonuç bazan kul açısından şer gibi görünse de her olanda bir hayır vardır. Nitekim âyet-i kerîmede bu hakikat veciz bir şekilde açıklanmaktadır: “Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.”⁵⁵⁸ Dolayısıyla bu aşamada kula düşen Allah’ın hükmüne boyun eğmek, neticeye razı olmak ve teslimiyet göstermektir. “Ben elimden geleni yaptım demek ki hayırlısı böyle imiş.” sözü insanı bunalımdan kurtarır. Olmadı/olmuyor ise “Vardır bir hayır.” diyebilmek, karşılaşılan musibetleri, zorlukları iyiye yormak, kader planında meydana gelenlere yahut elden çıkanlara fazla üzülmemek gerekir.⁵⁵⁹

Hz. Peygamber bu tasavvuru, İbn Abbâs’a verdiği şu nasihatinde belirtmiştir:

وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ

“Şunu bilmelisin ki bütün toplum (varlık âlemi) bir konuda senin yararına bir şey yapmak için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana destek verebilirler. Yine (bütün toplum) sana zarar vermek için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana zarar verebilirler.”⁵⁶⁰

Nitekim Yüce Allah göklerin ve yerin anahtarlarının kendi elinde olduğunu beyan etmiş⁵⁶¹ ve kendi izni ve iradesi olmadan kimsenin kimseye faydası olmayacağını ifade ederek şöyle buyurmuştur: “Allah sana bir zarar verecek olursa, onu O’ndan başka giderecek yoktur. O senin hakkında bir iyilik dilerse onun lütfunu engelleyebilecek de yoktur”⁵⁶²

⁵⁵⁶ Tirmizî, “Sıfatü’l-kıyâme”, 50. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garîb” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁵⁷ Talâk, 65/3.

⁵⁵⁸ Bakara, 2/216.

⁵⁵⁹ Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **age**, s. 129-130; Murat Taşdelen, **age**, s. 19.

⁵⁶⁰ Tirmizî, “Sıfatü’l-kıyâme”, 50. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁶¹ Bkz. Zümer, 39/63.

⁵⁶² Yûnus, 10/107; Enâm, 6/17-18; Fâtır, 35/2.

Modern yaşamın getirmiş olduğu güç zehirlenmesi, insanın “Ben bütün problemlerin üstesinden gelirim.” düşüncesi ve kendine olan aşırı güveni “Her şey kontrolüm altında, yapılması gereken her şeyi yerine getirdim, sonuç istediğim gibi olacak ve hiçbir sorunla karşılaşmayacağım.” fikri ona zaman zaman hayal kırıklığı yaşatmaktadır. Olaylar istemediği şekilde cereyan edince hayata küsme, acıdan, sıkıntıdan, utançtan kurtulma çabaları baş göstermekte ve çıkan sonuçla baş edilemezse intihar vak‘aları yaşanmaktadır. Bu durumda dinin inananlara sunduğu çözüm ise irade ve tercihleriyle meydana getirdikleri fiillerinde, yaratıcıyı devre dışı bırakmadan işlerin sonucunu ona havale etmek ona tevekkül etmektir. Bundan sonrası süreçte de meydana gelende ve gelmeyende hayır vardır anlayışını benimsemektir.

TÜİK verilerinde intiharın olaylarının sebeplerinden birisi de alkol ve madde bağımlılığı olarak açıklanmıştı. Bu bölümde ise âyet ve hadisler ışığında bu bağımlılıkların ve aynı zamanda intihar davranışının önüne nasıl geçilebilir konusu ele alınacaktır.

1.1.4. Madde Bağımlılığından Uzak Durarak Korunmak

İnsanlar karşılaşmış olduğu olaylar karşısında ya karşı koyup mücâdeleyi seçer ya durumu kabullenir ya da unutmak, stresle başa çıkmak, keyif alıp dertlerini unutmak için kolay tercih olan sigara, alkol, uyuşturucu gibi maddelere yönelir. Bazı insanlar tarafından bu maddelerin anlık lezzeti ileride yol açacağı sıkıntılara tercih edilmektedir.⁵⁶³ Şu husus kesinlikle bilinmelidir ki sıkıntılar, dertler, kederler sarhoşluk veren maddelerle geçmediği gibi bu maddelerin verdiği geçici hazza ve lezzete aldanmak sonrasında daha büyük felâketlere sebep olur.⁵⁶⁴ Birey özgür iradesini kullanarak başladığı kötü alışkanlıkların sonradan bağımlısı oluyorsa bu kullanılan özgürlüğün hiçbir değeri olmaz.⁵⁶⁵

Bağımlılık, bir nesneye, kişiye ya da varlığa duyulan haz merkezli, kontrol altına alınamayan, ödüle dayalı olan önlenemez istek ve arzu olarak tanımlanabilir. Kullandıkça alışkanlık yapan, alışkanlığın sonucu olarak da tolerans (zevk ve haz almak için dozu artırmak) oluşturduğu gibi engellenme ve yoksunluk halinde ise kişide öfke, sinir, saldırganlık gibi belirtiler meydana getirir.⁵⁶⁶

Genel olarak madde bağımlılığı denilince şu hususlar sıralanabilir:

⁵⁶³ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 132-137.

⁵⁶⁴ Şaban Karaköse, Rukiye Karaköse, **age**, s. 241-242.

⁵⁶⁵ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 60.

⁵⁶⁶ Orhan Gürsu, **age**, s. 30-31

Sigara Bağımlılığı

En az bir aylık kullanım süreci sonrasında bırakamama veyahut bırakınca yoksunluk belirtileri oluyorsa bağımlılık oluşmuş demektir. Her yıl 6 milyona yakın insan sigaraya bağlı hastalıklardan vefat etmektedir. Başlangıç zamanı olarak ergenlik dönemi esas alınırken ebeveyn, rol model alınan bir kişi, arkadaş çevresinde kabul görme, kendini ispat etme gibi etkenler sigaraya başlamada etkili olmaktadır.⁵⁶⁷ İlk dönemlerde sigaranın zararları tam olarak tespit edilemediğinden mübah veya mekruh fetvaları verilmişse de bugün tıbbî veriler sigaranın uzun zaman kullanılması sonucu ölümcül zararlarını tespit etmiş olduğundan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olan Din İşleri Yüksek Kurulu haramlığına dair fetva yayımlamıştır.⁵⁶⁸

Alkol Bağımlılığı

İnsanları alkol almaya yönlendiren etmenlere bakıldığında çaresizlik, umutsuzluk, değersizlik, yetersizlik, suçluluk ve utanç gibi duygular kullanma sebebi olarak sayılmaktadır. Zararları ise sosyal, mesleki, ailevî ve kişisel sorunlardır. Alkol kullanan bireyler ailede ekonomik geçime destek olmamakla birlikte, suça karışma, hırsızlık, trafik kazaları, sorumsuzluk, şiddete meyil gibi olumsuz davranışlara sebep olmaktadır. Alkole başlama risk etmeni aile ve akrandır. Alkol kullanan şahıslarda depresyon oranı %30-60 olarak tespit edilmiştir. Hastalık, ailevî ve iş hayatı sorunları da bu kişileri intihara sevk etmektedir.⁵⁶⁹

Alkol insanın aklını sağlıklı kullanmasına mâni olduğundan İslâm dini alkol ve türevlerini kademeli olarak yasaklamıştır. Öncelikle içki yapılan meyvelerin bir nimet olduğu vurgusu⁵⁷⁰ yapıldıktan sonra, içkinin zararlarının faydasından çok olduğu belirtilmiştir.⁵⁷¹ Bir sonraki aşama alkol alıp sarhoş olanların kendilerine gelene kadar namaza yaklaşmamaları⁵⁷² ikazı iken son hüküm ise Mâide süresi 90. âyeti olmuştur:

*“Ey îmân edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”*⁵⁷³

⁵⁶⁷ Age, s. 36-38.

⁵⁶⁸ Bkz. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38295/sigara-icmenin-dini-hukmu-nedir-?enc=QisAbR4bAkZg1HIImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d> (30.04.2022)

⁵⁶⁹ Orhan Gürsu, age, s. 41-45.

⁵⁷⁰ Bkz. Nahl, 16/67.

⁵⁷¹ Bkz. Bakara, 2/219.

⁵⁷² Bkz. Nisâ, 4/43.

⁵⁷³ Mâide, 5/90.

Allah Resûlü, فَاتَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ buyurarak içkiyi bütün kötülüklerin anahtarı olarak tanımlarken⁵⁷⁴ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır⁵⁷⁵ diyerek alkol bağımlılığına kesin çözüm sunmuştur.

Başka bir hadiste ise içki konusunda on kişiyi lanetlemiştir ki onlar şu kimselerdir:

عَاصِرَهَا، وَمُعْتَصِرَهَا، وَشَارِبَهَا، وَحَامِلَهَا، وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ، وَسَاقِيَهَا، وَبَائِعَهَا، وَآكِلَ ثَمَنِهَا،
وَالْمُشْتَرِيَ لَهَا، وَالْمُشْتَرَاةَ لَهُ

“Sıkan, kendisi için sıkılan, içen, taşıyan, kendisi için taşınan, içiren, satan, parasını yiyen, satın alan ve kendisi için satın alınan.”⁵⁷⁶

Âyet ve hadislerdeki ifadelerden anlaşılacağı üzere İslam bireylerin dünya ve âhiret mutluluklarını ellerinden alarak onları uzun vadede yavaş yavaş ölüme sürükleyen kısa zamanda ise insanın aklını sağlıklı bir şekilde kullanmasına mani olarak onun intihar etmesine sebep olan bütün alkol ürünlerini yasaklamıştır.

Kumar Bağımlılığı

Şansa dayalı bir oyun olan bu alışkanlıklar kişiye, ailesine ciddi zararlar vermektedir. Kazanma hırsıyla kaybedileni geri alma sevdasıyla bağımlılık oluşmakta, ailenin geçimini sağlayacak olan servetler masalarda bırakılmaktadır. Sonuç ise aşırı kayıplar yüzünden kişisel ve ailevî sıkıntılar, ilerleyen süreçte aşırı borçlanma ve borcu ödeyemeyince ölümü tercih olmaktadır.⁵⁷⁷ Yukarıda mealî verilen Maide süresinin 90. âyeti kumarı da yasaklamıştır.

Hız. Peygamber haram yollardan elde edilen kazancın (faiz, rüşvet, kumar) kişiye fayda sağlamayacağını ve herkesin elin teriyle rızkını kazanmasını istediği bir hadiste şöyle buyurmaktadır.

مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ

⁵⁷⁴ İbn Mâce, “Eşribe”, 1. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁷⁵ Tirmizî, “Eşribe”, 3 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Eşribe”, 10. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁷⁶ Tirmizî, “Büyu”, 58 Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Garib” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 2 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Eşribe”, 6. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁷⁷ Orhan Gürsu, *age*, s. 49-53.

“Hiç kimse elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir rızık asla yememiştir. Allah’ın peygamberi Dâvûd (as) da kendi elinin emeğini yerdi.”⁵⁷⁸

Alkol ürünleri gibi kişilerin maddî ve mânevî hayatına zarar veren, insanların servetlerinin kaybolmasına neden olarak iflas ve kriz anında intihara sebebiyet veren kumar oyunları da İslâm’da yasaklanmıştır.

Madde Bağımlılığı

Sakinleştirici uyarıcı, giderek tolerans yapan, alınmadığında yoksunluk belirtileri oluşturan maddelerin hepsine verilen addır. Bu maddeler haz ve zevk için kullanılmakta ancak beyne ve fiziksel ruhsal sağlığa zararı büyük olmaktadır. Nedenleri arasında yaşanan ailevî sorunlar, akademik başarısızlık, sosyal çevre uyumsuzlukları, akran ilişkileri sayılabilir. Madde kullanan bireylerde sorunlarla başa çıkamama, depresyon, suç ve şiddet eğilimi görülmekte ve intihar risk oranları yüksek bulunmaktadır.⁵⁷⁹

Âyet ve hadislerde aklı örtecek maddelerin yasaklanmasında sadece fiziksel sağlık değil ruhsal sağlığının korunması da hedeflenmiştir. İslâm dininin koymuş olduğu sınırlara rağmen insanların hevâ ve heveslerine yenik düşerek bu maddeleri kullandıklarına şahit olunmaktadır. Öyleyse bu insanlar için farklı önlemler almak gerekmektedir. Öncelikle insanların özelde gençlerin bu maddelere bağımlı olmamaları için özel önlem ve tedbirler alınmalı, onların çeşitli faaliyetlerde bulunarak enerjilerini atacakları güvenli ortamlar oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra bağımlı kişiler için de ayrı bir mekân tahsis edilerek bu kişilerle maddî ve mânevî olarak özel ilgilenilmelidir. Hz. Peygamber’in gençler için Medine’de kurduğu ashâb-ı Suffe burada örnek alınabilir. Hz. Peygamber bu mekânı madde bağımlıları için kurmamakla birlikte gençlerin, enerjilerini kötü yerlerde kullanarak zararlı alışkanlıklara düşmelerine engel olmuştur.

Sayılan bu madde bağımlılığına ek olarak modern yaşamın empoze ettiği bir diğer bağımlılık çeşidi de davranışsal bağımlılıktır. Bilgisayar, cep telefonu, sosyal medya, internet bağımlılığı da insanın yaşamını (aile-iş-topum) olumsuz etkilemekte, alışkanlıklar bir müddet sonra bağımlılık yapmakta, aile ortamında, sosyal ortamlarda, iş saatinde sosyal medyayı kullanma dürtüsü iletişimi zayıflatmakta, çalışma verimliliğini düşürmekte, zaman israfı meydana gelmektedir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ Buhârî, “Büyû”, 15.

⁵⁷⁹ Orhan Gürsu, *age*, s. 45-49.

⁵⁸⁰ Bülent Şen, , *Metaforlarla Duygusal Zekâ*, s. 147-148.

Teknoloji Bağımlılığı

Bir zamanlar insanın kontrolünde olan teknoloji gelinen noktada insanı esir almış bireylere güvensizlik, umutsuzluk ve doyumsuzluk enjekte etmiştir.⁵⁸¹

Gelişen teknoloji fertlere televizyon, bilgisayar, cep telefonu vb. ürünler sunmuş hayatı kolaylaştırmış ama bir taraftan da insanların zamanı çalmış ve kendisine bağımlı hale getirmiştir. Bu aletleri kullanma yaşı bebeklik çağına kadar düştüğü gibi başında geçirilen vakit de her gün daha da artmaktadır. Yeni neslin uyumadan önce son gördükleri sabah ise uyanır uyanmaz ilk gördükleri şey teknolojik aletleri (telefon, tablet, bilgisayar vb.) olmuş durumdadır.⁵⁸² Bu durum insanlar arası iletişimin kopmasına ve insanların gitgide yalnızlaşmasına neden olmaktadır.⁵⁸³ Bunun sonucunda insanlar özgüven eksikliği, umutsuzluk, gerginlik, yeme ve uyku bozuklukları, dikkat sorunu, stres ve şiddet, soğuk ve mesafeli kişilik gibi sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Yeni nesil sorumlu birey olmaktan çok eğlence odaklı yaşamı tercih etmektedir. Anlık değişen görüntü ve ses modu insanı ekran başına kilitlemektedir. Bu durum onların kişiliklerini yeteneklerini hayatla olan mücadelelerini olumsuz etkilemektedir. Özellikle çocuklar için tedbir alınmazsa denetimsiz izlenen içerikler onları şiddete ve saldırganlığa ve suça yönlendirmektedir. Engellendiğinde ise gerginlik, öfke ve huzursuzluk, saldırganlık gibi yoksunluk belirtileri baş göstermektedir.⁵⁸⁴

Bir diğer sorun da anti-sosyal kişiliktir.⁵⁸⁵ Sanal âlemde mutluluk aramak ve gerçek dünya ile irtibatı koparmak ne acıdır. Sonuç olarak amacı doğrultusunda kullanıldığında birçok kolaylık sağlayan teknolojik aletler amacı dışında kullanıldığında ise kişisel toplumsal birçok soruna neden olmaktadır.⁵⁸⁶ En nihayetinde teknolojik dünya alışkanlıklarımızın değişmesine neden olmaktadır. Üretim aşamasında, meydana getirilen teknolojik aletlere insan şekil verirken zamanla kullandığı aletler bireyi şekillendirmektedir. Bugün sosyal medya mecraları duygu ve düşüncelerin fütursuzca ifade edildiği, başkalarının özel hayatına vakıf olunabilen, beğenilme tutkusunun tatmin edildiği, eğlence için kendine mahsus alanların bulunduğu ve bireylere cazip gelen alanlardır. Bağımlı bireyler haz ve zevk veren maddeye ulaşamadıkları takdirde eksiklik hissi, hayal kırıklığı, sinir-stres,

⁵⁸¹ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 7-8.

⁵⁸² Jean M. Twenge, **i-Nesli**, çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2018, s. 82.

⁵⁸³ İlyas Sivridaştan, **age**, s. 7.

⁵⁸⁴ Ayrıntılı bilgi: Orhan Gürsu, **age**, s. 53-69.

⁵⁸⁵ Jean M. Twenge, **age**, s. 113-115.

⁵⁸⁶ Ayrıntılı bilgi: Orhan Gürsu, **age**, s. 53-69.

kaygı, saldırganlık ve yalnızlık hissetmektedirler.⁵⁸⁷ Bu karmaşa ile baş edilemezse ölüm kurtuluş olarak algılanabilmektedir.⁵⁸⁸ Ekran başında fazla vakit geçirmenin zararlarından birisi de depresyona sebep olmasıdır. Depresyon zamanla kişileri intihar düşüncesine sevk eden bir düşünce haline gelir ki analizler günde üç saat ekran başında kalmanın ergenler için intihar riskini yükselttiğini göstermektedir.⁵⁸⁹

Daha önce ifade edildiği üzere medyanın intihar olayları üzerinde olumlu veya olumsuz etkisi yadsınamaz durumdadır. İntihar olaylarının önüne geçmek için gerek görsel basına gerekse yazılı basına karşı alınması gereken önlemler olmalıdır. Öncelikle intihar haberleri verilirken konu abartılmadan, ayrıntıları gizli tutularak, dramatize edilmeden ve intihar eden kimse yiğitlik yapmış gibi gösterilmeden sunulmalıdır. Aynı şekilde intihar haberlerinin süresi kısa tutulmalı, yazılı basında (gazete, dergi vb.) birinci sayfadan vermeden aktarılmalıdır.⁵⁹⁰ Medyaya düşen diğer bir görev de intiharın tedavi olanak ve yöntemlerine değinerek bu hususta insanları bilinçlendirmektir.⁵⁹¹

Bu bağımlılıklara çözüm bulma adına yapılan araştırmalara göre dinî ritüeller insana huzur, rahatlık, güven ve iyimserlik aşılama ve zorluklarla mücadeleyi kolaylaştırmaktadır. Dua/ibâdet eden, Kur'an okuyan, dinî törenlere katılım sağlayan insanların alkol ve madde bağımlılığından uzak durduğu ve kullananların da bırakma veya tedavi konusunda dinin etkisi altında oldukları tespit edilmiştir. Mânevî huzuru kaybetmek istemeyen dindarlar bu tür kötü alışkanlıklara bağımlı olmaktan uzak durmaktadırlar. Dindarlık ile sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı arasında negatif ilişki olduğunu belirtmekte, dindar insanların psikolojik birçok hastalıktan, depresyon ve intihar gibi düşüncelerden korunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Güçlü bir inanç koruyucu ve önleyici işlev de görmektedir.⁵⁹²

İnsanı yoktan var eden Yüce Allah elbette ki insanın faydasına ve zararına olan şeyleri de en iyi şekilde bilmektedir. Bir manada bedeni, aklı ve iradeyi kullanma kılavuzu onun tarafından oluşturulmuştur. İslâm dini inananlar için zarûrât-ı hamse (din, akıl, can, mal ve nesil emniyeti) kuralını benimsediğinden insanların herhangi bir şekilde ziyana uğramaması için gerekli bütün tedbirleri almıştır. Bu yüzden kişilerin bedenlerine,

⁵⁸⁷ Age, s. 75-83.

⁵⁸⁸ Murat Taşdelen, age, s. 62.

⁵⁸⁹ Jean M. Twenge, age, s. 113-115.

⁵⁹⁰ Muhammet Ali İnce, age, s. 47-49.

⁵⁹¹ Refia Palabıyıkoglu, "İntihar Davranışları ve Kitle İletişim Araçları", **Kriz Dergisi**, 2/2 (1994), s. (277-284); Nihat Kaya, age, s. 60-62.

⁵⁹² Orhan Gürsu, age, s. 96-105.

ailelerine ve servetlerine zararı dokunan bütün zararlı maddeleri ve alışkanlıkları baştan yasaklamıştır. Bu sayede insanlar hüsrana uğramaktan korunmuş olurlar.

İntihar vak‘alarının maddî sebeplerine değinildikten sonra intihar olaylarının diğer bir boyutunu ilgilendiren psikolojik ve ruhsal boyutuyla alakalı sebeplere değinilecektir.

1.2. İntihar Vak‘alarının Mânevî Sebeplerine Hadislerden Çözüm Önerileri

Daha önce ifade edildiği üzere TÜİK verileri intihar olaylarının sebepleri arasında maddî sebepleri zikretmekte, intiharın psikolojik, sosyolojik boyutuyla alakalı bilgilere dair açıklamada bulunmamaktadır. Araştırmalar ise intiharın tek bir sebeple açıklanacak kadar basit bir davranış olmadığını aksine çok boyutlu bir süreç olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada intihar olaylarının psikolojik, sosyolojik, dinî ve kültürel boyutuna dair başlıklar oluşturularak hadislerden çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Psikolojik/Ruhsal Nedenler

İntiharın sebepleri arasında insanı bedenen ve zihnen yıpratın ve onu sonradan hayatta pişman olacağı davranışlara sevk eden bazı fitri duygular bulunmaktadır ki bunlar çaresizlik, umutsuzluk, öfke, korku, gurur, kibir, stres, endişe gibi hislerdir. İnsan bu duygularını terbiye ederek disiplin altına almazsa bu düşünceler onu yenilgiye uğratarak huzursuzluğa hatta hayatla ilişkisini kesmesine sebep olacak kararlar almaya yönlendirebilir. Bundan dolayı bireylerin psikolojik sağlığını koruyabilmesi için kendisine zarar veren duygu, düşünce, söz ve davranışlardan uzak durması yahut hislerini kontrol altına alarak kendisine hâkim olması gerekmektedir. Hayatta mutlu ve başarılı olmak isteyen fertler, fitratında yer alan ancak kontrol etmekte zorlandığı duyguları hususunda önceden tedbir almak zorundadır.⁵⁹³

İnsanın yaşamı boyunca psikolojine negatif tesir yapan veya diğer insanların kendisinden uzaklaşmasına neden olup insanı yalnızlığa mahkûm eden, psikolojik yıpranmaya neden olan duygulardan öfke, şiddet, gurur, kibir, stres ve endişe konuları üzerinde durulacaktır.

⁵⁹³ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 20-22.

1.2.1.1. Öfke ve Şiddete Yenik Düşmemek

Fıtrî bir his olan öfke, doğru yer ve zamanda, doğru kişiye, doğru şekilde, gerekli dozda kullanılırsa etkili ve faydalı olur.⁵⁹⁴ Öfkesini kontrol edemeyen insanların gerek kendilerine gerekse çevrelerine büyük zararları dokunur.

Arapça karşılığı gazap (غضب) olan öfke kelimesi sözlükte insanın hoşlanmadığı bir olay ve davranış karşısında intikam arzusuyla kalp basıncının yükselmesi olarak tarif edilmektedir.⁵⁹⁵

Öfke hissi, insanı tehlikelere karşı uyaran ve kendisini zararlara karşı korumasına yardım eden bir duygudur. İnsan için engellenme, incinme, haksızlığa uğrama karşısında haklarını korumak ve karşıdakine sınır çizip uyarmak için ortaya konulan kızgınlık, sinirlenme ve saldırganlık halidir. Allah Resûlü'nün ifade ettiği gibi insanların tabiatları farklı olduğundan her bireyin olaylara tepkisi farklı olduğu gibi öfke belirtisi ve dozu da farklıdır.⁵⁹⁶ Bazı insanlar öfkelerini açıkça sözel ya da davranışlarıyla (bağırarak, tartışarak, vücut hareketleri) gösterirken bazıları ise öfkelerini içinde yaşarlar. Ancak bastırılan öfke, sönmüş volkan gibidir. Ne zaman, nerede, kime karşı patlayacağı belli olmaz.⁵⁹⁷ Birikmiş öfke kolay kolay unutulmaz ve kin tutmaya sebebiyet verir. Kin ise intikam duygusunu alevlendirir.⁵⁹⁸ Açığa vurulmayan yahut intikamı alınmamış öfke, çaresizlik ve depresyona neden olacağından ilerleyen safhalarda cinâyet veya intihar vak'alarına neden olabilmektedir.⁵⁹⁹

İslâm dini, öfke halinde insanın sağlıklı kararlar alamayacağını kabul ettiğinden kâmil mü'minlerin özellikleri arasında öfkeyi yutma davranışını da saymaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de “Onlar öfkelerini yutarlar, insanları affederler”⁶⁰⁰ buyurulmaktadır.

Aslında öfke duygusu insan bedenine enerji ve güç verir. Fakat bu enerji ve güç iyi kontrol edilmezse hem bireyin kendisine hem de çevresine zarar verir.⁶⁰¹ Hz. Peygamber de bu hakikati veciz bir şekilde dile getirmiştir. Öfkeyi kontrol altına almanın önemi hakkında;

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

⁵⁹⁴ Bülent Şen, **Metaforlarla Öfke Yönetimi**, Nobel Yayınları, Ankara 2019, s. 1-4, 20-21.

⁵⁹⁵ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 713 (maddesi غضب)

⁵⁹⁶ Bkz. Tirmizî, “Fiten”, 25. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

⁵⁹⁷ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 102.

⁵⁹⁸ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 193-195.

⁵⁹⁹ Şeyma Dedemoğlu, **age**, s. 46-47; Zuhal Ağilkaya, **age**, s. 4110-11; İlyas Sivridaştan, **age**, s. 6.

⁶⁰⁰ Âl-i İmrân, 3/135.

⁶⁰¹ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 87-89, 112-115.

“Pehlivan, grete rakibini yenen kimse değildir. Asıl pehlivan, öfke anında kendisine hâkim olan kimsedir”⁶⁰² buyurarak asıl marifetin öfke anında otokontrol sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Öfke hissi insanın kan basıncının yükselmesi sonucu kişiyi intikam almaya sevk eden bir duygudur. Bu ise tercih edilmeyen bir davranış biçimidir. Çünkü kontrol edilemeyen kızıgnlık hali insanı nehiy edilen davranışları yapmaya sevk eder.⁶⁰³ Bu yüzden hadıs-i erif nefisle mücâdele etme ve onu ıslah etmenin dmanla savamaktan daha zor olduğuna delil sayılmıştır. Çünkü Resûlullâh intikam almaya gücü yettiği halde nefisine hâkim olan kimseyi asıl pehlivan olarak nitelemiştir.⁶⁰⁴

Öfke, kontrol altında tutulduğu takdirde faydalı olur, hâkimiyet kaybedilirse kişiyi teslim alır ve mantıklı düşünce ve davranışa mâni olur. İçerisinde yaşadığı toplumu ve insanları iyi analiz eden Resûlullâh, insanlara hastalıklarına göre reçete sunardı.⁶⁰⁵ Bir gün huzuruna gelip nasihat isteyen bir adamın kişiliğini iyi biliyor olmalı ki ona “fkelenme!” tavsiyesinde bulunmuştu. Adam başka bir nasihat istercesine “Bana nasihatte bulun.” talebini iletтикçe, Allah Resûlü de “fkelenme!” nasihatini tekrarladı.⁶⁰⁶ Buradan anlaşılıyor ki o adam öfkesi yüzünden kendisine ve çevresine zarar vermekteydi ve Hz. Peygamber bu hatasını düzeltmekten daha mühim bir nasihati gerek görmedi.

Öfke hissi yaratılıımızda yer alan bir duygu olduğundan bunu tamamen kaldırmak mümkün olmasa da iyi şekilde kanalize etmek mümkündür. Öncelikle alınması gereken tedbirle arasında öfkeye neden olan durum ve şartlar iyi tetkik edilmeli ve öfkenin sebebi bulunmalıdır. “Beni kim, ne, hangi olay kızdırıyor.” diye sorgulanmalı ve problemi teşhis ederek çözümü için alternatif bulunmalı ve öfke kartopu gibi büyümeden ortadan kaldırılmalıdır.⁶⁰⁷ Birey herhangi bir olay karşısında nasıl tepki vereceğini önceden öğrenirse gerektiği anda daha önceden öğrendiği pratik bilgi sayesinde kendisine hâkim olabilir.⁶⁰⁸ Aklına ve fikrine güvenen kimseler öfkeye, şiddete bavurmaz. Çünkü fkeye

⁶⁰² Buhârî, “Edeb”, 76; Müslim, “Birr”, 107.

⁶⁰³ Molla Gürânî, **age**, c. 9, s. 476.

⁶⁰⁴ İbn Battâl, **age**, c. 9, s. 295-296.

⁶⁰⁵ Garip Aydın, **age**, s. 353.

⁶⁰⁶ Buhârî, “Edeb”, 76; Tirmizî, “Birr”, 72 (Ahmet Muhammed akir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁰⁷ Bülent en, **Metaforlarla fke Yönetimi**, s. 45-47.

⁶⁰⁸ Nevzat Tarhan **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 193-195.

hâkim olamayıp şiddete başvurmak zayıflık alâmetidir. Aşırı öfke kişiyi haklı iken haksız duruma düşürebilir.⁶⁰⁹

Nitekim bir gün Peygamberimiz iki adamın kavga ederek birbirine sövüp hakaret ettiğini, birisinin öfkeden yüzünün kıpkırmızı olduğunu ve boyun damarları şiştiğini görmüştü. Bunun üzerine şöyle dedi:

إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ

“Ben bir söz biliyorum ki eğer bu kişi onu söylese üzerindeki hal (öfke ve kızgınlık) kalkar. O söz, “Eûzü billâhi mineş-şeytânirracîm”dir buyurmuşlardır.⁶¹⁰

Şeytan, insana öfkeyi süslü göstermektedir ki bu tuzaktan kurtulmanın çaresi onun şerrinden Allah’a sığınmaktır. İstiâze, öfkenin terk edilmesinde yarar sağladığı gibi kızgınlığın getireceği kötü sonuçlardan insanı korur.⁶¹¹

Peygamberimizin öfkeyi kontrol altına alma tavsiyesinden birisi de öfkelenilen halin değiştirilmesidir.

إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَإِلَّا فَلْيُضْطَجِعْ

“Biriniz ayakta iken öfkelenecek olursa otursun, eğer öfkesi dinmezse o zaman da yere yatsın”⁶¹² sözüyle öfkelenen insanın tebdil-i mekân yapmasına vurgu yapmıştır. Nitekim atasözünün ifadesiyle tebdil-i mekânda ferahlık vardır.

Öfkeli insan kızgınlığının sonunun nereye varacağını düşünse hiddetlenmesinden meydana gelecek olan intikam almak, adam öldürmek, kin ve nefret beslemek gibi gizli ve açık zararları kavrayabilir. Hadis, sağlıklı kararlar almak ve kişileri kötülüklerden engelleyerek pişman olacakları davranışların önüne geçmek için uyarı niteliği taşımaktadır.⁶¹³

İnsan tabiatındaki doğallığa dikkatlerimizi çeken Resûlü Ekrem,

إِنَّ الْغَضَبَ جَمْرَةٌ فِي قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، أَمَا رَأَيْتُمْ إِلَى حُمْرَةِ عَيْنَيْهِ وَانْتِفَاحِ أَوْدَاجِهِ، فَمَنْ أَحَسَّ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ فَلْيَلْصِقْ بِالْأَرْضِ

⁶⁰⁹ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s.115.

⁶¹⁰ Buhârî, “Edeb”, 44, Müslim, “Birr”, 109; Tirmizî, “Deavât”, 53 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Mürsel” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁶¹¹ Kirmânî, **age**, c. 21, s. 233; Kastallânî, **age**, c. 9, s. 71.

⁶¹² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Ricâli Sikât” hükmünde bulunmuştur.)

⁶¹³ Molla Gürânî, **age**, c. 9, s. 477; İbn Reslân, **age**, c. 18, s. 432-433.

Öfke anında insanın gözleri kızarır, boyun damarları şişer çünkü öfke bir kor parçasıdır⁶¹⁴ gerçeğini ifade ettikten sonra tedavisini şu şekilde sunmuştur:

إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ

“Muhakkak ki öfke şeytandandır. Şeytan da ateşten yaratılmıştır. Ateş, ancak su ile söndürülür. Biriniz kızdığı zaman abdest alsın.”⁶¹⁵

Öfkeli anında abdest uzuvlarını yıkamak kızgınlığın giderilmesi ve günahlardan sakınmada hususunda güçlü ve etkili bir çözümdür. Öfke hissi şeytanın vesvese ve tahrikiyle meydana geldiğinden sebep şeytandır. Şeytan da ateşten yaratıldığından abdest öfkeyi söndürür.⁶¹⁶

Öfke duygusunun insana maddî ve mânevî açıdan büyük zararı verdiği hatta sürekli içe atılan, intikamı alınmamış öfkenin, çaresizlik ve depresyona neden olacağı ilerleyen safhalarda ise cinâyet veya intihara neden olacağı üzerinde durulmuştur. Bu bilgiler ışığında insana düşen, öncelikle öfkelenmemek için kendisine hâkimiyet sağlamasıdır. Öfkelenecek olursa da kendisine ve çevresine zarar vermemek için öfkeyi kontrol altına alacak pratik yöntemler geliştirmesi ve bunları uygulamasıdır. Hz. Peygamber’in hadislerinden öfkeyi kontrol altına almanın yöntemlerini açık, net ve sade bir şekilde öğrenilmektedir. Atasözünün de belirttiği üzere “Öfke gelince göz kararır, öfke gidince yüz kızarır.” Şu da unutulmamalıdır ki “Öfkeyle kalkan zararlar oturur.”

İntihar için risk grubu oluşturan faktörlerden birisi de mükemmeliyetçi anlayışa sahip olmaktır.

1.2.1.2. Mükemmeliyetçilik Hissi, Gurur ve Kibre Kapılmamak

İnsanın psikolojik yapısına zarar veren ve tedavi edilmez ise onarılmaz hasarlar açan bir diğer duygu da mükemmel olma hissi ve bunun getirmiş olduğu gurur ve kibir davranışlarıdır.

Modern dünyada narsist kişilik olarak isimlendirilen başarılarını ve yeteneklerini abartan, eleştirilmeyi sevmeyen, kendi çıkarlarından başka bir şeyle ilgilenmeyen, övgüyle

⁶¹⁴ Tirmizî, “Fiten”, 25. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

⁶¹⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4.(Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.)

⁶¹⁶ İbn Reslân, **age**, c. 18, s. 435-436

beslenen, kendisi için özel muamele bekleyen kişilik yapısı dinî literatürde kibirli ve gururlu insan olarak adlandırılmaktadır.⁶¹⁷

Ucb, insanın kendisini beğenmesi,⁶¹⁸ fahr, mal ve makam ile övünmesi,⁶¹⁹ kibir ise kişinin başkalarını küçük görerek kendisini onlardan üstün saymasıdır.⁶²⁰ Kibirli kimse, fiziksel yaratılışına, gücüne, malına, makamına, nüfuzuna güvenerek kendini beğenir. Zamanla başkalarından farklı olduğunu düşünerek sahip olduğu özellikleriyle övünmeye başlar ve çevresindekileri küçük görerek kendisinin en üstün olduğu hissine kapılır.⁶²¹

Kendini üstün gören kişinin gururlu ve kibirli davranışları toplumdaki diğer fertlerle olan ikili ilişkilerde düşmanlık, önyargı ve uyumsuzluğa,⁶²² insanlarla iletişimin bozulmasına, sevgi, saygı, şefkat ve muhabbet duygularının yok olmasına, öfke, kin ve nefret duygularının artmasına sebebiyet verir.⁶²³

Kibirli kimse sürekli başkasından ilgi ve alaka beklerken başkalarını sevme, değer verme ve empati kurma konusunda zayıftır. Kendisinin her şeye lâayık olduğu düşüncesi onu “Herkes bana saygı duymalı, onaylamalı, takdir etmeli ancak benim aynı şeyleri yapmama gerek yok.” mantığına sürükler.⁶²⁴

İnsan için kusursuz olacağı demek en büyük kusurdur. Kibirli kimseler hata yapmaktan çok korkarlar. Hata yapınca insanların gözünden düşeceklerini, değersiz olacaklarını düşünürler. Eleştiriye kapalı bir kişilikleri vardır. Kendilerini eleştirenleri hem affetmezler hem de unutmazlar. Onlarla ilgi ve alakayı birden keserler. Onlar etrafında hep kendilerinden bahseden, onları överek göklere çıkartan insanları barındırırlar. Sürekli onay alarak kendilerinin işin en doğrusunu düşündüğünü ve yaptığını hissederler. Kolay kırılırlar ama başkalarını kırmaktan çekinmezler.⁶²⁵

Kibrin bu gibi olumsuz ve güzel ahlâkla bağdaşmayan yönlerinden dolayı İslâm dini bu davranışları hoş karşılamamış ve “Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez”⁶²⁶ fermanıyla bu ahlâkî olmayan davranışı terk etmeyi tavsiye etmiştir.

⁶¹⁷ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 105-108.

⁶¹⁸ Râgıb el- İsfahânî, “age”, s. 637 (maddesi عجب)

⁶¹⁹ “Age”, s. 736 (maddesi فخر)

⁶²⁰ “Age”, s. 831 (maddesi كبر)

⁶²¹ Ed. Mehmet Emin Özafşar vd., **Hadislerle İslâm**, c. 3, s. 331-332.

⁶²² Kemal Sayar, **Sufi Psikolojisi**, s. 36.

⁶²³ Semiha Keleş, **age**, s.83.

⁶²⁴ Kemal Sayar, **Terapi Kültürel Bir Eleştiri**, s. 114-122.

⁶²⁵ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 84-85, 152-158, 189.

⁶²⁶ Nisâ, 4/36; Hadid, 57/23.

Kur'an-ı Kerîm, Hz. Lokman'ın (a.s) oğluna yaptığı toplumsal yaşam ve ahlâk ilkelerine dair öğütleri arasında “*Gurura kapılarak insanlara burun kıvrma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutmama ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez*”⁶²⁷ nasihatının yer aldığını haber vermektedir.

Allah Resûlü'nün kibirle ilgili hadisleri arasında; “*Müslüman kardeşini hor-hakir görmesi (küçümsemesi), kişiye kötülük olarak yeter*”⁶²⁸ ve *katı yürekli, ukalâ ve kibirli kimselerin cehennem ashâbından olacağı*⁶²⁹ ifadeleri yer almaktadır. Başka bir hadisinde ise kibirli insanın cennetten mahrum olacağını ifade ederek şöyle buyurmuşlardır:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ “*Kalbinde zerre miktarı kibir olan kimse cennete giremez.*”⁶³⁰

Hadislerden anlaşılan sonuca göre; fakir, güçsüz, zayıf da olsa müslümanın müslümanı aşağılaması, küçümsemesi ve hafife alması uygun bir davranış değildir. Çünkü nice saç baş dağınık mü'min vardır ki Allah katında mal, mülk ve makam sahibi pek çok insandan üstün konumdadır.⁶³¹ Bundan dolayı kişinin din kardeşini zayıf görerek tahkir etmesi, kendi servetiyle övünmesi, kibirlenerek üstünlük taslaması doğru olmaz.⁶³² Ayrıca kibir insanı katı kalpli, inatçı ve doğruyu kabulden uzaklaştıran bir yaşam tarzına iter.⁶³³ Bu nedenle hadîs-i şeriflerde hakkı kabulü engelleyen, başkalarını küçümseyerek onlara üstünlük sağlamaya sebep olan kibir yasaklanmıştır.⁶³⁴

İslâm kibir hastalığını tevazu ile tedavi etmeyi önermektedir. Tevazu sahibi insan alçakgönüllüdür ve kendinden başkasına tepeden bakmak yerine, yaratandan ötürü yaratılana karşı sevgiyle, merhametle ve şefkatle bakar. Diğer insanlara değer ve kıymet

⁶²⁷ Lokmân, 31/18.

⁶²⁸ Müslim, “Birr”, 32 (بَحْسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 40 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 23 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶²⁹ Buhârî, “Eymân”, 9 (جَوَاطِ مُسْتَكْبِرٍ، كُلُّ عَتَلٍ، جَوَاطِ مُسْتَكْبِرٍ); Müslim, “Cennet”, 47; Tirmizî, “Sıfatü cehennem”, 41 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 4. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶³⁰ Müslim, “İmân”, 147; Tirmizî, “Birr”, 60 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Libâs”, 29 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Sünnet”, 9. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶³¹ Musa Şâhin Lâşîn, *age*, c. 10, s. 24.

⁶³² Kâdî İyâz, *age*, c. 8, s. 31.

⁶³³ Kirmânî, *age*, c. 23, s. 111; Aynî, *age*, c. 19, s. 257.

⁶³⁴ Nevevî, *age*, c. 2, s. 91.

verir. Çünkü o bilir ki Resûlullâh'ın ifadesiyle, **وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ** “Allah için tevazu gösteren kimseyi Allah yüceltecektir.”⁶³⁵

Her ne kadar bazı mütekebbirler ve zorbalar tevazu sahibi olmayı zillet, alçaklık ve itibarın kaybolması olarak algılayıp tevazulu davrandıkları zaman kadrü kıymetlerinin azalacağını düşünseler de tevazu göstermek Allah ve insanlar indinde izzetin ve değerin artmasına vesiledir.⁶³⁶ Allah dünyada iken tevazulu kimsenin diğer insanlar nezdindeki şanını yüceltir ve âhirette de kendi katındaki derecesini yükseltir.⁶³⁷

Kibrin tedavi yöntemlerinden birisi de İslâm'daki karşılığı diğerkâmlık olan kendinden başkalarını düşünme, onların gam ve kederini hissetmek, onlar için bir şeyler yapmak mânalarına gelen empati yapmak (Ben onun yerinde olsam ne yapardım? / Bu davranış hoşuma gider miydi? / Vicdanen rahat mıyım?) yani başkalarının hissettiği duyguları anlamaya çalışmaktır. Maalesef modern yaşamın empoze ettiği menfaat ve çıkara dayalı yaşam günümüzde empati kurma hassasiyetini de zayıflatmış durumdadır. Bu durumun sonucu olarak başkalarının yaşadığı acı, öfke ve mutsuzluk gibi duyguları anlamayan kendi ihtiyaçlarından, menfaatlerinden, zevklerinden ve kendi doğrularından başka bir şey düşünmeyen, karşı tarafın düşüncelerine saygı duymayan, bencil, acımasız ve kibirli kişilikler meydana gelmektedir.⁶³⁸

Kibir ve gururun etkisinde gelişen eğitilmesi gereken ve kontrol altında tutulması gereken bir diğer duygu da haset ve kıskançlıktır. Kendisini başkalarıyla kıyaslayan insan, hep başkalarının elindekine göz diker ve elindeki nimetlerin kıymetini bilmez. İstediklerine ulaşamadığı durumlarda ise mutsuz ve huzursuz olur. Yapıcı kıskançlık denilen gıpta; imrenmek ve onun gibi olmak için çalışmak, rol model almak, olumlu karşılanırken iken yıkıcı olan haset; bende imkânlar kimsede olmasın yahut bende yoksa kimsede olmasın diye düşünmek hoş karşılanmamaktadır. Kıskanç insan sadece kendi mutluluğuna odaklanacak kadar bencildir ve başkalarının mutlu olmasını istemez. Dozunu aşan kıskançlık sevgiye ve bireylere zarar verir. Tedavi ise sevgi, merhamet, diğerkâmlık, takdir etmek, imrenmek ve haset etmeden çalışmaktır.⁶³⁹ Çünkü haset, Allah'ın irade ve tercihi-

⁶³⁵ Müslim, “Birr”, 69; ; Tirmizî, “Birr”, 81 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶³⁶ Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 10, s. 64-65.

⁶³⁷ Nevevî, **age**, c. 16, s. 141-142

⁶³⁸ Nevzat Tarhan, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 20-23.

⁶³⁹ **Age**, s. 180-186.

razı olmamak demektir. Bu hususta İslâm, hasetçinin şerrinden Allah’a sığınılması⁶⁴⁰ tavsiyesinde bulunmaktadır. Hz. Peygamber ise hasedin kötülüğünü;

إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ، فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

“Haset etmekten sakının. Zira ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir”⁶⁴¹ hadisiyle belirtmektedir.

Haset kendisine nimet verilen kimseden hoşlanmamak ve nimetin ondan gitmesini istemek demektir. Bu hal ise Allah’ın rızasına razı olmamak olduğundan haramdır. Nasıl ateş odunu yer tüketirse haset de kişilerin yapmış olduğu iyilikleri bitirir. Çünkü haset eden kişi kıskandığı kişinin gıybetini yapar, nimetin elinden çıkması için ona kötülük düşünür bu sebeple kul hakkına girdiğinden mânevî kayba uğrar.⁶⁴²

Abartılı şekilde mükemmel olmak duygusu insana ve kişiliğine zarar verir. Her şeyin mükemmel olmasını beklemek hayal kırıklığı meydana getirir. Herkesin hata yapma şansı vardır. İnsan, her zaman hedefine ulaşamayabilir. Bundan dolayı toleranslı ve esnek olmak hayatı kolaylaştırır. Kibirli ve gururlu insanlar hedeflerine ulaşamadıkları zaman, başkaları tarafından istedikleri yerine getirilmediği takdirde yahut olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldıklarında umutsuzluğa kapılırlar ve hayatın anlamını kaybettiği düşüncesiyle depresyona girebilirler.⁶⁴³ Depresyon ise insanı intihara sürükleyen bir bunalımdır.

Kibirli bir şahsiyete sahip bireyler, istek ve arzularına ulaşamadıkları zaman huzursuz ve mutsuz olacaklarından onlar hayat için anlamsızlaşacak ve yaşamın anlamını sorgulama problemini ortaya çıkacaktır. Bu sorunu çözüme kavuşturmayan kişiler ise intiharı göze alabileceklerdir. İslâm insanın hem dünya hem de âhiret mutluluğunu hedeflediğinden fertlerin hayatını mahveden gurur ve kibir hastalığını tevazu, diğerkâmlık, başkaları için fedakârlık gibi yapıcı erdemlerle tedavi etmesini istemekte, kibri tetikleyen haset ve kıskançlık gibi huyları terk etmeyi önermektedir.

İnsanın psikolojik dünyasını alt-üst eden ve onu intihar etmeye sevk eden bir diğer rahatsızlık da stres ve endişe kaynaklı sorunlardır.

⁶⁴⁰ Bkz. Felak, 113/5.

⁶⁴¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 51. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Hasen li gayrihi” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁴² İbn Reslân, **age**, c. 18, s. 651-653; Azîmâbâdî, **age**, c. 13, s. 168.

⁶⁴³ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 159.

1.2.1.3. Stres ve Endişeye Mahal Vermemek

Stres sözcüğü baskı yapmak, zorlamak, gerilim, zarar vermek gibi mânalara gelmektedir. Az miktarda stres, engel aşmak, sorun çözmek, tedbir almak için gerekli bedensel gereksinim iken zihin açma, dikkat artırma, öğrenmeyi hızlandırma gibi motivasyon artırıcı işlev görür. Ancak stres hormonlarının fazla salgılanması vücudun dengesini bozmakta, bağışıklık sisteminin zayıflamasına ve vücudun çabuk hastalanmasına neden olmakta, ilerleyen süreçte gizli hastalıkların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Stresli vücudun fizyolojik cevabı kızarma/sararma, terleme, nefes darlığı gibi belirtiler iken psikolojik cevabı da korku, kaygı, üzüntü, huzursuzluk, hayattan lezzet alamama ve depresyon gibi davranışlardır. Bu durumda beyin bloke olur ve öğrenme yetisi kaybolur. Sakin, uyumlu, iyimser, sabırlı bireyler stresi kontrol altında tutabilirken bencil, kötümser, alıngan, aceleci, saldırgan, telaşlı, hırslı, doyumsuz, aşırı tepkisel kimseler kendilerine hâkim olmadıklarından stresle mücâdelede zorlanırlar. Kontrol edilemeyen stres önce depresyona sonra da intihara kapı açabilir.⁶⁴⁴

Stres yönetimi, sıkıntılı ve zor zamanlarda umutsuzluğa kapılmadan, kontrolü kaybetmeden mücâdele etme ruhudur. Soğukkanlılıkla problemin üstesinden gelme çözüme kavuşturma sanatıdır. Bunun için problemi ve kaynağını tespit, ortadan kalkması için plan yapmak, alınan kararları uygulamak gibi yöntemlere başvurulabilir. Ancak insan için problemlerin üstesinden gelemeyeceği kanaati oluşmuşsa çaresizlik ve depresyona neden olur. Unutulmaması gereken bir hakikat vardır ki yaşanan üzücü olayın çaresi varsa çözüm bulunacaktır ki öyleyse üzölmeye gerek yok, çaresi yoksa üzölseniz de sonuç değışmeyecek öyleyse üzölmeye gerek yoktur. Psikolojik veriler, “Gölmeyi başaran insan stresini de kontrol edebilir.” açıklamasında bulunmaktadır. İnsanlara güler yüzlü, tatlı dili, sevgi dolu bakışla yaklaşım iki tarafı da mutlu etmektedir.⁶⁴⁵

Resûlullâh konuyla alakalı bir hadîs-i şerifte;

كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَإِنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ

“Her iyilik sadakadır. Din kardeşini güler yüzle karşılayan da iyilikten sayılır bu sayede sevap kazanırsın.”⁶⁴⁶ buyurmuştur.

⁶⁴⁴ Nevzat Tarhan, **Kendinizle Barışık Olmak**, s. 38, 67; Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 9-11, 102, 150-151.

⁶⁴⁵ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 122-123, 163.

⁶⁴⁶ Tirmizî, “Birr”, 45. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadîs için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Bkz. Müslim, “Birr”, 144.

Hadiste az olsun çok olsun her türlü hayra teşvik vardır. Kişinin müslüman kardeşlerine samimiyetle güler yüzlü davranması övülmüş ve sevap alınacağı vaad edilmiştir. Çünkü bu davranış aradaki ülfeti, huzuru, güveni ve saadeti tesis eder.⁶⁴⁷

İnsanları strese sokan durumların sebeplerinden birisi olaylara bakış açısıdır. Aynı olay farklı kişilerde farklı reaksiyon meydana getirdiği gibi farklı zamanlarda aynı birey üzerinde de farklı tepkiler oluşturabilir. Bu kişilik yapısına ya da o andaki ruh haletine, olayı algılama ve değerlendirme biçimine bağlıdır.⁶⁴⁸

Hiz. Peygamber bu hususta;

...أَلَا إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى...

“Dikkat edin! Âdemoğulları farklı kişiliklerde yaratılmıştır...”⁶⁴⁹ ifadesini kullanmıştır.

Hadisin içerisinde çeşitli kişilik karakterleri sayılırken bazı şahsiyet yapıları övülmekte bazıları ise yerilmektedir. Dolayısıyla insana düşen kendi nefsinde yer alan kötü huyları karşı önceden tedbir almak, onları ıslah etmek için gayret ve çaba harcamak ve olumsuzluk karşısında dengeyi korumaktır.

Stresin bir diğer nedeni de aşırı kaygıdır. Öğrenciler açısından eğitim-öğretim hayatında başarısızlık ve ileriye dönük meslek edinememe korkusu gibi gelecek kaygısı ve aile-çevre baskısı sonucu intiharlar meydana gelebilmektedir. Aileler kendi yaşayamadıkları ideallerini çocuklarından istediklerinde bazen bu yük taşınamaz hale gelmekte ve lise, üniversite sınavlarında başarısız olan gençler intiharı tercih edebilmektedir.⁶⁵⁰ Baskı kurma, aşağılama, küçümseme ve değer vermeme tavırları sevilen insanların yaşamdan ayrılmasıyla sonuçlanmaktadır. Oysaki bir insanın kişiliğinin sınav veya başarı sonucuna göre iyi veya kötü olarak değerlendirilmesi yanlış bir tutumdur.⁶⁵¹

Resûlullâh insana isabet eden sıkıntı ve zorluklardan dolayı üzmekten Allah’ a sığınarak şu şekilde istiâzede bulunmuştur.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ...

⁶⁴⁷ Kâdî İyâz, **age**, c. 8, s. 106; Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 10, s. 122.

⁶⁴⁸ Bülent Şen, **Metaforlarla Duygusal Zekâ**, s. 9.

⁶⁴⁹ Tirmizî, “Fiten”, 25. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁵⁰ Mustafa Merter, **Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili**, s. 418.

⁶⁵¹ Şenol Korkut, **age**, s. 29-32.

“Allah’ım kederden ve üzüntüden sana sığınırım...”⁶⁵²

Hattâbî’ye göre keder ve üzüntü birbirlerine yakın mâna ifade ettiğinden insanlar arasındaki farkı ayırt edemeseler de hüznün insana isabet etmiş olan sıkıntıdan dolayı; keder ise henüz başına gelmemiş olay yahut elde edemediği bir isteğinden dolayı moralinin bozulmasıdır.⁶⁵³ Dolayısıyla fertler üzüntü içerisinde kıvrılırken bu durumdan kurtulmak, yeniden hayata tutunmak için bu duayı yaparak sıkıntılarından kurtulmaya çalışmalıdırlar.

Başka bir stres sebebi de korku ve kaygıdır. İnsanın yaşamı boyunca kendisini güvende hissederek kendisini rahatsız eden tehlikelerden emin olması temel ihtiyaçlarından birisidir. Dolayısıyla başına kötü bir olay geleceği endişesiyle yaşayan, korku bazlı bir hayata odaklanan (Her an deprem, kaza, kötü bir olay meydana gelebilir.) insanın beyni de olayları bu bakış açısı ile algılayacağından dolayı insan karşılaştığı olayları “Hep korktuğum başıma geliyor.” olarak değerlendirir. Bu stres onu sürekli tedbir almaya zorlar yahut da en basit davranışları (Araba kaza yapar kaygısı ile arabaya binmemek) bile yapamaz hale gelir. Sonucunda ise böyle yaşamaktan ise ölmek daha iyi fikriyle intihara yönelebilir.⁶⁵⁴

Hz. Peygamberin istiâze ettiği hususlardan birisi de korkaklıktır. Bir hadîs-i şerifte;

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ

“Allah’ım korkaklıktan sana sığınırım.”⁶⁵⁵ buyurmuştur.

Korkaklık şecaatin zıddı olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵⁶ Dolayısıyla insan nefsinde stres ve kaygıya neden olan korkaklık hissi ile mücâdele etmek zorundadır. Gerek kendi kuruntuları gerekse şeytanın vermiş olduğu vesveselerle cesur bir şekilde mücâdele ederek başa çıkabilir.

İslâm’ın müslümanlara sunduğu reçetede ise Yüce Allah ile olan mânevî bağı, tevekkül ve teslimiyeti sağlam tutmaktır. Bu şekilde yaşam sürüldüğü takdirde hissedilen huzur, strese

⁶⁵² Buhârî, “Deavât” 36; Tirmizî “Deavât” 72 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Garib” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Salât”, 365 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “İstiâze”, 8. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁵³ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî (v. 388), **A’lâmü’l-hadîs fi şerhi sahihi’l-Buhârî**, Câmiatü Ümmi’l-kurâ, Mekke 1988, c. 2, s. 1394; Ayrıca bkz. Aynî, **age**, c. 21, s. 209; Molla Gürânî, **age**, c. 5, s. 461.

⁶⁵⁴ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 159.

⁶⁵⁵ Buhârî, “Deavât” 44; Tirmizî “Deavât” 129 (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Salât”, 365 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Zayıf” hükmünde bulunmuştur.); Nesâî, “İstiâze”, 5. (Elbânî bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.) Bkz. İbn Mâce, “Dua”, 3 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnadı Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁵⁶ Kastallânî, **age**, c. 9, s. 214.

mâni olurken insanın canlı, zinde ve hayatla barışık olmasına vesile olur. İslâm dinindeki kader inancı da insana rahatlık ve huzur vermektedir. Nitekim âyet-i kerîmede “*De ki: “Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlâmızdır, mü’minler yalnız Allah’a güvenip dayansınlar.*”⁶⁵⁷ buyurulmak suretiyle Allah’ın takdirinin aşılamayacağı belirtilmektedir.

Allah Resûlü ile yolculuk yapan Abdullah b. Abbas’a Hz. Peygamber, ona tam bir tevekkül ve teslimiyet aşılarcasına şöyle demiştir:

وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ

“Şunu bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah’ın takdiri dışında sana fayda veremezler ve yine bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah’ın takdiri dışında sana hiçbir konuda zarar veremezler.”⁶⁵⁸

Stresin nedenlerinden birisi de zaman iyi değerlendirememekten kaynaklanmaktadır. Zaman kaygısı, başarı baskısı, hızlı yaşantı, ekonomik sıkıntılar, hedeflere yönelik şartlanmalar beyindeki kimyasal salgıları yönlendirmektedir. Aciliyet kesbetmeyen şeylerle meşgul olmak, zevk ve eğlence düşkünü olmak, bunun sonucunda sorumlulukları yerine getirmemek de insanı huzursuz eder.⁶⁵⁹

Daha önce zikri geçtiği üzere Allah Resûlü bu konuda şöyle buyurmaktadır:

نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ

“İki nimet vardır ki insanların pek çoğu bu konuda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit.”⁶⁶⁰

Stres ve kaygıdan uzak kalmak isteyen bireyler zamanlarını iyi değerlendirmeli ve gerekli olan işlerini zamanında yerine getirmelidirler. Disiplinli ve programlı çalışma hayatın düzenini sağladığı gibi insanı sıkıntı ve zorluklardan koruyarak rahata erdirir.

Psikolojik sorunlardan sonra çevresel ve toplumsal faktörlerin intihara etkisi üzerinde durulacaktır. Çünkü intihar bireysel bir davranış gibi algılansa da aslında alt yapısında

⁶⁵⁷ Tevbe, 9/51.

⁶⁵⁸ Tirmizî, “Sıfatü’l-kıyâme”, 50. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁵⁹ Nevzat Tarhan, **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, s. 13, 23-24.

⁶⁶⁰ Buhârî, “Rikâk”, 1; Tirmizî, “Zühd”, 1. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

insanın içinde büyüdüğü, fikri olarak etkilendiği, zaman zaman çatışma yaşadığı toplumsal tapular vardır.

1.2.2. Çevresel ve Toplumsal Problemlere Hadislerden Çözümler

İnsan toplumsal bir varlıktır ve her ihtiyacını kendi başına karşılayamaz. Birey en başta kendisi için güvenli ve huzurlu bir liman olan aile fertleri olmak üzere hayatın farklı kademelerinde diğer insanların yardımına muhtaçtır. Bir topluluğa aidiyet, bağlanma, çevre oluşturma insanın doğuştan gelen arzularındandır. Sadece maddî ihtiyaçları için değil mânevî bakımdan da insanın sevmeye, ilgi ve alaka görmeye, arkadaşlık ve dostluk kurmaya ihtiyacı vardır. Çünkü bilinmektedir ki mutluluklar ve sevinçler diğer insanlarla paylaştıkça çoğalırken üzüntüler ve sıkıntılar paylaştıkça azalır. Toplumsal çevre oluşturmak sevmek ve sevmek insanlar arasında sevgi, şefkat ve merhamet duygularını pekiştirirken bunun tesiri altında stres, kaygı, üzüntü gibi olumsuz duygular sıfırlanır. Toplum içinde bağ kuramayan insanlar yalnızlığa mahkûm olur ve sorunlar karşısında çaresiz kalarak hayatın anlamını sorgulamaya başlar.⁶⁶¹

İslâm dini insanın fıtratında yer alan bu duyguyu pekiştirmesi için müslümanların birlik, beraberlik, kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma içinde olmalarına büyük önem vermiştir. Allah Teâlâ “Mü’minler ancak kardeşirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itâatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.”⁶⁶² âyet-i kerîmesiyle bütün mü’minleri kardeş ilan ettiğini bildirmiş ve mü’minlerin arasında meydana gelen kırgınlık, dargınlık ve küskünlüklerin kaldırılmasını istemiştir.

Hz. Peygamber de mü’minlerin kardeşliğini vurguladığı bir hadisinde,

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ
الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

“Mü’minler birbirlerini sevmeye, birbirlerine acımada ve birbirlerini korumada bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”⁶⁶³ ifadesini kullanmıştır.

İnananların vahdetini muhafaza etmesi ve ziyade ettirerek devam ettirmesi gerektiğine vurgu yapan hadîs-i şerif ayrılma, dağılıp parçalanmaya izin vermemektedir.⁶⁶⁴ Dolayısıyla

⁶⁶¹ Gülüşan Göcen, **age**, s. 125-127; Orhan Gürsu, **age**, s. 308-316.

⁶⁶² Hucûrât, 49/10.

⁶⁶³ Buhârî, “Edeb”, 27; Müslim, “Birr”, 66.

mü'minlerin birbirini sevmesi, şefkat göstermesi, birbirine yardım etmesi î mân ettikleri dinin bir gereğidir. Birisinin bir derdi, sıkıntısı, acısı olduğunda birbirlerinin problemlerine çözüm bulmak için yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmaları gerektiği belirtilmektedir.⁶⁶⁵

Bir başka hadiste ise müslümanların birbirlerine haset, kin ve nefret besleyip darılmalarının birbirlerinden yüz çevirmelerinin doğru olmadığı ifade edilmiş⁶⁶⁶ ve olması gereken kardeşlik anlayışını şu şekilde ortaya koymuştur:

اَلْمُسْلِمُ اَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ اَخِيهِ كَانَ اللهُ فِي حَاجَتِهِ وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.”⁶⁶⁷

Hadiste müslümana yardım etmek, sıkıntısını gidermek ve ayıbını örtmek hususunda fazilet bulunduğu belirtilmektedir. Müslümanın işlemiş olduğu bir ayıp topluma zarar verecek bir davranış olmayıp yalnız kendisini ilgilendiriyorsa kusuru görmezden gelerek kimseye anlatmamak efdaldır.⁶⁶⁸

Hadiste yardımlaşmaya, güzel geçinmeye, kardeşliğe ve kusurları örtmeye teşvik vardır. Mü'minler kendi aralarında sevgi, saygı, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde hareket ederler. Mallarında ve bedenlerinde karşı tarafa zarar verecek davranışlardan uzak dururlar ve birbirlerinin haklarını korurlar. Müslümanın müslümana zulüm etmesi haram olduğu gibi onu düşmanı karşısında yarımsız bırakması ve ona destek olmaması da haramdır. Müslümanın gam, keder ve sıkıntısını gideren kimseyi, Allah zor zamanında sıkıntısından kurtararak ödüllendirir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ Musa Şâhîn Lâşîn, **age**, c. 7, s. 25.

⁶⁶⁵ **Age**, c. 10, s. 60-61.

⁶⁶⁶ Bkz. Müslim, “Birr” 32. (لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا)

⁶⁶⁷ Buhârî, “Mezâlim” 3; Müslim, “Birr”, 58; Tirmizî, “Hudûd”, 3. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); Ebû Dâvûd, “Edeb”, 45. (Şuayb Arnavûd bu hadis için “İsnad Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁶⁸ Nevevî, **age**, c. 16, s. 135.

⁶⁶⁹ İbn Hacer, **age**, c. 5, s. 97; Aynî, **age**, c. 12, s. 288-289; İbn Reslân, **age**, c. 18, s. 630-631.

İslâm dininde cemaat halinde yapılan toplu ibâdetler ve etkinlikler bireyin yaşamına olumlu etki yaptığı gibi ömrünün verimli olmasına katkı sağlamakta, birey toplumla birliktelik halinde iken sosyalleşme yönünü geliştirmektedir.⁶⁷⁰ Toplu halde eda edilen vakit namazları, cuma ve bayram namazlarında cemaat olma, hac ibâdetinde tüm dünya müslümanlarıyla birlikte olma toplumsal kaynaşmayı sağladığından hem insanı mânevî olarak güçlendirmekte hem de müslümanlar birbirinin sıkıntılarıyla hemhal olmaktadır. Bu davranışlar birlik beraberlik duygularını pekiştirmektedir.⁶⁷¹

Geçmişte insanlar her türlü yokluğa, sıkıntıya, meşakkate rağmen daha mutlu ve huzurlu iken bugün içinde yaşanılan modern yaşam felsefesi, insana çok alternatif vermiş gibi görünse de insanın özgürlüklerini ve yaşam tadını elinden almış insanı yalnızlaştırmış, geleceğe dair korku, endişe ve stres yüklemiş ve bütün insanları aynı kalıba sokmuştur. İnsanlar duygu ve düşüncelerini sanal ortamlarda tatmin ederek mutlu olmaya çalışmakta, sanal arkadaşlıklar artarken yüz yüze arkadaşlıklarda kalite düşmekte ve insanlar kalabalıklar içerisinde yalnızlaşmaktadır. Bu yüzden ikili iletişime giremeyen, sorunlarla mücâdelede pasif kalan, başa çıkma becerileri gelişmemiş ve depresyona yakalanan bireylerle karşılaşmaktadır.⁶⁷²

Aynı şekilde “Hayat bir mücâdeledir ve herkes kendini düşünmelidir.” sloganıyla kısa ve kolay yoldan para kazanma ve tüketim çılgınlığı teşvik edilmekte “Anı yaşa, hayattan zevk ve lezzet al.” düsturu empoze edilmekte ve insanın hazları ön planda tutulmaktadır.⁶⁷³ Özgürlük adı altında ötekine karşı sevgi, saygı, hoşgörü ve tahammül duyguları yok olmaya mahkûm olmakta, menfaati uğruna her şeyi mubah gören, kendinden başka kimseyi düşünmeyen bireyler arzu ve hevesleri peşinde koşup durmaktadır. Yine de insanlık kaybettiği mutluluğu ve huzuru yakalayamamaktadır.⁶⁷⁴

Modern dünyada çıkar ve menfaat esas olduğundan başkalarını rakip olarak görmek, bencillik ve bireyselleşme esas alınmakta, yardımlaşma ve dayanışma duyguları rafa kalkmaktadır. İslâm ise bencillik ve cimriliği kötü ahlâk olarak nitelendirmiş ve tedavi olarak fedakârlık ve diğerkâmlık davranışlarını teşvik etmiştir. Fedakârlık başkalarını kendine tercih etmek, başkalarına öncelik tanımak, başkalarının huzuru için sıkıntı

⁶⁷⁰ Enbiya Yıldırım, *age*, s. 193-194.

⁶⁷¹ Erhan Kozatepe, *age*, s. 66-71.

⁶⁷² Bülent Şen, *Metaforlarla Duygusal Zekâ*, s. 106; Abdülkerim Bahadır, *age*, s. 7-8; İsmail Gönenç, *age*, s. 51-54.

⁶⁷³ Nevzat Tarhan *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ*, s. 204-207.

⁶⁷⁴ Orhan Gürsu, *age*, s. 271-272.

çekmek, başkalarının mutluluğu için isteklerinden vazgeçmek anlamlarına gelir ki sevgiye dayalı bilinçli bir feragat olduğu için iç huzur ve ruhsal zenginlik sağlar. Günümüz tâbiriyle empati olarak adlandırılan diğerkâmlık ise kendini karşıdakinin yerine koymak, duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmak demektir.⁶⁷⁵

Huzurlu ve mutlu bireyler kaliteli bir toplum oluştururken böyle bir toplumdan da sağlığı, psikolojisi, iletişimi ve sonuç olarak yaşamı konforlu nesiller meydana gelecektir. Toplumdaki herhangi bir bozulma veya düzensizlik orada yaşayan fertlerin gerek bedenlerine gerekse gönüllerine etki edecektir. İfade edildiği üzere intihar olaylarının sebeplerinden birisi de bireylerin toplumla çatışma içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle âyet ve hadisler toplumsal bütünlüğü canlı tutacak, inananların birlik, beraberlik ve kardeşliğini tesis edecek her türlü formülü sunmaktadır. Aynı şekilde kişilerin mutluluk ve huzuruna gölge düşürecek, onlara zarar verecek her türlü söz, fiil ve davranıştan uzak kalmayı tavsiye etmektedir.

Son olarak intihar sebeplerinden mânevî değerlerin kaybedilmesi üzerinde durulacaktır.

1.2.3. Mânevî Değerlerin Kaybedilmesi

İnsanın yaşamında onu yönlendiren üç temel unsur vardır ki bunlar kültür, inanç ve dinî değerlerdir. Kültür, toplumun ortak değeri olan sosyal değerler sistemi olarak adlandırılır ve bireyin yaşam tarzındaki yeme, içme, giyim tarzı gibi kırmızı çizgilerini kültürel değerler belirler. Bu ölçüleri önemsemeyen insan kimliksizlik problemi yaşar. Topluma aşırı bağımlı kimseler ise kendi kararlarını kendi alamadıklarından değersizlik hissiyle karşı karşıya kalırlar. Denge bu değerlere ters düşmeden bir kimlik oluşturmaktır.⁶⁷⁶

Bugün geline nokta insan bedeninin hem maddî hem de mânevî yönünün bulunduğu bu iki yönünün birlikteliği ile insanın mutluluğu ve huzuru yakalayabileceği tespit edilmiştir. Modern zamanda insanın rahatı arttığı kadar mutluluğu ve huzuru da dengeli olarak artmamıştır. İnsan beden ve ruh bütünlüğünden oluşmakta ve bu bütünlüğe aykırı hareket ederek hiçbir görüş ve düşünce başarıya ulaşamamıştır İnsan dinden ve inançtan uzaklaştıkça hayatın anlamı hakkında cevap bulamadığı soruları artmıştır. Bu durum ise onun huzurunu elinden almaktadır. Çünkü anlam aramak her insanın kendisinin keşfetmesi

⁶⁷⁵ Abdülkerim Bahadır, **age**, s. 126-131.

⁶⁷⁶ Nevzat Tarhan **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 113-117.

gereken bir hazinedir. İntihar teşebbüsünde bulunan kimse için hayat anlamsızlaşırken ölüm anlam kazanmaktadır.⁶⁷⁷

Din, insanın mutluluğu için temel ahlâk normları ve sosyal hayata dair yönlendirmelerde bulunmakta, yerine getirilmesi ve kaçınılması gereken kurallar koymaktadır.⁶⁷⁸ Dinin insan hayatına dokunduğu birincil değeri ise içinde bulunulan kâinatın bir yaratıcısı olduğu ve buna bağlı olarak insanın dünyaya bir amaç ve gaye için geldiği inancıdır.⁶⁷⁹ Din, inanan insan için teselli ve ümit kaynağıdır. İnsanın yaşamış olduğu olumsuzluklara karşı başa çıkma mücâdelesini sunmakta, fertleri iyimserliğe sevk ederek geleceğe umutla bakmalarını temin etmekte ve strese yenik düşmeden problemlerini üstesinden gelmeyi öğreterek bireyin psikolojik dengesini korumaktadır.⁶⁸⁰ İnandıkları dinin sunmuş olduğu tedavi yöntemlerini yerine getiren bireyler ise depresyon ve buna bağlı olan intihar düşüncesinden uzak durmaktadırlar. Din bir manada olumsuzluklara karşı koruyucu ve önleyici etkiye sahiptir.⁶⁸¹

Dinin insana sunmuş olduğu ikincil değer ise âhiret inancı oluşturmastır. Yaşamı sadece dünyadan ibaret sayan, sadece dünyalık zevklerine odaklanan, “Dünyaya bir defa geldim canımın istediği her şeyi yapmadıktan sonra yaşamın anlamı nedir?” düşüncesinde olan, sınırları kuralları gereksiz gören kişiler hayatta karşılaştığı problemlerin üstesinden gelemediği zaman büyük bir stres, anlamsızlık ve hayal kırıklığı hissederler, hayatı anlamsız bularak bunalıma girerler. Oysa inanan insan için hayat dünyadan ibaret değildir. Pozitif bilimin açıklama yapmaktan âciz kaldığı ölüm ve sonrası hayat kaçınılmaz bir gerçektir.⁶⁸²

Kur'an-ı Kerîm'in dünya ve âhiret hayatı hakkındaki açıklamalarda bulunduğu âyetlere bakıldığında şu ifadelerin yer aldığı görülür:

Allah ölümü ve hayatı insanların hangisinin güzel davranışlarda bulunacağını ortaya çıkarmak için yaratmış,⁶⁸³ insanları imtihana tâbi tutmuş,⁶⁸⁴ imtihanın bir gereği olarak

⁶⁷⁷ Abdülkerim Bahadır, *age*, s. 12-19.

⁶⁷⁸ Murat Taşdelen, *age*, s. 54.

⁶⁷⁹ Zuhâl Ağılka, *age*, s. 47, 68, 140; Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Ali İnce, *age*, s. 90-105.

⁶⁸⁰ Murat Taşdelen, *age*, s. 39.

⁶⁸¹ Gülüşan Göcen, *age*, s. 122-124, 141-142; Orhan Gürsu, *age*, s. 91-96, 247-249.

⁶⁸² Nevzat Tarhan, *Kendinizle Barışık Olmak*, s. 120; Halit Altıntop, *age*, s. 60-61; İlyas Sivridaştan, *age*, s. 12-13.

⁶⁸³ Bkz. Mülk, 67/2.

⁶⁸⁴ Bkz. Bakara, 2/155-157, Âl-i İmrân, 3/142.

onlara irade bahsetmiş ve iradelerini özgürce kullanmalarına fırsat vermiştir.⁶⁸⁵ Aksi bir tutumda zaten imtihanın gereği icra edilmiş olamazdı. Kul iradesinden sorumludur ve hesaba çekilecektir.⁶⁸⁶ Dünya hayatında insanın fitratına yerleştirilmiş olan bazı duygular ona süslü gösterilmiş⁶⁸⁷ olmasına rağmen, bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Dolayısıyla bunlara gönül vererek ebedî olan âhiret hayatını ihmal etmek, âhiretin varlığına îmân eden kimseye yakışmayan bir davranıştır.

Âyet-i kerîmede dünya hayatının tarifi şu şekilde yapılmaktadır:

*“Biliniz ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlâta çokluk yarışından ibarettir.”*⁶⁸⁸

Allah Resûlü de dünya hayatının kısa ve fâniliğine dikkat çeken bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

مَا لِي وَلِلدُّنْيَا، مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَائِبٍ اسْتَنْظَلْتُ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا

*“Benim dünya ile ne alakam olabilir ki! Ben bu dünyada bir ağacın altında gölgelenen, sonra da oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim.”*⁶⁸⁹

Âhirete inancıyla yaşayan insan, hevâ ve heveslerinin peşinde koşarak kendini dünyaya kaptırmaz. Hırs ve tamahlarını frenlemesini bilir. Allah’ın adaletinin gereği iyilerin ödüllendirileceğini, suçluların ise cezalandırılacağını, dünyada yapılan haksızlıkların, zulümlerin, adaletsizliklerin yapanın yanına kar kalmayacağını bilir. Âhiret hayatının varlığını kabul etmeyen insan ise yaşı ilerledikçe yok olup gideceği endişesiyle ölümden korkmaya başlar. Takıntılı ölüm hissi hayatı anlamsızlaştırır ve nasıl olsa öleceksem intiharla çektiğim acılardan, ıstıraplardan kurtulayım düşüncesi hâkim olabilir.⁶⁹⁰

Âhiret hayatının varlığını kabul eden dindar insan için ise dünya hayatı geçici olup, insan bu dünyada misafirdir. Allah’ın koymuş olduğu sınırlar içerisinde yaşadığı zaman hem dünyasını hem âhiretini kazanmış olur. Netice olarak inanan insan için dünyadaki imkânlar da imkânsızlıklar da sabır ve şükür bakımından birer imtihandır ve yapılan her eylemin karşılığı ceza veya mükâfat olarak kendisine verilecektir.

⁶⁸⁵ Bkz. Kehf, 18/29; Bakara, 2/256.

⁶⁸⁶ Bkz. Zilzâl, 99/7-8.

⁶⁸⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3/14.

⁶⁸⁸ Hadîd, 57/20.

⁶⁸⁹ Tirmizî, “Zühd”, 34. (Ahmet Muhammed Şakir bu hadis için “Hasen Sahih” hükmünde bulunmuştur.); İbn Mâce, “Zühd”, 3 (Şuayb Arnavûd bu hadis için “Sahih” hükmünde bulunmuştur.)

⁶⁹⁰ Nevzat Tarhan **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, s. 138-141.

SONUÇ

Dünya gündemini meşgul eden, insanlığın karşı karşıya kaldığı ve çözüm bulmak için uğraştığı problemin adı intihar. Bu sorunun sebepleri nedir? Üstesinden gelmek için neler yapılabilir? Kesin bir şekilde ortadan kalkması mümkün müdür? Bu sorunlara yanıt bulmak için tüm dünyada hummalı bir seferberlik ilan edilmiş durumdadır.

İntihar olayları, hem toplumları hem de devletleri huzursuz ve tedirgin ettiğinden, meydana gelen ölümün nedenini sorgulama ve arka planda yaşanan sıkıntıları merak etme duygusu uyandırmaktadır. Zaman zaman da intihar eden ferdin yaşamış olduğu zorluklardan haberdar olunamadığı için “keşke” sözcüğüne bağlı pişmanlıklar dile getirilmektedir.

İnsanlar için büyük bir sorun teşkil eden intihar davranışının sebeplerine bakıldığında, her bireyin yaşam alanına, tarzına ve düşüncesine bağlı olarak pek çok nedenin olabileceği ve objektif olarak tek bir nedenle açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğu vurgulanmaktadır. Yine de daha önceden meydana gelmiş vak‘aların sebeplerinden istifade edilerek yahut bazı fiziksel ve duygusal veriler göz önünde bulundurularak intiharın sebepleri hakkında tahminler yapılabilmektedir. Elde edilen verilerden yararlanarak ortaya konmuş teşebbüslerin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

Bireyleri yaşamadan koparacak raddeye getiren ve intihara sevk eden nedenlerin en önemlisi ise kişilerin hayatta karşılaştıkları olumsuzluklarla mücâdele konusunda başarısız olmaları ve kendilerini yetersiz, çaresiz ve ümitsiz hissetmeleridir.

İnsanların yaşamları boyunca hastalık, ailevî sorunlar, iş hayatı ve maddî gelir problemleri, hayatta yaşanan başarısızlar, psikolojik bunalımlar yahut toplumsal ve kültürel etkenler gibi sıkıntı ve zorluklarla karşılaşacakları aşîkârdır. Herhangi bir sorunla karşı karşıya kalan kişiler, sorunlarla başa çıkma hususunda tam bir azim ve gayret gösterir de sorunların üstesinden gelebilirlerse başarılı olmanın da gururu ile hayata bağlanmaya devam edebilirler. Ancak sorunlarla mücâdele konusunda üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmezler, problemin çözümü noktasında çaba harcamazlar ya da önceden tedbir almada pasif davranırlarsa başarısız olacakları hayatın bir gerçeğidir. Bu başarısızlıklar insanları öncelikle üzüntü, mutsuzluk, yalnızlık, içe kapanma ve depresyona sevk etmektedir. Sorunlar çözüme kavuşmazsa bireyler kurtuluş için ya madde bağımlılığına müptela olmakta ya da ölüm tek çare olarak algılanmaktadır.

Problemi tespit ettikten sonra intihar olaylarının önüne geçilmesine katkı sağlamak, bireyleri hayatla mücâdele konusunda yönlendirmek ve hadislerin rehberliğinde çözüm önerileri sunarak hayatı yaşanabilir kılmak için hazırladığımız çalışmamızın birinci bölümünde; TÜİK verileri ve alanla alakalı yapılmış araştırma, incelemeler doğrultusunda insanları hayattan koparan ve intihar etmeye yönlendiren sebepler üzerinde durulmuştur. İntihar olaylarının maddî sebepleri başlığı altında hastalık, ailevî sorunlar, sosyo-demografik unsurlar (cinsiyet-yaş), medenî durum, ekonomik sıkıntılar, başarısızlıklar (iş-eğitim), madde bağımlılığı olmak üzere intihar vak‘alarına sebep olan yedi başlık üzerinde açıklamalarda bulunulmuştur. Üzerinde durulan bir diğer başlık da intihar olaylarında kullanılan metotlar hakkındadır. Ülkemizde intihar girişimlerinde en çok kullanılan usuller TÜİK verileri esas alınarak belirtilmiştir. Birinci bölümün sonunda alanla alakalı araştırma ve incelemelerden istifade ederek intiharı önlemek için yapılması gerekenler, çözüm ve öneriler kısmında sıralanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Hz. Peygamber’den gelen intihar ile ilgili rivâyetler araştırılmış ve incelenmiş olup kütüb-i sitte kaynaklarında bu konuda yedi rivâyetin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu rivâyetler sırasıyla geçmiş ümmetlerden bir adamın intiharı, Asr-ı Saâdette yaşanan intihar vak‘aları (Müslümanlarla birlikte savaşan Kuzmân isimli şahsın intiharı, Tufeyl b. Amr’ın arkadaşının parmaklarını keserek intiharı, Câbir b. Semüre’den aktarılan ve Allah Resûlü’nün cenaze namazını kılmadığı kimsenin intiharı), intiharın uhrevî boyutuyla ilgili rivâyetler (Kim kendini bir şey ile öldürürse rivâyeti, yüksek yerden atlayarak, zehir içerek, bıçak-kılıç kullanarak intihar eden kişi ile ilgili rivâyet, kim kendini iple asarak intihar ederse rivâyeti) olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

Bu yedi rivâyetin kaynakları, rivâyet farklılıkları belirtilmiş ve intiharla ilgili vurgulamak istediği temel hususlar hadislerin şerhlerine müracaat edilerek her hadis başlığının sonunda değerlendirilmiştir.

İntihar vak‘alarına çözüm olması bakımından oluşturduğumuz çalışmanın üçüncü bölümünde ise intihar vak‘alarına neden olan sorunların giderilmesi hususunda Allah Resûlü’nün hadislerinden çözümler bulmaya gayret edilmiştir. İntihara sebep olan maddî sebeplerden hastalık sorununa sabır, dua, zikir, tövbe ve umut başlıkları altında hadislerden çözümler sunulmuştur. Ailevî sıkıntılara, aileyi ayakta tutan mânevî bağlar başlığı altında; imtihanlar karşısında bakış açısını değiştirmek konusunda, mücâdele, şükür, kanâat, iyimserlik, ümitvar olmak, nefis terbiyesi, tevekkül ve teslimiyet başlıkları altında

hadislerden çözümler sunulmuştur. Madde bağımlılığı hakkında bilgilendirme yapılmış ve İslâm dininin almış olduğu tedbirlere yer verilmiştir. İntihara sebep olan psikolojik sorunlara ise öfke, şiddet, gurur, kibir, stres ve endişe başlıkları altında hadislerden çözüm ve öneriler sunulmuştur. İntiharın sosyal ve kültürel sorunlarına ise hadislerin öncülüğünde açıklamalar yapılmıştır.

Bu bağlamda intihar olaylarına neden olan sorunların tespit edilmesi, problemlerin çözüme kavuşturulması ve vak'aların önlenmesi adına alana katkı sağlamak için hadis bilim dalında yaptığımız çalışmada ulaştığımız sonuca göre;

İntihara sebep olan nedenlerin çözümü adına Allah Resûlü'nün hadislerinden sunulan öneriler uygulandığı takdirde, bireylere istekleri doğrultusunda sabır, şükür, kanâat, iyimserlik, dua, zikir, tövbe, ibâdet, tevekkül, teslimiyet ve âhiret hayatı gibi konularda bilgilendirme yapıldığında, kişilerin hayatta karşılaştıkları olumsuzlara karşı bakış açısının değişeceği bu sayede intihar etmekten vazgeçeceği ve hayata tutunma oranlarının artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDÜRREZZÂK Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî el-Himyerî (v. 211), **Musannef**, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut 1403.
- AĞILKAYA Zuhâl, **İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- AHMED MÂHİR Efendi, **Hikem-i Atâiyye Şerhi/El-muhkem fî şerhi'l-hikem**, Haz. Tahir Galip Seratlı, Sufî Kitap, İstanbul 2021.
- AKTAŞ Fatih, **İntihar Terörizmi ve Din**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş 2009.
- ALPTEKİN Kamil ve DUYAN Veli, **İntihar ve İntiharı Önleme**, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul 2012.
- ALTUNTOP Halit, **Dindarlık-İntihar İlişkisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005.
- AYDIN Garip, **Âyetler ve Hadisler Işığında Hastalara Mânevî Destek**, Kimlik Yayınları, Kayseri 2019.
- AYNÎ Bedrü'd-dîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (v.855), **Umdetü'l-kârî şerhi sahihi'l-Buhârî**, Dâru ihyâ-i't-türâsi'l-arabî, Beyrut ty.
- AZÎMÂBÂDÎ Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî (v. 1857), **Avnû'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut h. 1415.
- BAHADIR Abdülkerim, **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, İnsan Yayınları, İstanbul 2018.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, **Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yayınları, İstanbul 1968.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmail (256), **Câmiu's-Sahih**, Müessesetü'r-risale yy. Lübnan 2017.
- BULUT Halil İbrahim, **İslâm Mezhepleri Tarihi**, DİB Yayınları, Ankara 2016.
- CÜCELOĞLU Doğan, **İçimizdeki Biz**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Yeis", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- ÇETİNTULUM HUYUT Betül, **Dini Yönelim, İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2013.
- DAVUDOĞLU Ahmed, **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, Rihle Kitap, İstanbul 2017.

- DEDEMOĞLU Şeyma, **Âhiret İnancının İntihar Girişimini Önlemedeki Etkisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.
- DEMİRCİ Muhsin, **Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar**, İFAV, İstanbul 2017.
- DEMİRCİ Mürüvvet, **İntiharı Önlemede İnanç Faktörü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2021.
- DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI (DİB), **İntihar ve Töre Cinâyetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslâm**, DİB Yayınları, Ankara 2018.
- DURKHEİM Emile, **Le Suicide (İntihar)**, çev. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013.
- EBÛ DÂVÛD Süleyman b. el-Eşâ's es-Sicistânî (275), **Sünen**, Müessesetü'r-risale yy. Lübnan 2015.
- EBÛ ĞUDDE Abdulfettâh, **Min edebi'l-islâm**, çev. Hasan Atalay, Muallim Neşriyet, İstanbul 2016.
- ED. ÖZAFŞAR VD. Mehmet Emin, **Hadislerle İslâm**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.
- FRANKL Victor E., **"Hayatın Anlamı ve Psikoterapi"**, çev. Veysel Atayman, Say Yayınları, İstanbul 2019.
- FREUD Sigmund, **Trauer und Melancholie (Yas ve Melankoli)**, çev. Leyla Uslu, Cem Yayınevi, İzmir 2021.
- GAZZÂLÎ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî (v. 505), **İhyâü 'ulûmi'd-dîn**, çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2019.
- GÖCEN Gülüşan, **Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü**, Dem Yayınları, İstanbul 2014.
- GÖNENÇ İsmail, **Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar (Batman İli Örneği)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003.
- GÜRSU Orhan, **Bağımlılık ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul 2018.
- HAKÎM ET-TİRMİZÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen (v. 320), **Nevâdiru'l-usûl fi ehâdsi'r-resûl**, Dâru'l-cîl, Beyrut 1992.
- HATTÂBÎ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb (v. 388), **A'lâmü'l-hadîs fî şerhi sahîhi'l-Buhârî**, Câmiatü Ümmi'l-kurâ, Mekke 1988.
- HEYSEMÎ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (v. 807), **Mecma'u'z-zevâ'id**, Dâru'l-fikr, Beyrut h. 1412.

HÖKELEKLİ Hayati, “İntihar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

İBN ABDİRABBİH Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî (v. 328), **‘İkdü’l-ferîd**, Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, Beyrut 1404.

İBN ABİDİN Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252), **Reddü’l-Muhtar ale’d-Dürrü’l-Muhtar**, Dâru âlemi’l-kütüb, Riyad 2003.

İBN BATTÂL Ebü’l-Hasan Ali b. Halef ibn Abdillâh, **Şerhu sahihi’l-Buhârî li İbn Battâl**, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003.

İBN HACER Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, (v.852), **Fethu’l-bârî şerhi sahihi’l-Buhârî**, Dâru’l-ma’rife, Beyrut 1379.

İBN HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (v. 241), **Müsned**, Müessesetü’r-risâle, Beyrut 2001.

İBN KESİR Ebü’l-Fidâ İsmâîl b. Ömer el-Kureşî (v.774), **Tefsiru’l-Kur’ani’l-azîm**, Dâru tıybe li-n’neşri ve’t-tevzi’, Riyad 1999.

İBN MÂCE Muhammed b. Yezid el-Kazvini (273), **Sünen**, Müessesetü’r-risale yy. Lübnan 2013.

İBN MANZÛR Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensari (v. 711), **Lisânü’l-‘Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut h.1414.

İBN MÜLEKKIN Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî (v. 804), **et- Tevdîh li şerhi’l-câmi’i’s-sahîh**, Dâru’n-nevâdir, Dımeşk 2008.

İBN RESLÂN Şihâbüddîn Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Hüseyin b. Ali (v. 844), **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dâru’l-felâh, Mısır 2016.

İNCE Muhammet Ali, **İntihar Din-Psikolojik Bir İnceleme (Van Örneği)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007.

İSFAHÂNÎ Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, **el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’an**, çev. Mustafa Yıldız, Çıra Yayınları, İstanbul 2017.

İŞLİYEN Burhan, **Dünyevileşme**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2021.

KADI İYAZ Ebü’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (v. 544), **İkmâlü’l-Mu‘lim bi-fevâidi Müslim**, Dâru’l-vefâ, Mısır 1998.

KANDEMİR M. Yaşar vd., **“Riyâzü’s-sâlihîn Tercüme ve Şerhi”**, Erkâm Yayınları, İstanbul 2017.

KARAGÖZ İsmail, **Kur'an'ın Temel Kavramları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021.

KARAKÖSE Şaban-Rukiye, **Mevlânâ'dan Ruhsal Terapiler**, Yediveren Yayınları, İstanbul 2019.

KARAMAN Hayrettin vd., **Kur'an Yolu Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

KARAMAN Hayreddin vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

KARAMAN Hayreddin, **Anahatlarıyla İslâm Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.

KÂSÂNÎ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (v. 587), **Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Serâi**, Dâru'l-kütübi'l-arabî, Beyrut 1982.

KASTALLÂNÎ Şihâbü'd-dîn Ahmed b. Muhammed (v. 923), **İrşadü's-sârî li şerhi sahihi'l-Buhârî**, Matba'atü'l-kübrâ el-Emiriyye, Mısır 1323.

KELEŞ Semiha, **Sahîhayn Hadislerinde Duygu Yönetimi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2020.

KİRMÂNÎ Muhammed b. Yusuf ibn Ali (v.786), **el-Kevâkibu'd-dürârî ala sahihi'l-Buhârî**, Dâru ihyâ-i't-türâsi'l-arabî, Lübnan 1981.

KOZATEPE Erhan, **İntihar ve İntihara Teşebbüs Yöntemleri, Nedenleri ve Çözüm Yolları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

KÖSE Saffet, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2016.

KURTUBÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (v. 671), **el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an**, Dâru'l-kütübi'l-mısriyye, Kâhire 1964.

KUTUB Muhammed, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler**, çev. Bekir Karlığa, İşaret Yayınları, İstanbul 2019.

MÂTÜRÎDÎ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (v. 333), **Te'vilâtü'l-Kur'an**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2005.

MERĞİNÂNÎ Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr (v. 593), **el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedi**, Dâru'l-erkam, Beyrut.

MERTER Mustafa, **Dokuz Yüz Kath İnsan**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2022.

-----, **Nefs Psikolojisi ve Rüyalarda Dili**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014.

MEVLÂNÂ Celâleddîn-i Rûmî, **Mesnevî**, çev. Şefik Can, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

- MEVSÎLÎ Abdullah b. Mahmud b. Mevdüd (v. 683), **el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar**, Dâru'l-ma'rife, Lübnan 2011.
- MOLLA GÜRÂNÎ Ahmed b. İsmail (v.893), **Kevserü'l-câri ila riyâzı ehâdîsi'l-Buhârî**, Dâru İhyâ-i't-türâsi'l-arabî, Lübnan 2008.
- MÜBÂREKFÛRÎ Ebü'l-Alâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, **Tuhfetü'l-ehvezî**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1404.
- MÜNÂVÎ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Alî (v. 1031), **Feyzü'l-kadîr şerhu'l-câmi'ı's-sağîr**, Mektebü't-ticâriyye, Mısır h. 1356.
- MÜSLİM Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri (261), **Câmiu's-Sahih**, Müessesetü'r-risale yy. Lübnan 2016.
- NESÂÎ Ahmed ibn Şuayb (303), **Sünen**, Müessesetü'r-risale yy. Lübnan 2015.
- NESEFÎ Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (v. 710), **Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl**, Dâru ibn-i kesîr, Beyrut Dimeşk 2017.
- NEVEVÎ Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref (v.676), **el-Minhâc Şerhu'n-Nevevî ala sahih-i Müslim**, Dâru İhyâ-i't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1392.
- ÖZDEMİR Abdülaziz, **İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2019.
- PEKCAN Ali, **İslâm Akâid Metinleri** (çeviri ve açıklamalar), Rağbet Yayınları, İstanbul 2017.
- , **İslâm Hukukunda Gaye Problemi**, EK Kitap, İstanbul 2012.
- RÂZÎ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606), **Mefâtihu'l-Ğayb**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2000,
- SABUN Meral, **İslam Hukukunda İntihar Eylemleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2018
- SÂBÛNÎ Nureddin, **el-Bidaye fî usûli'd-dîn**, çev. Bekir Topaloğlu, İFAV Yayınları, İstanbul 2017.
- SAYAR Kemal, **Terapi Kültürel Bir Eleştiri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2022
- **Sufi Psikolojisi**, Kapı Yayınları, İstanbul 2022.
- SERAHSÎ Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed (v. 483), **Mebsut**, çev. Ed. M. Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2008.
- SİVRİDAŞTAN İlyas, **İslâm Hukukuna Göre İntihar ve Ötanazi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2021.

SÜMER Necati, **Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötanazi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

ŞAHİN Musa, **Fethu'l-mün'im şerhi sahih-i Müslim**, Daru's-şurûk, Kahire 2002.

ŞEN Bülent, **Metaforlarla Öfke Yönetimi**, Nobel Yayınları, Ankara 2019.

----- **Metaforlarla Duygusal Zekâ**, Nobel Yayınları, Ankara 2018.

ŞİRİN Turgay, **Mânevî Danışmanlıkta İhsan Modeli**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2018.

TABERÂNÎ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (v. 360), **Mu'cemü'l-kebîr**, Mektebetü ibn Teyniyye, Kâhire 1994.

TARHAN Nevzat, **Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zekâ**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

----- **Kendinizle Barışık Olmak**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

----- **Mutluluk Psikolojisi ve Stresle Başa Çıkma**, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

TAŞDELEN Murat, **İnanç Açısından İntihar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

TEFTÂZÂNÎ Sa'düddin et-Teftâzânî, **Şerhu Akâidi-n-Nesefî**, Mektebetü'l-Büşra, Pakistan 2015.

TİRMİZÎ Ebû İsa Muhammed b. İsa (279), **Sünen**, Müessesetü'r-risale yy. Lübnan 2017.

TWENGE Jean M., **i-Nesli**, çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2018.

YAZIR Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul 2015.

YEŞİLYURT Temel, **Çağdaş İnanç Problemleri**, DİB Yayınları, Ankara 2018.

YILDIRIM Enbiya, **İslâm Benden Ne İster**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019.

ZEBÎDÎ Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf (v. 893), **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, Tercüme ve şerh. Ahmed Naim ve Kamil Miras, DİB Yayınları, İstanbul 2019.

Makaleler

AYSEV Ayla, "İntihar Girişimi Olan Çocuklarda Yaşam Olayları", **Kriz Dergisi**, 1/1 (1992), s. (17-21).

BAYRAKTAR Seda, "İntihar Kavramının Çocuklar ve Ergenler Açısından Ele Alınması", **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, 5/1 (2015), s. (142-146.)

BIYIKOĞLU Yakup, "Zümer Suresi 53. Ayet Bağlamında Kur'an'ın Ümitsizliğe Bakışı", **Diyanet İlmi Dergi**, c. 51/2 (2015), s. (37-65).

DİLSİZ Ahmet, DİLSİZ Ferhan, “İntihar Girişimlerinde Belirtilen Nedenler”, **Kriz Dergisi**, 1/3 (1993), s. (124-128).

ERUL Bünyamin, “Rahmet Peygamberi’nin Gençlerle İlişkisi”, **Peygamberimiz ve Gençlik**, DİB Yayınları, Ankara 2019, s. (41-49.)

KARAKÖSE Rukiye, “Bireysel ve Toplumsal Krizlere Önleyici Yaklaşımlar” **İntihar ve Töre Cinâyetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslâm**, DİB Yayınları, Ankara 2018, s. (69-78).

KAYA Remzi, “Kur’an-ı Kerîm’de İnsan-Şeytan İlişkisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 12/2 (2003), s. (10-16).

MARTI Huriye, “Dinî Referanslar Çerçevesinde İntihar Olgusu ve İntiharı Besleyen Düşünce Kalıplarıyla Mücadele”, **Diyanet İlmi Dergi**, 3 /52 (2016), s. (69-80).

PALABIYIKOĞLU Refia, “İntihar Davranışları ve Kitle İletişim Araçları”, **Kriz Dergisi**, 2/2 (1994), s. (277-284).

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Öğrencinin Adı Soyadı: Veysel UZUN		Evet
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	